

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**19. YÜZYILIN İKİNCİ ÇEYREĞİNDE ZİLE KAZA MERKEZİNDE
EKONOMİK VE SOSYAL YAŞAM
(TEMETTUAT KAYITLARINA GÖRE)**

Hazırlayan
Musa DEMİR

Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi. Murat HANİLÇE

TOKAT-2018

Bilimsel Etik Sayfası

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

[.../.../...]

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı Soyadı

Musa DEMİR

İmzası

.....

19. YÜZYILIN İKİNCİ ÇEYREĞİNDE ZİLE KAZA MERKEZİNDE
EKONOMİK VE SOSYAL YAŞAM
(TEMETTÜAT KAYITLARINA GÖRE)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 19 / 07 / 2018

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre TEKİNSOY

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat HANİLÇE (Danışman)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ

İmzası

Yunus Emre Tekinsoy
Murat Hanılçe
Tahir Bilirli

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 10 / 07 / 2018 tarih ve 34-08 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü ..... Doc. Dr. İsmet TURKMEK
..... GOP. İ. İ. Fen. E. İ. Fak. Tar. Böl.

ÖZET

Osmanlı Devleti Tanzimat dönemi ile yeni bir sürece geçmiştir. Bu dönemde birçok alanda yenilik çalışmaları yapılmıştır. Ekonomi alanında da yeniliklerin yapıldığı görülmektedir. İktisadi alanda yapılan yeniliklerin en önemlisi şüphesiz vergi alanında yapılmış olan değişikliklerdir. 19. yüzyılın ortalarına kadar eşit olmayan ve karmaşık bir düzende toplanan vergiler hem devlet hem de halk nezdinde büyük sıkıntılara sebebiyet vermekteydi. Bu duruma son vermek isteyen devlet bürokrasisi halkın geliri oranında vergi toplanması için kanunlar ve düzenlemeler yapmıştır. Oluşturulan bu yeni vergi sistemini uygulayabilmek için ülke genelinde, hane reislerinin emlak, arazi, hayvan gibi taşınır ve taşınmaz malları ile bu kişilerin varsa mesleklerinden kazancının tahriri yapılmıştır. tahrir sonuçlarının kaydedildiği defterlere temettuat defterleri denir. Ekonomik ve sosyal açıdan değerli bilgiler içeren bu defterler, Osmanlı tarihi, özellikle yerel tarih araştırmaları bakımından önemlidir.

19. yüzyıl Zile kaza merkezinin sosyal ve demografik yapısını inceleyen bu çalışmanın ana kaynağı Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan; BOA. ML. VRD. TMT. d. kodu ile kayıtlı olan, Zile Temettuat defteridir. Çalışmaya Zile kazasına bağlı köyler ve kaza içerisinde yaşayan aşiretler dâhil edilmemiştir.

Bu çalışma ile temettuat defterinden elde edilen veriler aracılığıyla 1844-1845 yıllarında Zile kazasında yaşayan ahalinin, nüfus, din, etnik köken, lakap, isim, meslek gibi özelliklerine ait yeni bulgular ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra kaza merkezindeki hane reislerinin sahip oldukları hayvan, tarla, bağ, bahçe, bostan gibi taşınır ve taşınmaz mallar, bu kişilerin yaptıkları meslekler, vakıflar içerisindeki rolleri, çeşitli kişilerle yaptıkları ortaklıklar ayrıca değerlendirilmiştir. Çalışmada temettuat defteri dışında döneme yakın Sivas salnameleri, konuyla ilgili çeşitli başvuru kaynakları ve kaza hakkında şu ana kadar yapılan araştırmalar da gözden geçirilmiştir. Bütün bu yönleri ile bu çalışma, genelde Osmanlı Tanzimat dönemi ekonomi politikalarına değinmektedir. Özeldense Tokat ili yerel tarih çalışmalarında az çalışılan bir ilçe olan Zile'nin tarihine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zile, Temettuat, Vergi, Gelir, Tarım, Hayvancılık

ABSTRACT

Ottoman Empire took yet another turn with Tanzimat era. During this epoch, in numerous field, many reforms had been executed. Also In field of economy innovations has been seen. There is no doubt that among the financial reforms, renewal of the taxation is the one of the most important reform of era. Till mid of 19th century, non-equivalent taxation and complicated system of collecting of the tax was cause of trouble both for public and State. In order to resolve this problem and collecting the taxes according to public's income in proportion, bureaucracy of the state implemented new legal regulations and legislations. In order to properly apply the new taxation system that been created, in nationwide household heads' properties, premises, livestock, movable and immovable properties and if they have any income from their occupations had been registered. The registries that result of aforementioned works' outcome have been collected in, called "Temettuat Defteri" (Profit and Earnings Registry). Those Registries contains very important informations in economic and social contexts that are significant for Ottoman History and especially in terms of local history studies.

The primary resource of this study which aims to examine,19th century Zile district center's social and demographic structure is "Zile Temettuat defteri" that has been coded in The Ottoman Archives of the Prime Ministry as; BOA. ML. VRD, TMT. d. The villages and tribes that reside in or depend on Zile district center are not included to this study.

With this study, through the obtained data from "Temettuat Defteri" (Profit and Earnings Registry), between 1844-1845 new findings of Zile Distirct's inhabitant's characteristic features like; population, religion, ethnicity, cognomen, name and occupations revealed. Besides, possesses like; livestock, vineyard, orchard, truck farm, movable and immovable goods that were belongs to household heads who were living in the district center, and likewise their occupations, their status in the foundations, partnerships with various people have been separately evaluated. In this study apart from Registries, contemporary annuals of Sivas, various reference materials, and all studies that been done related to the district of Zile has been scanned. In all these aspects, this study refers to the economic policies of the Ottoman Tanzimat period in general. In particular, Tokat aims to contribute to the history of Zile, a district that is under-worked in local history Studies.

Key Words: Zile, Temettuat, Tax, Income, Agriculture, Animal Husbandry

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
JÜRİ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
Tablolar Listesi	viii
Grafikler Listesi	ix
Kısaltmalar	x
GİRİŞ	1
Zile Kaza Merkezi'nin Tarih Seyri İçindeki Yeri	3
BÖLÜM1:TANZİMAT DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİNİN MALİ YAPILANMASI VE TEMETTUAT DEFTERLERİ	15
1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE EKONOMİ YAPILANMASI	15
1.2. TEMETTUAT DEFTERLERİ	30
1.2.1. Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Temettuat Defterleri	32
1.2.2. İktisat Tarihi Kaynağı Olarak Temettuat Defterleri	34
BÖLÜM 2: 19. YÜZYIL ORTALARINDA ZİLE KAZA MERKEZİNDE SOSYAL YAPI	36
2.1. ZİLE TEMETTUAT DEFTERİ	36
2.2. ZİLE KAZA MERKEZİNİN GENEL NÜFUS YAPISI (1844-1845)	42
2.3. ZİLE KAZA MERKEZİNDE KULLANILAN AD, UNVAN VE LAKAPLAR	52
2.3.1. Unvan ve Lakaplar	55
2.4. ZİLE KAZA MERKEZİNDE MESLEKİ YAPILANMA	59
2.4.1. Zile Kaza Merkezinde 15. Yüzyıldan 19. Yüzyıl'a Mesleklerin Gelişimi ...	63
2.4.2. 15. Yüzyılda Zile'de Bazı Meslek Dallarının İşlevleri	65
2.4.3. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Mahallelerinde Meslekler	66
2.4.3.1. Tarım Sektörü	67
2.4.3.2. İnşaat Sektörü	68

2.4.3.3. Gıda Sektörü.....	69
2.4.3.4. Dokumacılıklar.....	70
2.4.3.5. Askeri ve İdari Görevliler.....	72
2.4.3.6. Ticaretle Uğraşanlar	75
2.4.3.7. Taşımacılık ile İlgili Meslekler	76
2.4.3.8. Temizlik İşleri ile Uğraşanlar.....	77
2.4.3.9. Beden Gücüne Dayalı Meslekler.....	78
2.4.3.10. Alet-Edevat İmal Edenler.....	80
2.4.3.11. Din ve Eğitim Görevlileri.....	81
2.4.3.12. Dericilik ile Uğraşanlar	83
2.4.3.13. Diğer Meslekler.....	84
2.4.3.14. İşsizler ve Mesleği Belirtilmeyenler.....	86

BÖLÜM 3: 19. YÜZYIL ORTALARINDA ZİLE KAZA MERKEZİNDE İKTİSADİ YAPI

.....	88
3.1. ZİLE KAZA MERKEZİNDE TARIM ALANLARININ DAĞILIMI	88
3.1.1. Zile’de Tarla Tarımının Mahallelere Göre Dağılımı.....	90
3.1.2. Zile’de Bağcılık.....	92
3.1.3. Zile’de Bahçe ve Bostanlar	94
3.1.4. Gayrimüslim Ahalinin Sahip Olduğu Tarım Arazileri.....	98
3.2. ZİLE’DE HAYVANCILIK.....	98
3.2.1. Zile’de Büyükbaş Hayvancılık.....	99
3.2.2. Küçükbaş Hayvancılık	101
3.2.3. Yük- Binek Hayvanları	102
3.2.4. Arıcılık	103
3.3. DİĞER GELİR KAYNAKLARI	104
3.3.1. Mesleki Gelirler.....	104
3.3.2. Dükkân ve Değirmenler	107

3.3.3. Vakıflar	110
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	118
KAYNAKÇA.....	121
EKLER	133

Tablolar Listesi

Tablo 1. Deftere Kayıtlı Mahalleler ve Günümüz Zile Mahalleleri	38
Tablo 2. Zile Mahalle Sayılarının Tarihsel süreçte Gelişimi.....	39
Tablo 3. 1844-1845 Temettuat Defterine Göre Zile Mahalleleri ve Hane Sayıları	46
Tablo 4.1844-1845'te Zile'de En Fazla Kullanılan Türk Erkek İsimleri (I)	53
Tablo 5. 1844-1845 Zile'de En Fazla Kullanılan Türk Erkek İsimleri (II).....	54
Tablo 6. Defter 'de En Fazla Kullanılan İsimler	56
Tablo 7. 1844-1845 Zile'de En sık Kullanılan Lakaplar (I).....	58
Tablo 8. 1844-1845 Zile'de En Sık Kullanılan Lakaplar (II).....	58
Tablo 9. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Mahallelerinde Meslek Dağılımları	60
Tablo 10. 15. Yüzyılda Zile Kaza Merkezinde Meslek Dalları.....	64
Tablo 11. Zile Mahallelerinde Meslekler ve Dağılımları	66
Tablo 12. Tarım Sektörü ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı.....	67
Tablo 13. İnşaat Sektörü ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı.....	68
Tablo 14. Gıda Sektörü ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımları	69
Tablo 15. Dokumacılar ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı	72
Tablo 16. Askeri ve İdari Görevliler ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı	74
Tablo 17. Ticaret Uğraşanların Mahallelere Göre Dağılımı.....	75
Tablo 18. Taşımacılık ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı	76
Tablo 19. Temizlik İşleri ile Uğraşanların Mahallelere Göre Dağılımı	78
Tablo 20. Beden Gücüne Dayalı Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı	79
Tablo 21. Alet-Edevat İmal Edenler ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı.	80
Tablo 22. Din ve Eğitim Görevlilerinin Mahallelere Göre Dağılımı	81
Tablo 23. Dericilik ile Uğraşanların Mahallelere Göre Dağılımı.....	84
Tablo 24. Diğer Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı.....	85
Tablo 25. Tarlaların Mahallelere Göre Dağılımları ve Tarlalardan Sağlanan Gelirler ..	90
Tablo 26. Zile'de Bağcılığın Mahallelere Göre Dağılımı	93
Tablo 27. Bahçe ve Bostanların Mahallelere Göre Dağılımları	94
Tablo 28. Gayrimüslimlerin Tarla Dağılımları.....	98
Tablo 29. Büyükbaş Hayvancılığın Mahallelere Göre Dağılımı	100
Tablo 30. Küçükbaş Hayvancılığının Mahallelere Göre Dağılımı	101
Tablo 31. Yük-Binek Hayvanlarının Mahallelere Göre Dağılımı	102

Tablo 32. Mesleki ve Toplam Gelirlerin Mahallelere Göre Dağılımı	105
Tablo 33. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Mahallelerinde Dükkânlar	107
Tablo 34 19. Yüzyıl Ortalarında Zile'de Bulunan Vakıf İsimleri ve Gelirleri.....	111
Tablo 35. 1844-1845 Zile Temettuat Defterine Göre Gayrimüslimlerin Vermiş Olduğu Vergiler	115
Tablo 36. 1844-1845 Zile Temettuat Defterine Göre Müslümanların Vermiş Olduğu Vergiler	116

Grafikler Listesi

Grafik 1.Zile Nüfusunun Tarihsel Gelişimi	46
Grafik 2. Hane Sayıları Bakımından Mahallelerin Büyüklükleri	48
Grafik 3.Zile Kaza Merkezinde Gayrimüslim Nüfusun Müslüman Nüfusa Oranı	49
Grafik 4. 1844-1845'te Zile Temettuat Defterine Göre Mahallelerin Nüfusu	50
Grafik 5. 1844-1845 Zile'de En Fazla Kullanılan Türk Erkek İsimlerinin Dağılımı.....	55
Grafik 6. Gayrimüslimlerin Meslek Dağılımları	63
Grafik 7. Zile'de Meslek Gruplarının Sayısal Dağılımı.....	87
Grafik 8. Zile'de Tarım Alanları ve Sağlanan Gelirler	89
Grafik 9. Zile'de Tarım Arazilerinin Kapladığı alan	96
Grafik 10. Zile'de Tarım Alanlarının ve Gelirlerinin Mahallelere Göre Dağılımı.....	97
Grafik 11. Zile'de Hayvancılığın Genel Dağılımı ve Sağlanan Gelirler.....	104
Grafik 12. Senelik Meslek ve Toplam Gelir Miktarı.....	106
Grafik 13. 19. Yüzyılda Zile Kaza Merkezinde Değirmen Sayıları ve Yıllık Gelirleri	109
Grafik 14. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Kaza Merkezinde Vakıflar ve Gelirleri	113

Kısaltmalar

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlı Osmanlı Arşivleri
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
E.T	: Erişim Tarihi
Haz.	: Hazırlayan
ML.	: Maliye
Nu:	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
TMT.	: Temettuat
Vb.	: Ve Benzeri
VRD.	: Varidat

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, kurulduğu yıllarda ekonomisi tıpkı çağdaşları gibi toprağa dayalıydı. Bu nedenle devleti kuranlar, fethedilen bölgelerin tahririne büyük özen göstermiş bu sayede devletin hâkim olduğu yerlerde vergi ve asker toplama usulü belirli bir düzene koyulmuştur. Devleti ayakta tutan bu siyasi ve ekonomi organizasyon 16. yüzyılın ortalarına gelince bozulmaya başlamıştır.

Osmanlı Devlet mekanizmasının bel kemiğini oluşturan vergi sistemi toprağa ve dolayısıyla tımara dayandığından Osmanlı bürokrasisi bu sorunu çözmek ve eski düzene geri dönmek için 17. yüzyıldan itibaren türlü değişiklikler yapmışlardır¹.

Meydana gelen bu kötü gidişata engel olmak için yapılan en köklü yenilik 3 Kasım 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile olmuştur. Ferman ile herkesin can, mal ve namus güvenliğinin koruma altına alınacağı duyurulmuş böylece hak, adalet, eşitlik gibi yeni kavramlar gündeme gelmiştir. Tanzimat Fermanı doğrultusunda gerçekleştirilen yeniliklerden biri de aslında bu çalışmanın konusunda teşkil eden vergi toplanmasına dair kanunlardır. Bu döneme kadar eşit ve adaletli bir şekilde toplanmayan vergilerin herkesin gelirine göre toplanacağı ilan edilmiştir. Böylece vergi tahsilindeki karmaşıklığa son vererek *ancemaatin vergisi* adı altında tek bir vergi toplanmasına karar kılınmıştır. Muhassılların öncülüğünde tahrir yapılacak bölgede Tanzimat'ın içeriği anlatılmaya çalışılmış ve “*Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettuat*” sayımları yapılmıştır. Bu sayımların yapıldığı bölgelerden biri olan Zile'ye ait temettuat defteri 1844-1845 yılını kapsamakta olup bu tezin ana kaynağını oluşturmaktadır.

Meydana gelen bu çalışma giriş ve sonuç kısımları dışında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Zile kaza merkezinin tarih içindeki seyri kısaca anlatılmıştır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nin ekonomisi üzerinde durularak temettuat defterleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, Zile kaza merkezinin sosyal yapısı ve Zile temettuat defteri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Zile temettuat defterinden elde edilen bilgiler neticesinde bölgenin sosyal ve demografik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu

---

¹ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyet Tarihi*, Derya Kitabevi, Trabzon 1999, s. 360.

bağlamda Zile’de yaşayan ahalinin inanç, kültür, meslek, nüfus gibi bölgenin karakteristik özelliklerine dair verilerden bir sentez oluşturulmaya çalışılmıştır. Kazanın tarih seyri içerisinde idari durumu, mahalle sayısı, nüfus yapısı, kazadaki meslek erbapları 15. yüzyıl tahrir defteri ve 19. yüzyıl Sivas vilayet salnamelerinden elde edilen bilgiler ile kıyaslanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde bölgenin ekonomik değerleri tahlil edilmeye çalışılmıştır. Zile temettuat defterinden hane reislerinin sahip olduğu gayrimenkuller, bağ, bahçe, tarla, bostan, hayvanlar gibi gelir getiren malların yıllık gelirleri mahallelere ve önceki dönemlere kıyaslanarak bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. 19. yüzyıl ortalarında Zile’de yaşayan hem Müslüman hem de Gayrimüslim ahalinin sahip olduğu mal varlığı üzerinde yıllık olarak verdikleri vergiler hesaplanmış tablo ve grafikler eşliğinde sunulmuştur.

Sonuç ve değerlendirme kısmında ise Zile temettuat defterine yazılan yıllık vergilere dair bilgiler ile defterden elde edilen bilgiler arasındaki farkların sebep ve sonuçları irdelenmiştir. Ayrıca defterde yazım ve sayım hataları tespit edilmiş olup tahrire ne gibi olumsuz etkileri olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Zile Kaza Merkezi'nin Tarih Seyri İçindeki Yeri

Büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış kadim bir geçmişe sahip olan Zile günümüzde Tokat iline bağlı ilçelerden birisidir. Tokat, Orta Karadeniz bölümünde yer alan kuzeyinde Samsun, Kuzeydoğusunda Ordu, Güney ve Güneydoğusunda Sivas, Güneybatısında Yozgat ve Batısında Amasya illeriyle çevrilidir. İl, Karadeniz, iç ve doğu Anadolu bölgeleri arasında bir geçit özelliğine sahiptir. Yerleşim, genellikle dağlık alanlardan oluşmasına rağmen ılıman bir iklime sahip olup ilin % 98'i tarıma elverişlidir².

Tarıma elverişliliğe büyük katkısı olan Yeşilirmak Tokat ilinin üç büyük akarsuyu olan Kelkit, Tozanlı ve Çekerek çaylarından beslenmektedir³. Tarih boyunca kurulan medeniyetler yerleştikleri bölgelerde iklim ve suya büyük önem vermişlerdir. Bunun en belirgin örneği Anadolu'da kurulan ilk uygarlıkların Mezopotamya denilen Fırat ve Dicle Nehirleri arasında tarih sahnesine çıkmış olmalarıdır⁴. Gerek yeraltı gerek yerüstü zenginlikleriyle cazip bir konuma sahip olan Tokat, sahip olduğu doğal zenginlikleri ile birçok medeniyetin burada kurulması için bir çekim merkezi olmuştur.

Zile kurulduğundan bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve kendi içinde barındırdığı bu medeniyetlerden bir kent kimliği oluşturmuştur. Oluşturduğu bu kimliği asırlardır taşımış ve günümüze kadar ulaştırmıştır. Zile bünyesinde oluşan her medeniyet bu kadim şehre farklı isimler ile iz bırakmıştır. Bu isimler şehrin bugünkü ismi ile benzerliğe sahip olsalar da kurulan uygarlıkların dil ve kültür özelliklerini taşımaktadır. Zile'nin tarih boyunca aldığı bazı isimler şunlardır: Anziliya, Zelid, Zela, Gazala, Silay ve Karkariya⁵.

Yapılan araştırmalar ve bulunan tarihi eserler, Zile'de ilk yerleşimin Geç Kalkolitik Çağ'a (M.Ö 5000/4750-4000) kadar uzandığını ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular neticesinde Zile'nin Samsun'dan Sivas'a, Malatya ve Kuzey Mezopotamya'ya ve Samsun'dan Alaca-Kayseri ile Kuzey Suriye'ye giden en eski yollar ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Anadolu'nun en eski çağlarından beri

² "Tokat", *Yurt Ansiklopedisi*, C. X., Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 7068.

³ "Tokat", *Rehber Ansiklopedisi*, C. XVI., İhlas Matbaacılık ve Dağıtım A.Ş., İstanbul 1993, s. 293.

⁴ "Tokat", *Rehber Ansiklopedisi*, C. XII., İhlas Matbaacılık ve Dağıtım A.Ş., İstanbul 1993, s. 74.

⁵ Bekir Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk*, İstanbul 2011, s. 4. Zile Adı Hakkında Ayrıca Bkz: Murat Hanılçe, "Vatan Topraklarında İmza: Türk Yer Adları: Zile Kazası Örneği (1455-1575)", *Turkish Studies*, C.8., S. 2, Ankara 2013, s. 91.

kullanılmakta olan bu Kuzey-Güney yolu ile olan münasebeti şehrin ne derece önemli bir mevkide olduğunu kanıtlamaktadır. Tarih boyunca Zile sırasıyla Hitit, Gaşka, Frig, Kimmer, İskit, Asur, Med, Pers, Büyük İskender, Pontus, Roma ve son olarak Türk egemenliği öncesinde Bizans egemenliğinde kalmıştır⁶.

Hititler dönemine ait Maşathöyük (Tapigga) tabletlerinde şehrin adı *Anziliya* olarak geçmektedir⁷. Maşathöyük bu zaman zarfı içinde Hititler için önemli bir yere sahip olup Kaşkaların işgal etmiş olduğu Karadeniz bölgesi ile Hitit toprakları arasında bir sınır konumundaydı. Bu nedenle Maşathöyük (Tapigga) aynı zamanda Kaşkaların saldırılarına karşı koyan önemli bir Hitit merkezi olmasının yanı sıra Doğu'dan Batı'ya, Kuzey'den Güney'e Artova ve Zile yerleşimlerine giden önemli yolların kesiştiği bir merkezdir. Zile sınırları içerisinde yer alan yerleşimin tüm bu özellikleri Hitit İmparatorluğu'nun varlığını sürdürmesine yetmemiş ve Hititler M.Ö. 12. yüzyılda Balkanlardan gelen kavimlerin saldırıları ile tarih sahnesinden silinmiştir⁸.

Arkeolojik bulgulara göre, M.Ö. VIII. yüzyılda Zile ve çevresinde hâkimiyetin Friglerin eline geçtiği tespit edilmiştir. Daha sonraki devirlerde M.Ö. VII ve VI. yüzyıllarda Kimmerler ve İskitlerin şehir hâkimiyetini ele geçirdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu sırada Batı İran'da kurulan Med Devleti, Kimmerleri M.Ö. 663'te yenerek egemenliklerini sonlandırmış; İskit yayılmasını da durdurarak Zile ve çevresine hâkim olmuştur. Medlerin yöredeki bu hâkimiyeti uzun sürmemiştir. Medlere son vererek İran'da devlet kuran Persler, Zile ve çevresine de hâkim olmuş ve bu süreç içerisinde Zile'de Pers etkisi hissedilmeye başlamıştır. Persler geniş bir alana yayılan topraklarını çoğu zaman khşatrapa adı verilen valiler ile yönetiyordu Yunanlar bu valilere satrap adını vermiştir. Pers İmparatorluğu döneminde imparatorluk genelinde 20 khşatrapa vardı ve bunların altısı günümüz Anadolu topraklarında bulunmaktaydı. O dönemde Tokat ve çevresi ile birlikte Zile de Kapadokya Satraplığı sınırları içerisinde yer almıştır⁹.

⁶ Murat Hanilçe, *XV ve XVI Yüzyıllarda Zile Kazası (1455-1574)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat 2014, s. 36.

⁷ Mehmet Özsait, Nesrin Özsait, "Arkeolojik Veriler Işığında Zile", *Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim 2008) Bildiriler Kitabı*, İstanbul 2009, s. 230.

⁸ Altındal, *a.g.e.*, s. 29.

⁹ Hanilçe, *a.g.t.*, s. 22.

M.Ö. 334-332 yıllarına gelindiğinde ünlü Makedon Kralı Büyük İskender'in Persleri yenmesi ile Pers egemenliği altında olan yerler Makedonya Kralı İskender'in hâkimiyetine geçmiştir. Çok geçmeden Büyük İskender'in ölümüyle İmparatorluk İskender'in komutanları arasında krallıklara bölünmüştür. M.Ö. 301'de Pers kökenli Mithridates Kuzey Kapadokya'ya hâkim olmuş; Zile ve çevresi de Pontus Kapadokya'sında kalmıştır. M.Ö. 111 yılına kadar Pontuslular ve Romalılar arasında herhangi bir çatışma meydana gelmemiştir. Ancak Kapadokya Krallığı Roma ve Pontus Krallığı arasında tarihte Mithridates Savaşları olarak bilinen çatışmalara sebep olmuştur. M.Ö. 67 deki savaşta Zile'de Pontus Kralı Mithridates 65 yaşında olmasına ve bacağından ağır yara almasına rağmen Roma Amirali Triarius'u ağır bir yenilgiye uğratmıştır. M.Ö. 64'te Roma'da değişen savaş yönetimi ile Roma ordularının başına geçen Pompeus, Mihtrdates'i yenilgiye uğratıp Zile topraklarını genişleterek Şehir unvanı vermiştir. Böylece Zile Bitinya eyaletine bağlanmıştır. Roma ve Pontus arasındaki savaşın son halkasını Roma İmparatoru Casear ve Pontus İmparatoru II. Pharnakes oluşturur. Zile yakınlarında M.Ö. 47'de yapılan ve yaklaşık dört saat süren bu meşhur savaş Casear'ın (Sezar) Zaferiyle sonuçlanmıştır. Zafer, Roma senatosuna yazılan bir mektupla şu ifadelerle duyurulmuştur: “Veni, vidi, vici! (Geldim, gördüm, yendim!)”. Zile M.S. 64 yılında Galatia Eyaletine bağlanınca tamamen Roma egemenliğine girmiştir¹⁰.

Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395'te ikiye ayrılmasıyla Zile, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) hâkimiyetinde kalmıştır. Yedinci yüzyıldan itibaren Bizans ve Arap yarımadasından yayılan yeni bir hareket (İslam) ile Bizans mücadele etmek zorunda kalmıştır. İslam'ın Anadolu topraklarına yayılma girişimleri birçok kez etkili bir şekilde düzenlenen akınlar ile bir başarı sağlamış olsa da kalıcı olmamıştır¹¹.

Anadolu da İslam'ın kalıcı etkisi 1071 Malazgirt Zaferi ile Selçuklular tarafından sağlanmıştır. Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması için Selçuklu Sultanı Alparslan Anadolu'ya birçok akıncı göndermiştir. Bu akıncılardan birisi de Kayseri, Sivas, Develi, Tokat, Niksar ve Amasya'yı fetheden Danişmend Gazi'dir. Buraları fetheden Danişmend Gazi bu sayede Anadolu'da kurulan ilk Türk Beyliği olan

¹⁰ Altındal, *a.g.e.*, s. 34.

¹¹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işılatan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 7. Baskı, Ankara 2011, s. 102.

Danişmendlilerin temelini atmıştır. Bölgede kurulan beyliğin hâkimiyeti yaklaşık yüzyıl devam etmiştir. Danişmend Gazi Ahmed'in 1085'te ölmesiyle yerine sırasıyla oğulları Gümüştekin Gazi ve Emir Gazi (1105- 1134) geçmiştir. Aynı dönemde Anadolu'da kurulan Türkiye Selçukları ile kimi zaman ittifak kimi zamanda mücadele içerisinde olan Danişmend Beyliği 1175'te tarih sahnesine karışmıştır. Böylece Tokat ve yöresi ile beraber Zile de Türkiye Selçukluların idaresi altına girmiştir¹².

1243 yılından itibaren Anadolu İlhanlı (Moğol) vesayeti altına girmiştir. İlhanlılar Anadolu'yu valileri aracılığıyla yönetmişlerdir. Tokat, Zile ve çevresi ilk zamanlarda Selçuklu veziri Muineddin Süleyman Pervane'nin idaresinde bulunmuştur. Türkiye Selçukluların 1308'de yıkılmıştır. Kısa bir zaman sonra İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti de sarsılmaya başlayınca Anadolu'da yarı bağımsız beylikler ortaya çıkmıştır. Bu beyliklerden birisi olan Eretna Beyliğinin kurucusu Eretna Bey, Sivas, Tokat, Zile ve Amasya yöresini bir süre İlhanlılara bağlı olarak idare etmiştir. Ancak çok geçmeden 1340'ta bağımsızlığını ilan etmiştir¹³.

Eretna Bey'in ölümünden sonra beyliğin başına geçenlerin başarısız yönetimleri sonunda beylik parçalanmıştır. Bu bağlamda, Amasya Hacı Şah Geldi Bey'in idaresine geçmiştir. Eretna Beyi'nin oğlu Alâeddin Ali Bey, kendi egemenliğinde saydığı Tokat'a Hacı Yakut Bey'i göndermiştir. Ancak Tokat halkı Şah Geldi Bey tarafından tayin edilen Şeyh Necibeddin Musa Bey'i idareci olarak tanımıştır. Bütün bunlar olurken, Alâeddin Ali Bey'in ilk zamanlarda kadısı, sonraki zamanlarda veziri olan Kadı Burhaneddin Amasya, Tokat, Zile, Sivas ve Kayseri gibi şehirlere hükmetmeye çalışmıştır. Bu uğraşları sonunda Amasya Beyi ile bir mücadeleye girişmiştir. Uzun süren mücadeleler sonucunda Şah Geldi Bey Kadı Burhaneddin karşısında tutunamayıp yenilgiye uğramıştır. Kısa zaman sonra Tokat Kalesini'de ele geçiren Kadı Burhaneddin gerekli onarımlar yapıldıktan sonra Kale'nin yönetimini Seyyid Hüsam'a bırakmıştır. Ancak Seyyid Hüsam ihanet ederek Kadı Burhaneddin'in düşmanları ile ittifak yapmıştır. Bu durum üzerine Kadı Burhaneddin Tokat'a gelerek Seyyid Hüsamı Kale'ye hapsedmiştir. Daha sonra ise onu affederek Tokat ve Kazabad'ın imarını

¹² Sefer Solmaz, "Danişment Gazi'nin Anadolu'ya Gelmesi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, s. 14 Konya 2002, s. 229-249.

¹³ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 318.

emretmiştir. Bu sırada Turhal'a Ahmet Devatî'yi tayin eden Kadı Burhaneddin Zile'de sağlam bir medrese inşa ettirmiş ve orayı Âdilşah'a emanet etmişti. Böylece Zile'de kesin olarak onun yönetimi altına girmiştir¹⁴. İdaresinde bulunan beyliği muhafaza etmek için uzun dönem mücadele eden Kadı Burhaneddin, 1396 yılında Akkoyunlu Hükümdarı Kara Yülük Osman Bey ile giriştiği mücadelede yenilmiş ve iki sene sonrasında ölmüştür. Ölümü ile yerine geçen tek oğlu Alâeddin Ali Çelebi babası gibi topraklarını koruyamamış ve 1399 da Yıldırım Beyazid tarafından hâkimi olduğu Sivas, Tokat, Zile, Amasya resmen Osmanlı topraklarına dâhil olmuştur¹⁵.

Osmanlı egemenliği, 1402'de Timur'un Anadolu seferi ile bir sekteye uğramıştır. Timur'un Yıldırım Bayezid'i Ankara Savaşı'nda mağlup etmesiyle Osmanlılar için bir Fetret devri başlamıştır. Timur'un Anadolu'dan ayrılmasıyla Yıldırım Bayezid'in altıncı oğlu Çelebi Mehmet; Tokat, Amasya, Canik, Niksar, Sivas bölgelerinde asayiş ve huzuru sağlayarak bölgenin otoritesini kendi eline almayı başarmıştır. Bölge hâkimiyeti Timur sonrası ortaya çıkan asi beylere karşı yapılan zorlu bir mücadelenin sonucunda gerçekleşmiştir. Çelebi Mehmed'in bu mücadelesi meyvesini kısa zamanda vererek tüm Anadolu'da birliği sağlama idealinde ona yardımcı olmuştur¹⁶.

II. Bayezid zamanında Safevi hükümdarı Şah İsmail'in 1505'te Tokat'a gelmesi bu yörede Şiiğin yayılmasına sebep olmuştur. Şah'ın müritlerinden Nur Ali Halife 1512'de Tokat ve Niksar bölgelerinde bir ayaklanma başlatmıştır.¹⁷ 16. yüzyılın ikinci yarısında Tokat ve çevresinde zaman zaman Safevilerin tahrik ettiği eşkıyanın, suhte ve Celali ayaklanmalarının sebebiyet verdiği sorunlar ortaya çıkmıştır.

II. Bayezid döneminde başlayan Celali İsyanları, Kanuni Sultan Süleyman döneminin 1526-1566 sonlarına doğru özellikle Tokat-Zile ve Amasya civarında eşkıyalıklarını arttırmışlardı. Celali elebaşlarından Karayazıcı Abdülhalim Tokat'ı yağmalamış bunun üzerine Sokulluzade Hasan Paşa duruma müdahale etmek için gönderilmiştir. Karayazıcı Canik dağlarına sığınmışsa da öldürülmüştür. Ancak

¹⁴ Hanilçe, *a.g.t.*, s. 41.

¹⁵ Cahen, *a.g.e.*, s. 330.

¹⁶ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453)*, (çev. Nilüfer Epçeli), C. 1, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 297-300.

¹⁷ Ali Açikel, "Tokat", *DİA*, C. 41, 2012, s. 219. Ayrıca Bkz. Mehmet Beşirli, *Orta Karadeniz Kentler Tarihi I Tokat (1771-1853)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005, s. 9.

Karayazıcı'nın ardılları olan Deli Hasan ve arkadaşları, Hasan Paşayı kuşatıp mağlup ederek Tokat'ı tekrar yağmalamışlar. Bu sırada Osmanlı Devleti Avusturya (1593-1606) ile savaşta olmasından dolayı Deli Hasan ve arkadaşlarıyla yeterince ilgilenmediği için çareyi onu, Bosna beylerbeyliğine atamakla bulmuştur¹⁸. Osmanlı Devleti bu dönemde o kadar çok eşkıyalık olayı baş göstermiştir ki çoğu zaman eşkıyalar ile mücadelede başarısız olmuştur. Bunun birçok sebebi olmasının yanı sıra en önemli sebeplerden biri yabancı devletler ile yapılan savaşlardır¹⁹. Bu isyanların baş gösterdiği süre içinde Anadolu'da ahali hem sosyal hem de ekonomik olarak birçok zorluklara maruz kalmıştır. Şüphesiz Zile'de bundan nasibini almıştır.

17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde devletin eşkıyaları yanına çekme politikasının yanı sıra Kuyucu Murat Paşa'nın başarılı gayretleriyle isyanlar büyük ölçüde azalmıştır²⁰. Ancak hem halk nezdinde hem de yerel yöneticilerin vergi alışverişi nezdinde sorunlar oluşmuştur. III. Ahmed zamanından İran ile tekrar savaş başlamıştır. Bu yüzden Padişahın emriyle Sadrazam Damat İbrahim Paşa ordu için asker toplamanın yanı sıra oluşturulacak ordunun ihtiyacını karşılamak için bir hayli çalıştığı anlaşılmıştır. Çünkü Anadolu da baş gösteren isyanlar Hem devleti bitap düşürmüş hem de ahaliyi yoksul bırakmıştır. Devlet ordunun ihtiyacı için lazım gelen erzak çuvalı, yük hararı gibi levazımın Tokat, Turhal, Amasya ve Zile'den karşılanmasına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra Erzurum'a kadar gereken yüklerin taşınması için Tokat Voyvodalığının vazifelendirilmiştir²¹.

Tüm bu istekler yoksullaşmış halkın sırtına yüklenmekteydi. Vergi mükellefi birçok kişi, sipahi, yeniçeri, topçu ya da kuloğlu olduğunu belirten beratlarla dayanarak vergiden muaf olduklarını iddia etmişlerdir. Diğer birçok kişi ise vergilerini ödememek için çareyi başka yerlere göç etmekte bulmuştur. Seferlerin getirdiği ağır yüklerin yanı sıra yöneticilerin kendi çıkarlarını düşünerek kendi zararlarını halktan çıkarmaya çalışması durumu daha da çıkmaz hale getirmiştir. Bu duruma bir örnek olarak Sivas

¹⁸ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyânları"*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995. s. 376-419.

¹⁹ Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", (ed. Halil İnalcık, Donald Quataert), *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve sosyal Tarihi C.2.* (1600-1914), Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 563.

²⁰ Süleyman Polat, "Kuyucu Murat Paşa'nın Celali Seferi Finansmanı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2 2014, s. 566.

²¹ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, C. 3, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 231-233.

Valisi Mehmet Paşa'nın hem Sivas hem de Amasya emvalinden paraları kendi zimmetine geçirmesi ve bunu halktan tahsil etmesi büyük yankı uyandırmış ve ahali Vali'nin konağını basmıştır²². Yaşanan bu olaylar bölge halkında huzursuzluğa sebebiyet vermiştir. Olaylar neticesinde gerek suçlu bulunan Vali gerekse olay çıkaranlar cezalandırılmıştır.

19. yüzyıla başlarında Zile kazasının önemli en önemli aktörü Zile Voyvodası İlbaşıoğlu Ahmed Ağa olmuştur. 1787'de Zile âyanlığına daha sonraki dönemlerde ise Tokat ve Zile Voyvodalığına getirilen Ahmed Ağa halka karşı zulümkar yönetimi ile nam yapmıştır. Bir örnek olarak Tokat'ta eceliyle ölen Genç Mehmed adında bir askerin tüm mal varlığına karısından başka bir varisi olmadığını bahane ederek devlet adına el koymuştur. Daha sonra ise bu malları kendi himayesinde tasarruf etmiştir. Şikâyetler üzerine bütün mallar tekrar sayımı yapılarak Genç Mehmed'in karısına teslim edilmiştir. İlbaşıoğlu'nun bu zorba ve baskıcı tavırları halk nezdinde sindirilmeyip birçok kez şikâyet edilmiştir. Şikâyetler sonuç vermiş cezalandırılması kesinleşince Arabistan'a kaçıma teşebbüs etmiştir. Bununla birlikte yakalanarak 1814'te öldürülmüştür²³.

Zile ve dolaylarında bu tür karışıklıklar bu dönem itibarıyla çok sık yaşandığı anlaşılmaktadır. Gelen yöneticilerin keyfi davranışları ya da kendi aralarında rekabetler bu tür olayların çıkmasında başlıca sebeplerden sayılabilir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devletinde bir hayli değişmeler olduğu göze çarpmaktadır. Bu değişiklikler siyasi, askeri ve bürokratik alanlarda daha fazla olmuştur. Nihayetinde devletin merkezinde yaşanan bu durum eyaletlere ve kazalara da yansımaktadır. 1826 yılında Yeniçeri ocağının kaldırılınca Zile ve dolaylarındaki yeniçerilerin rütbe ve payeleri sökülerek azledilmişlerdir. İsyan eden ve eşkıyalığa soyunun kimi yeniçeriler yakalanıp idam edilmişlerdir²⁴.

Tanzimat döneminde ve sonrasında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen gelişmeler, merkez kadar hızlı ve sistematik olmasa da, taşrada da etkisini göstermiştir. 1855

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, T.T.K. Yayını (Türk Tarih Kurumu), Ankara 1995, s. 569-576.

²³ Mehmet Beşirli, *19 Yüzyılda Bir Âyan'ın Yaşamından Kesitler Zile Âyanı İlbaşıoğlu Küçük Ahmed Ağa*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Yayını,, Tokat 2004, s. 21-44.

²⁴ Beşirli, a.g.e. s. 46.

yılında Osmanlı topraklarında ilk telgraf hatları çekilmeye başlamıştır. 1859'da Sivas merkez sancağı telgraf hizmetlerine kavuşmuştur. Sivas Vilayeti'ne telgraf hattı çekilmesinde İngilizlerin Londra-Hindistan arasında bir hat kurma istekleri büyük bir rol oynamıştır. Bu hattın kurulmasıyla birlikte Sivas'ta bir Telgraf Müfettişliği kurulmuş; ayrıca Tokat, Amasya ve Şarkî Karahisar'da telgraf ya da posta müdürlüklerine bağlı personel ağı oluşturulmuştur. Tokat kazasına telgraf hattının kurulmasına dair ilk girişimler 1863'te başlamıştır. Tokat telgraf hattı, bazı masrafları halk, bazı masraflarıysa devlet tarafından karşılanmak suretiyle ancak 1868'de tamamlanabilmiştir. Tokat çevresinde telgraf hattı çekilen ilk kazalardan birisi o dönemde Amasya Sancağı'na bağlı bulunan ve daha sonra Tokat'a bağlanacak olan Zile kazasıdır. Zile kazasının ahalisi 1869'da kazalarına Amasya üzerinden bir telgraf hattı çekilmesi için Amasya'daki hükümet organlarına bir dilekçe vermişlerdir. Amasya Mutasarrıflığı'na 1870 yılında gönderilen bir yazıda ise hat için yapılacak işler sıralanmıştır: Buna göre hat için gerekli direkler karşılıksız olarak halk tarafından temin edilecekti. Hat için gerekli ve Avrupa'dan ithali zorunlu olan alet-edevat devlet hazinesi tarafından karşılanacaktı. Ayrıca, kurulacak telgrafhanede çalışacak memurların maaşları da devlet tarafından ödenecekti. Böylece Zile kazasına bir telgraf hattı kurulması, Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde benzer örneklerinin bulunduğu, devlet-millet işbirliğinin bir sonucu olacaktı²⁵.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yıllarda bütün Anadolu toprakları Diyar-ı Rum olarak anılmaktaydı. Osmanlı Devleti, Amasya, Sivas ve Tokat şehirlerini aldıktan sonra burada Rum Eyaleti'ni kurmuştu. Eyalet, Rumeli ve Anadolu Beylerbeyliklerinden sonra Osmanlı Devleti'nin kurduğu üçüncü eyaletti. Balkanlardaki Rumeli Beylerbeyliği'yle karıştırılmaması için bu eyalete *Eyalet-i Rumiyye-i Suğra (Küçük Rum Eyaleti)* denmekteydi. 1520'de eyaletin merkezinin Sivas'a taşınması ile Tokat, Sivas sancağına bağlı kaza idaresi olmuştur. 1620'de Tokat kazasının dört nahiyesi vardı. Kaza sınırlarında bulunan padişah hasları bu tarihten sonra Valide Sultan haslarına dönüştürülmüştü. Böylece bu hasların yönetilmesi voyvodalığa verilerek Tokat'ta voyvodalık kurulmuştur. Tanzimat Fermanı'nın hemen sonrasında 1840'ta voyvodalık kaldırılarak muhassıllık tesis edilmiştir. Ancak muhassıllıktan beklenen

²⁵ Murat Hanılçe, "Osmanlı Taşrasında Telgraf Hattı Çekilmesinde Yaşanan zorluklar Niksar-Erbaa-Tokat Telgraf Hattı Örneği", *History Studies*, C.9., S. 4, s. 65-70.

verim alınamayınca iki yıl sonra kaldırılmıştır. Bu süre içinde şehir bir süre kaza müdürlerince idare edilmiştir²⁶. Tokat 1864'ten 1880 yılına kadar Sivas vilayetine bağlı bir kazaydı. Kaza bir kaymakam tarafından yönetilmekteydi. 1879 yılına gelindiğinde padişahın II. Abdülhamid'in iradesiyle Tokat kazası, Sivas'a bağlı sancak (liva) statüsünü elde etmiştir. Canik Sancağı'na bağlı Niksar; Amasya Sancağı'na bağlı Erbaa ve Zile kazaları da Tokat Sancağı'na katılmıştır²⁷.

19. yüzyılın sonlarına doğru büyük Avrupa devletleri Osmanlı sınırları içerisindeki azınlıkları, bilhassa Ermenileri, kışkırtma girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu girişimleri özellikle elçilik, konsolosluk, seyyah, tüccar, misyoner ve eğitim kuruluşları aracılığıyla yapmaya çalışmışlardır. Bu teşebbüsleri sonuç vermiş ve başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde ayaklanmalar baş göstermiştir. Ermenilerin örgütlenmeleri yardım dernekleri adı altında 1860 yıllarında başlamıştır²⁸. Anadolu'nun Doğusunda Kara Haç, Armenakan, Vatan ve Koruyucuları, Araratlı, Okulsevenler gibi adlarla ayrılıkçı örgütlenmeler kurmuşlardır. Bu örgütlerin yanı sıra İsviçre'de Hınçak ve Tiflis'te kurulan Taşnaksutyun yapılanmaları Osmanlı sınırları içerisindeki Ermeni ahaliyi kışkırtma teşebbüsleri olan diğer komitelerdi²⁹.

Bu dönem 'de Sivas'a bağlı bir sancak olan Tokat ve yöresinde bir hayli Ermeni nüfusu bulunmaktaydı. 1844-1845 temettuat sayımlarına göre Tokat merkez kazasının 19,640 olan toplam nüfusunun yaklaşık yüzde 45,6'sını Gayrimüslimler oluşturmaktaydı. Ermeniler bölgede kurdukları gizli örgütler ile bölgedeki Müslüman halka karşı baskı yapmanın yanında kendi milletlerine de baskı uyguluyorlardı. 1897'de Tokat'ta *Feda-yı Nefs* adında kurulan gizli bir örgütün amacının; örgüt üyelerinin Osmanlı Devleti aleyhinde isyan çıkarmak örgüt ile ilgili belgeler ve yakalanan örgüt üyelerinin sorgularından açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Yaptıkları eylemler arasında

²⁶ Murat Hanılçe, "18. Yüzyılda Tokat Kaza Merkezi'nde Eğitim Öğretim Hizmetini Destekleyen Vakıflar", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.11., s. 1, Tokat 2016, s. 179-180.

²⁷ Ali Açıkkel, "Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı" (1880-1907), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2004 C.14., S.2, s. 333-334. Ayrıca bkz. Murat Hanılçe, "15 ve 16. Yüzyılda Zile Kazasının Osmanlı Has, Zeamet ve Tımarlarına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarihi ve Kültürüyle III. Zile sempozyumu Bildirileri (8-10 Ekim 2015)*, Özel Sayı, Zile Belediyesi Kültür Yayınlar, Zile 2016, s. 221.

²⁸ Abdullah Özdağ, "Tokat Sancağında Ermeni Olayları", *Turkish Studies*, C. 9, S. 1, Ankara 2014, s. 431-433.

²⁹ H. Baha Öztunç, "1897 Tokat Ermeni Olaylarının Dış Basına Yansımaları ve Olayın Gerçek Yüzü", *History Studies*, C. 2, S. 1, 2010, s. 193.

Tokat'ta tanınmış Ermeni asıllı Doktor Jozef'i öldürmekten Posta arabası soymaya kadar birçok girişimleri vardı. Ermenilerin dükkânlarını açmaması ve Müslüman ahaliyi kışkırtma girişimleri iki millet arasında sürtüşmelere neden olmuştur. Bu durum Tokat merkez kazasıyla sınırlı kalmayıp civar bölgelere de yansımıştır³⁰. Zile'de bu karışıklıklardan nasibini almıştır. 1895 yılında Zile'de meydana gelen Ermeni isyanında Türk ve Ermeni asıllı yüzlerce kişi ölmüş ve onlarca ev yağmalanmıştı. Bu karışıklıkları tetikleyen sebep Ermenilerin Müslümanları tahrik ederek çıkan çatışmada üç Müslüman'ın yaralanmasıdır. Ancak ortalık sakinleşince bazı Müslümanlar Ermenileri evlerine alarak korumuşlardır³¹. Aynı tarihlerde bazı Zileli Müslümanlar Ermeni tahrik ve isyanlarına karşı silahlanarak Tokat üzerine yürümek istemişlerdir. Ancak olayların daha fazla büyümesini ve kan dökülmesini istemeyen yetkililer, bu kişileri tutuklamış ve silahlarına el koymuşlardır³².

Zile'de meydana bu olaylar hakkında dönemin Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, Londra'da Osmanlı büyükelçisi olan Hamdi Bey'e Aralık ayı içerisinde üç telgraf çekerek bilgi vermektedir. Bu telgraflarda; olayın müsebbibinin Ermenilerin olduğu söylenmektedir. Zile'de Ermeni esnafın işyerlerini kapatarak protesto ettikleri ve Müslüman ahaliyi kışkırttıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca pazaryerinde Ermeni militanlar tarafından açılan ateş sonucu, ikisi asker dört Müslüman ve beş Ermeni ölmüştür. Bu telgraflar İngiliz gazetelerinde; "Sivas Vilayetin'e bağlı Zile'de Ermeni ile Müslümanlar arasında çıkan çatışmalar sonucu ikisi asker dört Müslüman ve beş Ermeni ölmüştür." Şeklinde haber yapmışlardır³³.

20. yüzyılın başlarında Dünya'nın hemen her yerini saran bir kaos vardı. Bu durum çok geçmeden Osmanlı Devletini'de içine alacak bir şekilde savaşa sürükleyecekti³⁴. Ancak Osmanlı Devleti bu kaos başlamadan evvel bile kendi hâkimiyeti altındaki topraklarda çıkan isyanlarla boğuşuyordu. 1905 yılında Yemen'de isyanlar baş göstermişti. Bu isyanı bastırmak için Anadolu ve Rumeli'den çok sayıda

³⁰ İbrahim Aykun, "1897 Tokat Ermeni Olayları", *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler (25-26 Eylül 2014)*, C.1., Tokat Valiliği İl Özel İdaresi Basımı, Tokat 2015, s. 261-264.

³¹ Altındal, *a.g.e.*, s. 100.

³² Tuğrul Özcan, "Sivas Mülhakatında Meydana Gelen Ermeni İsyancıları (1895-1897)", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, C.1. (Ed. Şeref Boyraz), Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Yayını, Sivas 2007, s. 528.

³³ Altındal, *a.g.e.*, s. 101.

³⁴ Uçarol, *a.g.e.*, s. 589-591.

redif taburu bölgeye sevk edilmiştir. Sevk edilen redif taburlarından biri de Tokat redif Livasına bağlı 4. Zile Redif Taburuydu. Zile redif taburu 660 kişiden oluşuyordu. Daha sonra çıkarılan bir emirle redif taburlarının sayıları 800'e tamamlanmıştı. Yemende yaklaşık bir yıl kalan Zile Redif Taburu isyanın bastırılmasında önemli bir rol oynamış ve geri dönmüştü³⁵.

Osmanlı Devletinde ülke sınırları içerisinde birçok yerde meydana gelen isyanlar ile meşgul olurken I. Dünya savaşı patlak vermişti. Osmanlı Devleti, bir oldu-bitti ile savaşa girdiğinde Kuzey Afrika ve Balkanlar'da toprak kaybetmesinin üzerinden çok geçmemişti. Ordu ve halk nezdinde güvensizlik ve ekonomide kötü gidişat, durumu hiç iç açıcı göstermemekteydi³⁶. Durumun vahameti böyle iken daha önceden beri isyan girişimleri olan Ermeni çeteleri, durumu fırsat bilip yer yer isyan başlatmışlardır. 1915'te İmparatorluğun çeşitli yerlerinde olduğu gibi Zile'de de Ermeni İsyancıları baş göstermiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Doğu Cephesi'nde iki ateş arasında kalmamak, Ermeni çetelerinin Müslüman ve Gayrimüslim ahaliye karşı mezalimini önlemek ve III. Ordu'nun harekât sahasının kısıtlanmaması için Ermenileri göç ettirmiştir. Çıkarılan tehcir yasasıyla Ermeniler Halep'in doğu ve güneydoğu kısımlarına gönderilmiştir³⁷. Bu tehcir sırasında Zile'de yaşayan Gayrimüslim nüfusu toplam Zile nüfusu içinde % 4'lük bir kesimi oluşturmaktaydı. Sadece Zile kaza merkezinde bulunan Ermeni nüfusu, Tehcir kanununun uygulandığı 1915 senesi itibariyle 60.118 Türk nüfusu içinde 2790'nı teşkil ediyordu³⁸.

14 Mayıs 1920'de Zile'de isyanlar baş göstermiştir. Bu İsyanın başını çeken Postacı Nazım ve Çerkez Kara Mustafa Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan'da başlattıkları isyan ile kısa zamanda nüfuzlarını arttırmışlardır. Çok geçmeden Zile'yi de işgal ederek Zile Kalesi'ni zapt edip askerleri esir almışlardır. 1920 Temmuz ayı ortalarına kadar bu isyancılar ile uğraşmış ve çok kayıplar verilmiştir. Öte yandan Yozgat ve civarında

³⁵ Cengiz Çakaloğlu, "Yemen İsyanı ve Tokat Redif Taburu (1905-1906)", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C.1, 2009, s. 28-33.

³⁶ Nesime Ceyhan Akça, "Osmanlı'nın Cihan Harbinin Hikayesi", *Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, S. 11, s. 91.

³⁷ Mustafa Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 163.

³⁸ Murat Hanılçe, "Ermenilerin Tehciri Sırasında Zile Kazasının Nüfus Yapısı", *Tarihi ve Kültürü İle II. Zile Sempozyumu*, Zile Belediyesi Kültür Yayınları (6-9 Ekim 2011), s. 234-237.

Çapanoğullarından Celal, Edip, Salih ve Halit gibi eşkıyalar ile Aynacıoğlları³⁹ ve Deli Ömer çeteleri de isyan başlatmışlardır. Bu eşkıyalar Yozgat'ı işgal ederek büyük bir bölgeye hâkim olmuşlardı. Bu kişiler Zile ve çevresinde yeniden faaliyete geçmişlerdi. Üç ay süren çetin mücadeleler sonucunda asiler ortadan kaldırılmıştı. İsyanın elebaşları kimisi öldürülmüş kimisi ise yakalanarak mahkeme tarafından cezalandırılmıştır⁴⁰.

---

³⁹ Orhan Yılmaz, “Kurtuluş Savaşı Yıllarında Zile İsyanı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, C.1, Tokat 2014, s. 768-773.

⁴⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1917-1927)*, (haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s. 355-356.

BÖLÜM 1:TANZİMAT DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİNİN MALİ YAPILANMASI VE TEMETTUAT DEFTERLERİ

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE EKONOMİ YAPILANMASI

Adam Smith ekonomiyi, servet elde etmek için yapılan tüm çalışmalar olarak tanımlamıştır. Dünyayı bir atölyeye benzeterek yaşayan insanların kendi aralarında yarattıkları iş bölümü olarak tasvir etmiştir⁴¹. Ekonomi en genel tabiriyle; insanların yaşayabilmek için üretmesi, ürettiklerini bölüşmesi ve bu faaliyetlerden doğan ilişkiler bütünü olarak tanımlanır⁴². İnsanların toplum içinde yaşamaya başladıkları andan itibaren, üretim ve tüketim gibi aktivitelerini belirli bir düzen içerisinde yapmışlardır. Zamanla bu aktivitelerin işleyişi belirli kural ya da yasalar yoluyla şekillendirilmiştir.

19. yüzyılda köklü bir değişim sürecine giren üretim ve tüketimin başlıca iki sebebi vardır: Birincisi Fransa ve İngiltere'deki siyasi, idari yapı, ikincisi ise; İngiltere'deki Kapitalist yapıdır. Bu gelişmeler dünyada hemen her ülkede büyük değişimlere sebep olmuştur. Kimi ülkeler bu değişen konjoktüre ayak uydurmuş ve varlığını devam ettirmişken kimi ülkeler bu yapıya adaptasyonu sağlayamayarak zorunlu değişimlere maruz kalmıştır⁴³.

Osmanlı Devleti bu adaptasyona ayak uyduramayan devletlerdendi. Batı tarzı yenilik hareketlerinin öncüsü III. Selim'in ve ardılı II. Mahmud'un oluşturmaya çalıştığı çağdaşlaşma düzeni adaptasyon sürecine etki etmemişti. Çünkü söz konusu dönemde İmparatorluk içinde meydana gelen iç isyanlar vardı. Ayrıca İmparatorluk giriştiği savaşlarda başarısız oluyor ve bunun neticesinde hem toprak kaybediyor hem de kaybedilen savaşlar ağır ekonomik kayıplara sebep oluyordu. İşte bu gibi genel sebepler değişen Osmanlı Devleti'nin değişen ekonomi düzenine ayak uyduramamasına ve nihayetinde çökmesine sebep olmuştur. Ancak 19. yüzyıl Osmanlı ekonomisinde meydana gelen değişimlerden söz etmeden önce Osmanlı ekonomisinin temelini oluşturan unsurlara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

⁴¹ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, (çev. M. Tanju Akad), Alan Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 13

⁴² <http://www.tdk.gov.tr>. Erişim Tarihi: 16.05.2018.

⁴³ Altuğ Murat Köktaş, Ali Gökhan Gölçek "Endüstri Devrimi ve Osmanlı İmparatorluğu: Askeri Fabrikalaşma Örneği", *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9, S.4, s. 96-98.

Osmanlı ekonomisi genel olarak topraktan sağlanan gelire dayanıyordu. Devlet'in kuruluşunda Sultan Orhan döneminde Çandarlı Kara Halil'in öncülüğünde askerlik ve maliye merkezli bir yapılanmaya gidilmiştir. Fethedilen yerlerin tahriri yapılarak Tımar ve Zeamet usulü uygulanmıştır⁴⁴. Osmanlı Devleti'nde toprağın işlenerek gelir elde edilmesine dayanan tımar sistemine dair çeşitli tanımlar yapılmıştır.

Ömer Lütfi Barkan'a göre tımar; bir kısım askere geçimlerini sağlamak ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak için belirli bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsil edilmiş vergi kaynaklarıdır⁴⁵. Mehmet Zeki Pakalın ise; tımarın fetih sırasında arazi-i emiriyeye olarak tabir edilen topraklardan sipahilere ve zaimlere kılıç hakkı olarak verilen Beytülmal hissesi yerine kullanılan bir kavram olarak tanımlamaktadır⁴⁶.

Tımar tanımının farklılığına ek olarak tımar uygulamasının Osmanlı Devleti'nin ilk nerden aldığı da tartışma konusudur. Bu konuda Mehmet Fuat Köprülü; birçok Batılı araştırmacının bahsedilen yapının Bizans'ın uyguladığı olduğu "Pronia'dan" geldiği tezini kabul etmemiştir. Köprülü, her ne kadar adı geçen sistem ile benzer birçok yönü olmuş olsa da Selçuklu devletinde İktâ uygulamasının Osmanlı devletine miras kalmış bir uygulama olarak görmektedir⁴⁷. Tımar, eski Türk Devletlerinden gelen bir gelenektir. Eski Türklerde devlet hizmetinde bulunan bir kısım askerlere, hizmetleri karşılığında mükâfat olarak emlak ve arazi verilmekteydi. Bu arazilere "Kopi" (Moğolca Khobi) denilmekteydi. Bu tür arazilere Selçuklular döneminde ise; temlik denilmekteydi. Temlik ve tımarların verilmesi İlhanlılar ve diğer Moğol devletlerinde "sayurgal" tabiriyle 'de kullanılmıştır⁴⁸.

Bununla birlikte, aynı coğrafyada hüküm sürmüş olan Bizans ve Osmanlı Devleti arasında siyasi, sosyal, kültürel alışverişler ve etkilenmeler olması muhtemeldir. Her iki

⁴⁴ Mehmet Emin Türklü, "Tanzimat Döneminde Ancemaatin Vergisi Uygulaması ve Yaşanan Usulsüzlükler Üzerine Bazı Şikâyetler", *Current Research in Social Sciences*, C. 2, S. 3, 2016, s. 131.

⁴⁵ Ömer Lütfi Barkan, "İslam-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 7, S. 4, 1941, s. 158-161.

⁴⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih ve Deyimler Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1993, s. 497.

⁴⁷ Mehmet Fuat Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 238.

⁴⁸ Harun Şahin, "Osmanlı Tımar Sisteminin Menşei Meselesi", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, S. 12, Eylül 2013, s. 62-63.

devletin farklı isimlerde benzer bir yapıyı kullanmaları birbirlerinden etkilenmiş olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır⁴⁹.

Osmanlı Devleti' ilerleyen yıllarda fetihlerle topraklarını genişletmiştir. Fethedilen her yerde tımar sistemi uygulanmamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden birkaçı ise; bölgenin iklim koşullarının elverişli olmaması ve sosyo-ekonomik farkların olmasıdır.⁵⁰ Bu gibi bölgelerde vergiler o bölgenin eski usullerine göre alınmaya devam edilmiştir. Böylece bu bölgeler kendi geleneklerinin uygulanması yoluyla merkeze bağlılıklarını devam ettirmeleri güvence altına alınması sağlanmış ve aynı zamanda devletin ekonomik geliri de sağlanmış oluyordu⁵¹.

Osmanlı Devletin'de diğer bir önemli geliri olan vergiler; genel anlamda iki usule dayanıyordu. İlk usul Osmanlı Devletin'e diğer Müslüman devletlerin geleneklerinden miras kalan Şer'î vergilerdir. Çiftçilik⁵² ile uğraşan reayadan toplanan⁵³ öşür, resm-i çift, resm-i ağnam gibi vergiler bu vergi türüne girmektedir. İkinci usul ise; devletin yürütme ve uygulama işlerini yapan memurlar için karşılığının halktan aldığı Örfî vergilerdir.⁵⁴ Osmanlı Devletinde çeşitli kademelerde görev yapan memurlara emekleri karşılığı verilen bu vergi türünün miktarı ve çeşitleri kanunnamelerde belirtilmiştir. Cürüm ve cinayet, arûs, bennak, mücerred ve daha birçok vergi türü bu tür vergilere girmektedir⁵⁵.

Bu iki vergi türü dışında bir de “Tekâlif-i Divâniyye” diğer ismiyle Avarız olarak adlandırılan sefer zamanlarında ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için alınan bir vergi bulunmaktadır. Bu vergi zamanla sürekli alınır hala gelmiş ve miktarı fermanlar ile belirtilerek halktan toplanması kararlaştırılmıştır. Bu vergi türü kanunnamelere ya da

⁴⁹ Coşkun Can Atakan, “Osmanlı Tımar Sisteminin Mali Yönü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 52, Şubat 1988, s. 71-73.

⁵⁰ Erdoğan Öner, *Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare*, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, 2. Baskı, Ankara 2005, s. 128.

⁵¹ Türklü, *a.g.m.*, s. 132.

⁵² Çiftlik: Tımar sistemi dâhilinde olan toprakların tahriri yapılarak belirli çiftçi ailelerine işleyebileceği büyüklükte bölünen toprak parçalarıdır. Bölünen bu toprak parçalarının içinde bağ ve bahçeler bulunmamaktadır. bkz. Halil İnalçık, “Osmanlıda Raiyyet Rûsumu”, *Bellekten*, XXIII/92, Ankara 1959, s. 582.

⁵³ Hükümete vergi veren ve itaat eden halk manasına gelen raiyyetin çoğuludur. M.Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C. 3, s. 14.

⁵⁴ Ünal Taşkın, “Rûsum-ı Örfiyye”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XIV İlkbahar-Yaz 2013, s. 57

⁵⁵ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2013, s. 105.

seriata uyup uymadığı düşünülmeden alınmış bir vergi türü olarak ta nitelendirilmiştir⁵⁶. Vergi türünün kapsamı en genel tanımıyla ordunun ve İstanbul halkının ihtiyaçlarını karşılamak için duruma göre toplanan vergilerdir. Ahaliden istenen koyun, sığır, deve ya da karşılığında buna mukabil olacak miktarda paradır. Aynı zamanda ordunun geri hizmeti ve donanmada görevlendirilecek olan “kalyoncu, kürekçi” ya da bunun mukabilinde bedellerinin para karşılığı olarak ödenmesidir.⁵⁷

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren merkezi ve güçlü bir örgütlenme sistemi kurmuştur. Klasik Çağ olarak adlandırılan ilk dört yüz yıl içerisinde dilinde, kültüründe, mali, askeri ve idari yapılanmasında güçlü bir otorite teşkil etmiştir⁵⁸. Diğer tüm teşkilat yapılarını besleyen toprak düzeni ve vergi, Osmanlı Devletini ayakta tutan temel etkenlerin başında gelmektedir.

16. yüzyılda tımar sisteminde bozulmalar meydana gelmiştir.⁵⁹Bu bozulmanın nedenlerinden birisi dirliklerin asıl hak eden sipahilere değil de, saraya yakın yüksek rütbeli kişilere verilmesidir⁶⁰. Zamanla bu bozulma önü alınamayacak derecede ileri varmıştır. Tımar sisteminin bozulmasıyla devletin bel kemiğini oluşturan vergilerin toplanması sekteye uğramıştır. Diğer taraftan tımar ile yararlılık gösteren askeri sınıfın da bozulmasına sebep olmuştur. Bu hadiseler 17. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin bir toprak aristokrasisi elinde parçalanmasına sebep olmuştur⁶¹.

19. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti siyasi, sosyal ekonomik bir çöküntünün deyim yerindeyse doruk noktasına ulaşmıştı. Devlet, içine düştüğü bu durumdan kurtulmak için çeşitli tedbirler alınmıştır⁶². III. Selim'in saltanatı sırasında başta askeri olmak üzere batılı tarzda modernizasyon devri başlamıştı. Nizam-ı Cedid adı verilen bu devir; Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu olumsuz koşullardan kurtulmak ve batı teknolojisi ile eşdeğer yeni bir düzen oluşturmak gibi amaçlara sahiptir.⁶³. Yeniliklerin başladığı bu dönemde Avrupa'ya devlet adamları gönderilerek araştırmalar yapılmıştır.

⁵⁶ Çadırcı, a.g.e., s. 106.

⁵⁷ Çadırcı, a.g.e., s. 108

⁵⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En uzun Yüzyılı*, 21. Baskı, İstanbul 2005, s. 14.

⁵⁹ Mustafa Akdağ, “Tımar Rejiminin Bozuluşu”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* (AÜDTCF), C. 3, S. 4, Ankara 1945, s. 425.

⁶⁰ Dirlik, geçim vasıtası olmak üzere devlet tarafından verilen maaş ve buna yarayan tımar, ulufe anlamında da kullanılır. Pakalın, a.g.e., C.1., s. 455.

⁶¹ Akdağ, a.g.m. s. 427.

⁶² Uçarol, a.g.e., s. 120.

⁶³ Tayyip Gökbilgin, “Nizam-ı Cedid”, *DİA*, C. IX, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1964, s. 309.

Bu araştırmalar neticesinde raporlar hazırlanmıştır. Raporların içerdiği konular genellikle askeri alanda yenilikler olduğu için Padiřah yapılacak bu yeniliklere kendi dűřüncelerini de ekleyerek 72 maddelik Nizam-ı Cedid programı hazırlatmıřtı⁶⁴.

Hazırlanan program bařta askeri olmak üzere siyasi, sosyal ve mali konularda da birçok yenilik içeriyordu. Bu alanlarda sađlam adımlar atmak ve oluřturulan dűzeni sűrdürmek için iyi bir ekonomik altyapı gerektiriyordu. Bu yüzden İrad-ı Cedid denilen bir hazine kuruldu⁶⁵. III. Selim'in deđiřen dűnya kořullarını gerçekçi bir gözle görmesi ve devletin içine dűřtüđu bu bunalımdan kurtarma teřebbűsleri Osmanlı tarihinde bazı ilklere yol açmıřtı. Çünkü bu devirde ilk defa Avrupa'yı tanımak için elçilikler, konsolosluklar aılıyordu⁶⁶.

Ticari anlamda yapılan yenilikler'de bir hayli önemliydi. İstanbul'da Zahir Nazırlığı (Tahıl Bakanlığı) kuruldu. Tahıl toplama, saklama ve dağıtma işi tüccarların elinden alınarak bu nazırlığı bağlandı. Bu sayede özellikle İstanbul'da yaşanan ekmek, tahıl kıtlığının önüne geçilmesi yolunda önemli bir adım atılmıştı Diğer taraftan devlet parasının korunması yönünde alınan tedbirler ile hem yerli tüccar hem de devlet ekonomisinin gücünü korumaya yönelik adımlar atıldı. Böylece Avrupalı tüccarların devlet içinde serbest bir şekilde işi yapmaları engellenmiştir.⁶⁷.

Ancak bu durum devletin 16. yüzyıldan beri süregelen gerilemesine son vermek isteyen bu yenileşme teřebbűslerini başarılı kılamamıştır. Başarılı olmamasındaki önemli etkenlerin başında, reform hareketlerinin yüzeysel olması ve yeterince derine inmemesidir. Diđer taraftan devlet adamları tarafından tam olarak benimsenmemiş ve atılan adımlar istenilen gerçekçiliği yakalayamamıştır. Bu yüzden Nizamı- Cedid ve taraftarlarına karşı gerici bir isyan bařladı⁶⁸.İsyanın başını çeken Kabakçı Mustafa, isyanı kısa zamanda İstanbul'un her tarafına yayarak halkı galeyana getirmiştir.

⁶⁴ Ahmet Cevat Eren, *Selim III'ün Biyografisi*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1964, s. 27-28.

⁶⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. V, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1947, s. 72.

⁶⁶ Eren, *a.g.e.*, s. 30.

⁶⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 75.

⁶⁸ Uçarol, *a.g.e.*, s. 125.

İsyancıların isteği üzere Nizam-ı Cedid hareketi kaldırılmış ve Padişah tahttan indirilmişti. Böylece Osmanlı Yenileşme hareketi büyük bir sekteye uğramıştı⁶⁹.

Yeniliklerin karşısında büyük bir etkiye sahip olan yeniçeriler II. Mahmud'un saltanatı sırasında 1826'da ortadan kaldırılmıştır. Vakka-i Hayriye olarak adlandırılan bu olay Osmanlı yenileşme hareketleri açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır⁷⁰. Ancak bu süre zarfında başka sorunlar da yaşanmaktaydı. Devam eden isyanlar sonucunda Yunanlar bağımsızlıklarını kazanırken Sırbistan muhtariyet elde etmişti. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nde ilk defa Müslüman bir vali merkeze isyan ediyordu⁷¹.

Mısır Valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın devlet merkezine karşı başlatmış olduğu isyan hareketi Osmanlı Devleti'nin ne derece güçsüz olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü Osmanlı Devleti bu isyanı tek başına engelleyememiş ve başka devletlerden yardım almıştır. Sonuç olarak, Mısır uluslararası bir kararla yarı bağımsız bir yönetime kavuşmuştur⁷². Meydana gelen tüm bu olumsuzlar sürecinde, bağımsızlık hareketlerinin önünün alınması, asayiş ve huzurun sağlanması ve en önemlisi de dış güçlerin Osmanlı içişlerine karışmasını engellemenin artık imkânsız olduğunun farkına varılmıştır. Bu dönemde izlenecek yol da daha önceki yapılan yanlışlar dikkate alınarak yapılması planlanmaktaydı. III. Selim ile başlayan batılı tarzda modernizasyon Sultan Abdülmecit saltanatının birkaç ayından hemen sonra büyük bir hızla sürdürmüştür⁷³.

19. yüzyılda Osmanlı tarihinin kırılma noktası 3 Kasım 1839 da Tanzimat⁷⁴ Ferman'ının (Gülhane Hattı Hümayun) ilan edilmesidir. Gülhane Parkında Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa⁷⁵ tarafından ilan edilen bu ferman 1876 yılında ilan edilecek olan Meşrutiyet dönemine kadar etkilerini sürdürmüştür. Bu fermana kadar Osmanlı Devleti'nin kurmuş olduğu düzeni Şark'a(doğuya) dönüktü. Ama bu dönemden sonra

⁶⁹ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II Duraklamadan Yıkılışa*, (çev. Server Tanilli), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 20-25.

⁷⁰ Erdal Küçükyağcı, *Turna'nın Kalbi Yeniçeri Yoldaşlığı ve Bektaşilik*, 3.Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2013, s. 23.

⁷¹ Çadırcı, a.g.e., s. 103.

⁷² Uçarol, a.g.e., s. 212.

⁷³ Mantran, a.g.e., s. 47-50.

⁷⁴ Arapça bir kelime olan "Tanzim"den gelir: Sıraya koyma, sıralama, düzen anlamlarında kullanılır. www.tdk.gov.tr. (E.T: 19.05.2018, 14:00.)

⁷⁵ Enver Ziya Karal, "Gülhane Hattı Hümayununda Batı'nın Etkisi", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalcık- Mehmet Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006, s. 65.

Devlet, yönünü tamamen Garba (batıya) dönerek günümüz Türk ulusunun modern yaşama temellerini atmış oldu⁷⁶. Bu düşünceyi destekleyen Yavuz Abadan ise Tanzimat devrini; hukuk ve devlet teşkilatında yenilik dönemi olarak adlandırmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin askeri- teokratik bir temel üzerine kurulmuş Asyaî, Ortaçağ devlet şeklinden modern Avrupaî devlet şekline geçişi olarak değerlendirmiştir⁷⁷.

Yukarıda sıralanan genel sorunlar karşısında devlete standartlaşmış merkezi bir nitelik kazandırmayı amaçlayan bu fermanın genel içeriğini birkaç başlık altında toplamak mümkündür⁷⁸:

1- Padişah halkın can, mal ve namus güvenliğini güvence altına alacaktır.⁷⁹ Bu madde ile özellikle Batılı devletlerin Osmanlı Devletinde ki Gayrimüslim ahaliyi bahane ederek içişlerine karışılması engellenmek istenmiştir. Batılı devletler özellikle Gayrimüslim tebaayı kastederek devlet içişlerine müdahale etmeye kalkışmıştır. Onlara göre doğu medeniyeti yani; Osmanlı Devleti İslam inanç kaideleri üzerine inşa edilmiş bir yapıya sahip olup, egemenlikleri altındaki İslam dışında olan inançlara sahip milletlerin hakları tam olarak verilmemektedir⁸⁰.

2- Askerlik görev ve süresinin yeniden düzenleneceği kararlaştırıldı. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde *zimmiler*⁸¹ cizye adı verilen baş vergisini vererek askerlikten muaf tutuluyorlardı. Sadece eli silah tutabilen Gayrimüslim erkeklerden alınan bu vergi

⁷⁶ Öner, a.g.e., s. 247.

⁷⁷ Yavuz Abadan, "Tanzimat Fermanının Tahlili", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalçık- Mehmet Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006, s. 38.

⁷⁸ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 15.

⁷⁹ Öner, a.g.e., s. 250.

⁸⁰ Enver Ziya Karal, "Gülhane Hatt-ı Hümayunun'da Batı'nın Etkisi" *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı imparatorluğu*, ed. Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınları, İstanbul 2004, s. 67.

⁸¹ Zimmî, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Gayrimüslimlere verilen genel bir sıfattır. Bu sıfatın asıl anlamı İslam hukukunda oluşmuş ve gelişmiştir. İslam hukukuna göre bir devlet içinde yaşayan teba iki ana gruba ayrılır: Birincisi; vatandaşlık hak ve ödevi olan Müslümanlar, ikincisi ise tabi olunan kurallara göre yönetilen Müslüman olmayanlardır. Zimmiler İslam Devleti tarafında zimmet denilen bir anlaşmaya dayanarak korunan topluluklardır. Zimmî olmanın ana kuralı ise şudur: Darü'l-Harpte yaşarken, kendilerine cihat açılacak ehl-i kitap topluluklar cihat öncesinde haraç ve cizye vererek İslam egemenliği altında yaşamayı kabul ederse zimmî olurlar. Zimmî kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gülnihal Bozkurt, "İslam Hukukunda Zimmilerin Hukuki statüleri", *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 3. S. 1, Ankara 1987, s. 117.

kutsal yer ve İstanbul'da oturanlar ile din adamları ve yoksullardan alınmıyordu⁸². Müslüman yüzyıllarca askerlik yaparak hem can hem de malından büyük ödümler veriyordu. Bu sebeple ticaretle sanatta ve dahi birçok alanda Müslüman olmayanlara göre biraz geri kalmışlardı. Tanzimat fermanı yalnız zimmilere değil askerlik mevzu bahsinde Müslüman ahaliye bir eşitlik getiriyordu.⁸³ Bu sayede askerlik zorunlu hale getirilerek bir devlet görevi olarak kabul ediliyordu. Müslim Gayrimüslim 20 yaşını doldurmuş her Osmanlı vatandaşı askerlik yapacaktı.

3- Din ayrımına bakılmaksızın herkese göre eşit muamele yapılacak. Osmanlı tebaası Müslüman, Hristiyan, Yahudi ayrımı gözetilmeyecek kanun önünde herkes eşit sayılacaktır⁸⁴.

4- Vergiler herkesin gelirine göre eşit bir şekilde alınacaktır.

Tanzimat Fermanının belki de en önemli meselesi ekonomi ile ilgili olan bölümdür. Nitekim şimdiye kadar anlatılan genel durum Osmanlı ekonomisinin diğer büyük devletlerden geri kalmasının ana sebeplerini ele almaktadır. Osmanlı Devletinin 16.yüzyıldan itibaren başlayan ve çöküşüne kadar devam edecek olan süreç ekonominin iyi bir şekilde idare edilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu süreç Tanzimat ve diğer yenilik hareketlerinin doğmasının en önemli sebebidir⁸⁵.

Osmanlı mali yapılanması II. Mahmud'un son zamanlarında başlamış ve Tanzimat'la yeni bir döneme girilmiştir. Bu yüzden mali alanlarda yapılan ıslahat Tanzimat devrinin temel noktalarından biri olmuştur⁸⁶. Bu ıslahatlar vergilerde adaletin sağlanması, iltizam usulünün kaldırılması ve bir gider bütçesinin hazırlanması gibi üç temel madde etrafında açıklanabilir.

Tanzimat Fermanı'nın ilanından yaklaşık bir ay sonra bir ferman daha çıkarılarak vilayetlere gönderilmiştir. Bu fermanla, örfi vergilerin kaldırılması ve herkesin mal, arazi, hayvan gelirleri dikkate alınarak bu değerler oranında vergilerin

⁸² Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığında Gayr-ı Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1996, s. 23.

⁸³ Ayten Can Tunalı, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s. 21.

⁸⁴ Öner, a.g.e., s. 251.

⁸⁵ Halil İncelik, "Tanzimat Nedir", , *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İncelik- Mehmet Seyitdanlıoğlu Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006, s. 18-21.

⁸⁶ Abdüllatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1990, s. 21-22.

belirlenmesi, aşar vergisinde iltizam usulünün kaldırılması, ağnam vergisinin tek kaleme toplanması, haraç ve cizyenin ıslah edilmesi, aynı vergilerinin kaldırılarak bu doğrultuda memurların halktan aldıkları vergilerin kaldırılması kararlaştırılmıştır⁸⁷.

Abdülatif Şener Tanzimat'ın mali konularda öngördüğü esasları maddeleştirerek biraz daha tafsilatlı şekilde ele almıştır. Şener'e göre esaslar şunlardır⁸⁸:

1-Tanzimat'ın uygulandığı yerlerde, her çeşit devlet gelirinin doğrudan merkez hazinesinde toplanması ve harcamaların da bu hazineden yapılması.

2-Vatandaşların vergiler konusunda ve kanun önünde eşit olması benimsenmiş, askeri sınıf mensupları ve derbentler⁸⁹ gibi muaf olanların muafiyetlerinin kaldırılması hedeflenmiştir.

3-Örfi vergiler ve İhtisap resminin⁹⁰ kaldırılarak bunların yerine halkın, emlak, arazi, hayvan ve temettü tahrir edilmesi uygun görülmüştür. Bu doğrultuda herkesin gelirin'e göre tek bir vergi konulması düşünülmüştür. Ayrıca devletin kara ve deniz ordularının giderleriyle diğer giderler kanunlar ile belirlenip harcamaların belirli bir usul ile yapılması öngörülmüştür.

4-İltizam usulünün kaldırılarak vergi toplama işinin devlet memuru olan muhassıllara⁹¹ bırakılması gündeme gelmiştir.

⁸⁷ Coşkun Çakır, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, Küre Yayınları, 2001, s. 23.

⁸⁸ Şener, *a.g.e.*, s. 23.

⁸⁹ Derbent: Osmanlı Devletinde yol ve seyahat güvenliğinin sağlanması için küçük bir şekilde inşa edilmiş karakollara verilen isimdir. Derbentçi ise; Dağların üzerinde ve arasında bulunan geçitleri ve boğazları bekleyip korumakla görevli memurlardır. Genellikle ticari ve askeri geçitlerin korumasından sorumludurlar. Alaattin Uca, Aytunç Ülker, *Geçmişten Günümüze Karaman'da Meslekler*, Palet Yayınları, Konya 2016, s. 90.

⁹⁰ İhtisap resmi, İslam'ın ikinci halifesi Hz. Ömer zamanından beri alınan bir vergi çeşididir. Kelime manası olarak, bir kimsenin yaptığı kötü şeyi yasaklamak ve azarlamak anlamında kullanılır. Alışveriş işlerine bakılmak manasında da kullanılır. Bu vergi, damga, mizan, evzan ve ekyal (keyl'in çoğulu) resimleri ve yevmiye-i dekaikin, bac-ı bazar resimleri gibi pazar ve panayır yerlerinden alınan vergiler için de kullanılırdı. İlk zamanlar verginin oranı 1/40 iken daha sonra bu oran ödeyenler aleyhine değişmiştir. Pakalın, *a.g.e.*, C. 2, s. 43.

⁹¹ Muhassıl, Arapça olup "tahsil" kelimesinden türemiştir. Tahsil eden manasına gelir. Anadolu Selçukluları zamanında da kullanılmıştır. Muhassıllar Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren Anadolu'da ve Rumeli'de cizye, aşar, adet-i ağnam, imdad-ı seferiye, hazariyye, salariyye, mukabele, bedel-i nüzul, avarız ve ispenç gibi adlarla anılan vergilerin tahsildarlığını yapmışlardır. Yücel Özkaya, Ali Akyıldız, "Muhassıl", *DİA.*, C. 31, Ankara 2008, s. 18-19. Musa Çadırcı, Tanzimat döneminden önce vali, mutasarrıf ve muhassılların neredeyse eşdeğer eyalet yöneticileri olmasına rağmen Tanzimat dönemindeki muhassıllar ile sadece isim benzerliği olduklarını belirtmiştir. Çadırcı, ayrıca, Tanzimat öncesinde vali, mutasarrıf, muhassılların aynı görevi üstlenen üst düzey yetkililer oldukları halde, vali

Bu son madde altında Tanzimat döneminde önemli bir yere sahip olan muhassıllık kurumuna genel anlamda bahsetmek yerinde olacaktır. Bu kurum, 1840-1842 yılları arasında damgasını vuran önemli gelişmelere sahne olmuştur. Tanzimat bürokratlarının muhassıllık aracılığıyla taşraya doğrudan bir etkisinden söz etmek mümkündür. Bir bakıma daha önceki gibi geleneksel düzenin korunması veya iyileştirilmesi gibi bir durum söz konusu değildi. Muhassıllığın uygulanması hem vergi veren halk hem de bölgedeki ileri gelen aileler ve idari yöneticiler üzerinde büyük etkisi olmuştur⁹². Çünkü 24 Ocak 1840 Muhasıllık talimatnamesi muhassıllara verilen geniş yetki ile taşradaki yöneticilerin ekonomik gücü kırılmış oluyordu. Bu yolla devlet taşrada maddi ve idari bağımlı kuvvetlendirmekteydi. *Muhassıl-ı emval*⁹³ adında hükümet tarafından atanan memurlar gönderilerek merkeze yakın sancaklarda ilk uygulama başlatıldı. Bunlar ile beraber bir mal, emlak ve nüfus kâtibi görevlendirildi. Her sancakta vergilerin tespit edilmesi dağıtım ve diğer işlerin görüşülüp kararlaştırılması için Muhasıllık Meclisleri kuruldu. Hazineye ait bütün gelir kaynaklarının defterleri muhassıllara verilecekti. Böylece kayıtları bulunmaya veya saptanamayan gelirler saptanarak kayıt altına alınacaktı⁹⁴.

Girişilen tüm çabalara rağmen istenilen sonuç elde edilememiştir. 1840- 1841 yılları arasında hazineye ait gelirlerde artış beklenirken tam tersine büyük bir azalma görülmüştür. Çünkü muhassıllar birbirinden bağımsız çalıştıkları için toplanan vergilerin bir arada merkeze gönderilmesi çok zaman alıyordu. Diğer önemli bir sorun ise muhassıl olarak atanan kişilerin eski mültezimler ile iyi ilişkiler içinde olanlar arasından seçilmesidir. Bu kişiler çıkarlarının zedeleneceğinden endişe duyup yolsuzluklara göz yummuşlardı. Netice itibariyle iltizam usulünün ortadan kaldırılmasına iyi bir alternatif olarak düşünülen bu kurum olumlu bir sonuç vermemiştir. Bu yüzden 1842 yıllarının başlarında bu uygulama kaldırılarak vergi toplama usulünde eski sisteme geri dönmüştür⁹⁵.

---

kadar yaygın olmadıklarını, özel durumlardan dolayı ortaya çıkan geçici görevliler olduğunu belirtmiştir. Bk. Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetim*, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s. 259-263.

⁹² Ayla Efe, "Osmanlı Devletinde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhasıllık Örneği" *Tarih Dergisi*, S. 49 2010, s. 65.

⁹³ Muhassıl-ı emvâller, muhassıllık kurumu içinde maliye memurlarıdır. Efe, *a.g.m.*, s. 69.

⁹⁴ Çakır, *a.g.e.*, s. 42.

⁹⁵ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin...*, s. 211.

5-Miri Mukataa⁹⁶ ya ek olarak havass, malikâne, zeamet, tımar, yurtluk ve ocaklık gibi arazilerin üç yıllık gelirlerinin üçe bölünerek bedel belirleyip sahiplerine yıldan yıla hazineden ödeme yapılması tasarlanmıştır.

6-Tımarlarla zeamet sahibinden ve havass-ı hümayun ve tüm topraklardan şerri vergilerin esasa göre alınması ve her bölgede ayrı oranlarda alınmakta olan öşri vergilerde uyum sağlanması önemsenmiştir.

7-Cizyenin vergi koyma ve dağıtımının düzenlenerek cizyenin kişilerden tahsili yerine patrikhanelerden “*an-cemaatin*” olarak tahsil edilmesi uygun bulunmuştur. “Burada belirtilen an-cemaatin uygulaması Tanzimat’ın mali yapılanmasında özel bir yere sahiptir. Çünkü bu uygulama ile örfi vergiler kaldırılıp yerine tek bir vergi getirilmiştir. Örfi vergilerde toplam vergi gelirleri erkek nüfusa ve hanelere göre eşit olarak dağıtılıyordu. Bu durum kar ve zarara bakılmaksızın kişilerin sahip olduğu mal varlıkları vergiye tabi tutuluyordu. An-cemaatin uygulamasında ise; toplanması beklenen vergi tutarları yapılan tahrir sonucunda kazalara paylaştırılıyordu. Kazalarda kimin ne kadar ödeyeceği kişinin ödeme gücü dikkate alınarak hesaplanıyordu. Bu hesaplar ise ahalinin sahip olduğu emlak, arazi, hayvan, değerleri, ticaretle uğraşıyorsa geliri esas alınarak belirleniyordu. Bu sayede tarımla uğraşan köy ahalsinin yanında şehirli ahali de vergi kapsamına giriyordu⁹⁷.”

“Böyle bir uygulamanın bütün ülkede aynı anda uygulanması zor ve sakıncalı olacağından ilk olarak Anadolu’da Hüdavendigar ve Rumeli’de Gelibolu sancaklarında başlanmasına karar verilmiştir⁹⁸. 1840 yılında başlayan bu iş için toplamda sekiz kişi görevlendirilmiştir. Bu kişiler bir muhassıl, iki kâtip, bir hâkim, bir müftü, bir asker zabiti ve memleket ileri gelenlerinden dört kişiden oluşuyordu. Eğer mahallede gayr-ı Müslim bulunuyorsa metropolit ve kocabaşlardan⁹⁹ da iki kişi dâhil ediliyordu¹⁰⁰. 1845

⁹⁶ Arapça bir kelime olan mukataa, kesmek anlamına gelen “kât” kökünden türemiştir. Tarihi Abbasilere kadar giden mukataa uygulaması Selçukluların son zamanlarında ve özellikle İlhanlılar zamanında uygulanmıştır. “Mukataa; vergilerin belirli bir değer karşılığında iltizama verilmesi anlamında kullanılmıştır.” Bu kavramdan, Osmanlılar zamanında devlete ait bir kısım vergilerin iltizama verilmesi kastedilmiştir. Mehmet Genç, “Mukataa”, *DİA.*, C.31, Ankara 2006, s. 129.

⁹⁷ Onur Eroğlu, “Osmanlı Devleti’nin Son Yıllarından Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi”, *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, Özel Sayı 2010, s. 64.

⁹⁸ Şener, *a.g.e.*, s. 24.

⁹⁹ Osmanlı toplumunda belirli bölgelerdeki Hristiyan tebanın önde gelen, tanınmış, gerek duyulduğunda kendilerine danışılan bir nevi ihtiyar heyetini oluşturan sivil temsilcilerin başı durumundaki kişileri ifade

senesine kadar tahsilat Mayıs ve Kasım ayı olmak üzere iki taksit halinde yapılmıştır. Bu tarihten sonra ise vergi mükelleflerinin mahsullerini almaya başladıkları andan itibaren yılsonuna kadar kademeli olarak ödedikleri anlaşılmaktadır. 1859 senesine kadar an-cemaatin vergisine “karantina zammı”, “ispenç resmi zammı” ve “ihracat resmi zammı” adı altında üç defa zam yapılmıştır. Bu zaman zarfı içinde her ne kadar zamların önüne geçilmeye çalışılsa da ahalide hoşnutsuzluklara sebep oluyordu. Bunlara ek olarak vergi toplama kısmında yaşanan suiistimaller halkın sırtına ek yük olarak gelmekteydi. Bu sebepten dolayı vergi 1860’tan itibaren kademeli olarak kaldırılmıştır¹⁰¹.”

8-Ağnam üzerinden alınan çeşitli vergiler kaldırılarak ilk başta olduğu gibi sadece ağnam vergisi alınması prensibi getirilmiştir.

9-Kereste, kendir, güherçile, kömür gibi devlet levazımı için bazı bölge halklarına konulmuş olan tekâlif-i ayniyenin kaldırılması uygun görülmüştür. Ayrıca derbentçi, köprücü, su yolcu gibi tekâlif-i bedeniye¹⁰² ile mükellef olanların da mükellefiyetleri kaldırılmıştır. Bu işlerin devletin genel giderlerinden karşılanması kararlaştırılmıştır.

10-Tımar sisteminin sınırlı olarak devam etmekte olan uygulamalarına son verilerek tüm devlet mamurlarının maaşa bağlanması kararı alınacak aynı zamanda et ve ekmek tayini tahsil edilmesi seçenekleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

11-Memurların gittiği ve geçtiği yerlerdeki giderlerinin halktan tek akçe almadan kendilerinin karşılanması istenmiştir.

12-Muhasebat-ı Maliye için Meclis-i Muhasebe-i Maliye adıyla bir meclis kurulmasına karar verilmiştir.

---

eder. XVII. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında bu kişiler “Reaya Vekilleri” olarak da anılmıştır. Bk. “Kocabaşı”, *DİA.*, C.26., Ankara 2002, s. 140.

¹⁰⁰ Türklü, *a.g.m.*, s. 134-137.

¹⁰¹ Eroğlu, *a.g.m.*, s. 65.

¹⁰² Tekâlif, yükümlülük anlamına gelen Arapça “teklif” kelimesinin çoğuludur. Devletin talebini ifade etmek için belgelerde “tekâlif-i emiriye” olarak da kullanılmaktadır. Toprak, hayvan, bina gibi şeylerden alınan vergi tekâlif-i emiriye olarak sayılır. İslam devletlerinde vergiler tekâlif-i şeriye ve tekâlif-i fevkalâde olarak ikiye ayrılmaktadır. Fevkalâde vergilerde tekâlif-i orfiye ve tekâlif-i şakka diye ikiye ayrılır. Tekâlif-i orfiye bir bakıma orfe dayanan ve genellikle savaş gibi ihtiyaçlarda tahsil edilen vergilerdir. Osmanlı devletinde avarız denilen vergi bu türdür. Bu vergi türüne ayrıca tekâlif-i adiyeye (mu’tade) denir. Bkz. Ahmet Tabakoğlu, “Tekâlif”, *DİA.*, C. 40, Ankara 2011, s. 336.

13-Gerekli Malî konular ile ilgili kanunları Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin hazırlaması kararlaştırılmıştır.

Girişilen tüm çabalar uzun dönemdir siyaset, toplum ve özellikle ekonomi alanında derin sarsıntılar yaşayan devlette kolay kabul görmedi. Tanzimat Fermanından kısa bir zaman sonra 1840'ta uygulamalar başlatılmıştır. Can ve mal güvenliğinin korunarak herkesin gelirine göre eşit vergilerin alınmasını vaat eden bu uygulama, ilk olarak ülke yönetiminde, vergilendirmede ve askerlik alanında uygulanmıştır. Böylece 1856 yılına gelindiği zaman ülke genelinde yeni bir yönetim biçimi yürürlüğe konulmuştu. Ancak bu kolay olmamış kimi yerlerde ayaklanmalar baş göstermişti¹⁰³. Meydana gelen karışıklıkların temelinde uygulamaların ne şekilde yapılacağına dair önceden hazırlanmış bir programın olmayışı geliyordu. Bu uygulamalar için yeterince deneyimli ve bilgili kadro bulunmamaktaydı. Bu yüzden uygulamaya konulan bölgelerde yanlış anlaşılmalara sebebiyet verilmekte ve böylece çıkarı zedelenen bazı önde gelen kişilerin tepkilerine engel olunamayacaktı¹⁰⁴.

Fermanla tüm Osmanlı ahalisi arasında ayırım yapılmaksızın eşitlik amaçlanmaktaydı. Bu devlet sınırları içinde herkes tarafından olumlu karşılanmadı. Nitekim Müslümanlar, Gayr-ı Müslimlere gereğinden fazla haklar verildiğini ileri sürerek tepki gösterdiler. Bu durumu bazı âyan, ulema hatta valiler halkı tahrik ederek kışkırtmışlardır. Öte yandan özellikle Rumeli'deki Gayr-ı Müslim ahali durumdan çok memnun olup ümitli bir şekilde büyük beklentilere girmiştir¹⁰⁵. Reform hareketi olarak nitelendirilen uygulama siyasi ve sosyal hakların yanında mali anlamda da eşitliği gözetmeyi amaçlıyordu. Ancak bu girişim de diğerlerinde olduğu gibi herkeste aynı intibayı yaratmadı. Çünkü önceden ahaliden kimi kişiler tahrirler sırasında servetlerini iki katı göstermişlerdi. Adil bir vergi ile belirlenen kanunlar çerçevesinde sahip olduğu mal beyanı kadar vergi ödeyecekti. Bu durumda servetini iki kat gösterenlerin işine gelmediği için tepkiler gösterdiler. Diğer taraftan önceleri vergi vermeyen imtiyazlı

¹⁰³ Musa Çadircı, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler (1840-1856)", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İncılık, Mehmet Seyitdanlıoğlu Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006, s. 151.

¹⁰⁴ Nadir Özbek, "İmparatorluğun Bedeli, Osmanlı'da Vergi, Siyaset ve Toplumsal Adalet (1839-1908)", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2 Aralık 2016, s. 236.

¹⁰⁵ Halil İncılık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler" *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İncılık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006, s. 127-130.

kişiler yeni vergi sistemiyle vergi vermeye mecbur olduklarında isyana gidecek kadar tepkilerini dile getirmişlerdir¹⁰⁶.

Osmanlı Devleti yenileşme hareketini sınırları içerisinde oturtma teşebbüslerinde bu denli sorunlar yaşarken aynı zamanda çağdaşları olan devletlerle de mücadele içerisinde olmuştur. 18. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen Avrupa sanayisi Osmanlı ekonomi piyasasına hâkim olmuştur¹⁰⁷. Üretim teknolojisinin hızlı gelişimi ile piyasaya gereğinden fazla mal sürülmesi geleneksel Osmanlı ekonomisini derinden etkilemiştir.

Avrupa’da gelişen şehirleşme ve endüstrileşme yiyecek ihtiyacının artmasına sebep olmuştur. Yiyecek ihtiyacının artması da karşılanamayan kaynaklardan ötürü Avrupalı Ulusları dış kaynaklara yönlendirmiştir. Avrupa yiyecek ve hammadde arayışlarında Ortadoğu ve Asya’yı bir hammadde pazarı haline getirmeyi amaçlayan bir politika güdüyordu¹⁰⁸. Osmanlı ekonomi politikaları gelişen Avrupa kapitalist¹⁰⁹ sanayi sermayesi karşısında ihtiyaçları ve izlediği politikalar neticesinde değişiyordu. Bu doğrultuda kimi zaman siyasi bir amaç ile verilen kapitülasyonlar kimi zamanlarda “devletçi”, “merkeziyetçi” bir anlayışla ekonomiyi muhafaza siyaseti gütmüştür¹¹⁰. Dönemin ekonomi problemleri devletin yaklaşık son iki yüz yıldır baş edemediği ekonomik gerileme ve sistemdeki çözümleridir. Bu bağlamda son zamanlarda kaybedilen verimli topraklar, üretimin yeteri kadar olmaması, şehirleşme ve nüfus dağılımının çok seyrek olması, ziraat gelişim ve mekanik sanayi teknolojisi bilen kadro eksikliği gibi nedenler Tanzimat’ın planladığı ekonomik gelişmenin başarısız olmasının başlıca sebeplerdir.¹¹¹

¹⁰⁶ İncalcık, “Tanzimatın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler...”, s. 142.

¹⁰⁷ Cüneyt Dumrul, Yasemin Dumrul, “Osmanlı İmparatorluğunun Kapitalist Paternde Sanayileşmesinin Önündeki Engeller Üzerine Bir Deneme”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S. 23 2014, s. 147.

¹⁰⁸ Cüneyt Dumrul, Yasemin Dumrul, *a.g.m.*, s. 150.

¹⁰⁹ Kapital; en basit anlamıyla “sermaye” olarak nitelendirilebilir. Karl Marks kapitalizmi üretim ve emek arasında yabancılaştırıcı ilişkiler bütünü olarak tasvir etmiştir. Marks’a göre eğer bir yerde üretim araçlarını kontrol altına almış, onu tekelleştirerek bir sermaye oluşturmuş bir sınıf varsa (burjuva) ve bu sınıf, beden gücü ile istihdam edilen işçi sınıfını (proleterya) tahakküm altında tutmuşsa orada Kapitalizmin özü oluşmuş demektir. Max Weber kapitalizmi, akılcılık ile ilişkilendirerek sınırsız kâr etme güdüsünün akıl ile dizginlenen bir sistemi olduğunu savunur. M. Yavuz Alptekin, “Kapitalizmin Ortaya Çıkışı: Jeo-Kültürel Yaklaşım”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, 2015, s. 232.

¹¹⁰ Faroqhi, *a.g.m.*, s. 608-630.

¹¹¹ Donald Quataert, “Tanzimat Döneminde Ekonominin Temel Problemleri”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (çev. Fatma Acun) ed. Halil İncalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006, s. 479-487.

Sonuç olarak III. Selim ile modernizasyon çabaları 1839 Tanzimat Fermanı ile bugünkü Modern Türkiye'nin temelleri oluşturulmuştur. Özellikle ekonomi alanda eşit hakların gözetilmesine dair yapılan çalışmalar arzu edilen netice sağlanamamış olsa da, adil ve eşitlikçi bir anlayışın temel taşları olması bakımından son derece önemlidir.

1.2. TEMETTUAT DEFTERLERİ

Temettu Arapça “kâr etmek” anlamından türeyen bir kelimedir. “Temettuat” ise çoğulu olup kârlar, faydalar, kazançlar anlamı taşımaktadır¹¹². Terim anlamı ise; Tanzimat devrinde, daha önce değişik adlarla alınan örfi vergilerin yerine tek bir vergi olarak koyulan tüccar, esnaf, köylü, şehirli hane reislerinin yıllık kazançları üzerinden alınan vergilerdir. Bu vergilerin kaydedildiği defterlere de Temettuat defterleri denir¹¹³. Bu verginin temeli II. Mahmut zamanında 1826’da alınan ihtisap vergisine kadar dayanır¹¹⁴.

19. yüzyılın ortalarında Osmanlı sosyo- iktisat tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Temettuat defterleri 15. ve 16. yüzyılda oluşturulan tahrir defterlerinden¹¹⁵ çok farklıdır. Çünkü bu defterler daha önce yapılan tahrir defterlerinden çok daha ayrıntılı bilgileri içermektedir¹¹⁶. Vergilerin düzenli ve eşit bir şekilde toplanmasına yönelik yapılan Tanzimat’ın mali yapılanmasına yönelik yenilikler önceki düzenlemelere nazaran büyük farklılıklar içeriyordu. Mali yenilik reformları kapsamında 1838-1848 yılları arasında üç vergi sayımı yapılmıştır. 1838’de II. Mahmut’un saltanatının son yıllarında yapılan sayım, mal/mülk sayımı içeriklidir. Asıl temettu defterlerini oluşturan 1840 (yukarıda geniş olarak bahsettiğimiz muhassıllık vergisiyle ilgili olan sayım) ve 1844-1845 sayımlarıdır¹¹⁷.

Bu üç sayımın genel özellikleri incelendiğinde ise 1838’de Teşebbüsât-ı Adliye kararı ile alınan bu sayımın genel amacı tahrir-i emlak ve nüfus ile vergi tayinidir. Merkezden görevlendirilen memurlarca, Hüdavendigar ve Gelibolu’nun tüm kaza ve

¹¹² Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 13. Basım, Aydın Kitabevi, Ankara 1996, s. 1073.

¹¹³ Alpay Bizbirlik, Zafer Atar, “ 19.Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterlerinin Yeri” Saruhan Sancağı Mütevellî Çiftliği Temettuat Defteri Örneği”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, S. 45, 2009, s. 39.

¹¹⁴ Mustafa Serin, “Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuat Defterleri”, *I. Milli Arşiv Şurası, Tebliğler-Tartışmalar (20-21 Nisan 1998)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1998, s. 717.

¹¹⁵ Tahrir, Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren fethedilen yerlerde uyguladığı bir sistemdir. Bu sisteme göre seçilen memurlar (tahrir emini denir ve güvenilir bir kişi olmalıdır) eliyle yeni fethedilen bir bölgenin nüfus, arazi ve emlakı deftere geçiriliyordu. Bu iş sonucunda meydana gelen bu defterlere tapu tahrir defterleri deniyordu. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, 7. Baskı, Isparta 2007, s. 137-145.

¹¹⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Bellekten*, C. LIX, S. 225, 1995, s. 397.

¹¹⁷ Ayla Efe, “Osmanlı Devleti’nin Yeniden Yapılanma Şafağında Üç Vergi Sayımı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 11, S. 2, 2016, s. 25.

sancaklarında yapılan bu sayımın beş ay sürdüğü ve tamamlanamadığı anlaşılmaktadır. 1840 sayımları Muhassıllık Talimatnamesinin dördüncü maddesi gereği yapılmış olup amacı 1838'deki ile aynıdır. Tanzimat'ın cari olduğu Anadolu Rumeli ve Adalar'da kurulan 137 muhassıllık idaresinin her köy ve mahallesinde uygulanmıştır. Bu sayımın uygulayıcıları da merkezden gönderilmekte olup ayrıca sayım bölgelerinde meclislerin atadığı kâtiplerdir¹¹⁸. Bu sayımın da 1838'deki gibi akıbetinin pek belirli olmadığı anlaşılmaktadır. Sayıma ilişkin arşivlerdeki bilginin yeterli olmaması bu bilgiyi kanıtlar niteliktedir¹¹⁹.

Temettuat defterleri Günümüzde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde maliye varidat kalemi defterleri olarak geçmektedir. 1988 yılına kadar bu seriden çok az deftere maliyeden, müdevver ve kepeci tasniflerinede rastlanmaktaydı. Sonraki süreçlerde kataloglamış ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. 1844- 1845 sayımlarının bel kemiğini oluşturan bu defterler, dokuz katalog içinde 17.747 defterden oluşmaktadır¹²⁰.

Mevcut defterlerin asıl kaynağı olarak nitelendirebileceğimiz 1844-1845 sayımların amacı, emlak, arazi, hayvanat ve temettü sayımlarıdır. Sayım kararı Mayıs 1843'te alınmasına rağmen toplumsal tepkiden çekinildiği için uygulaması bir yıl sonrasına bırakılmıştır. Sayımın kapsadığı alan Tanzimat'ın cari olduğu Ankara, Aydın, Bolu, Cezair-i Bahr-i Sefid, Edirne, Erzurum, Hüdavendigar, Konya Niş, Rumeli, Selanik, Silistre, Üsküp ve Vidin eyaletleridir¹²¹.

Bu sayımın görevlileri merkezden gönderilmiş olan taşra idaresinin en üst mülki/idari amirleri olan Vali, Defterdar, Kaymakamlar tarafından yapılmıştır. Ek olarak kaza ve sancaklarda kurulan meclisler ile her sayım bölgesinin imam, muhtar, papaz, kocabaş, (Gayrimüslimler) ve çok sayıda kâtip görevlendirilmiştir. Sayımın yapılması ve defterlere kaydedilerek merkeze ulaştırılması 1848 senesine dek sürmüştür. Bu yüzden sayım zamanında tamamlanamamıştır. Ayrıca, sayımın içindeki tespit edilen yanlışlıklar, sayımın hakkıyla yapılamadığını göstermektedir¹²².

¹¹⁸ Efe, *a.g.m.*, s.26.

¹¹⁹ Nuri Adıyeye, "Temettuat Sayımları ve Bu sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", *Osmanlı Tarihi Araştırma Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 11, 2000, s. 771.

¹²⁰ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 396.

¹²¹ Efe, *a.g.m.*, s. 28.

¹²² Efe, *a.g.m.*, s. 31

Osmanlı Arşivi'ndeki kodu, "ML. VRD. TMT." olarak geçen defterlerde tasnif sırasında bazı yerlerin eksik olduğu saptanmıştır. Yerleşim birimleri şehir, kaza, kasaba, nahiye, köy, mezra, çiftlik olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu birimlerde yaşayan Müslim ve Gayrimüslim ahalinin emlak, arazi, gayrimenkuller ile sahip oldukları hayvanların sayısı, cinsleri ve yetiştirdikleri ürünler teker teker yazılmıştır¹²³.

Said Öztürk, hane reisi temel alınarak yapılan sayımlarda deftere kaydedilen verileri genel olarak dört başlık altında toplanmıştır.

1-Hane sahibinin ismi, kişilik özellikleri, unvanı ve mesleği.

2-Menkul ve gayri menkul serveti ile sahip olduğu servete ait detaylı bilgiler. Mesela mahsul ektiği tarla kendisine mi ait yoksa kira mı olduğu gibi. Yine varsa taşınmaz mülkünün değeri ve büyüklüğü gibi.

3-Mükellefin sahip olduğu ya da tasarrufta bulunduğu gelirlerin menkul veya gayrimenkul servetin bir yıl içinde sağladığı gelir değeri.

4-Hane sahibinin bir yıl içinde ödemiş olduğu bir tür gelir vergisi olan "vergiyi mahsusanın" kuruş olarak miktarı. Eğer hane reisi Gayrimüslim ise bir sene içinde ödemiş olduğu verginin â'la, evsat, edna olarak türü ve sayısı¹²⁴.

1.2.1. Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Temettuat Defterleri

19. yüzyıl ortalarında halkın maddi durumunu tespit etmek için yapılan sayımlar sırasında tutulan temettuat defterleri, mali yapı hakkında bilgi edinmemizin yanı sıra sosyal açıdan da önemli bir yere sahiptir. Defterlerin hane sahiplerinin sahip olduğu gelir getiren gayrimenkullerini ayrıntılı bir şekilde vermesinin yanında hane sahibinin kişisel özelliklerine yer vermesi dönemin sosyal yapısına dair son derece önemli ipuçları d içermektedir. Etnik özelliklere göre yapılan sayımlar ile belirli bir bölgede farklı dine mensup insanların sayıları ve din ayırımına göre oranı da tespit edilebilir¹²⁵.

¹²³ Serin, *a.g.b.*, s. 724.

¹²⁴ Said Öztürk, "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.1, S.1, 2003, s. 288.

¹²⁵ Metin Mentеше, "19. Yüzyıl Ortalarında Evreşe Kazasında Yaşayan Hane Sahipleri ve Mesleklerine Dair Bazı Bilgiler", *Social Sciences Studies Journal*, C. 3, S. 12, 2017, s. 1873.

Köy ya da mahalleler yazılırken defterin başına hane ve numara olarak birinci sırada imam, muhtar veya bölgenin ileri gelen eşraflarından biri yazılırdı. Daha sonra ise mallar yazılarak kıymetleri belirtilirdi¹²⁶. Kişilerin defterlerde belirtilen meslekleri bahsi geçen bölgede hangi meslek kolunun revaçta olduğu hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olur. Çünkü bir meslek tek başına bazen kalıcı olmayabilir. Örneğin ele aldığımız Zile kazasında debbağlık sıkça rastlanan mesleklerdendir.

Debbağlık mesleğinin icra edenlerin, defterlerin bazı kısımlarında “*tabbak*” olarak ta geçmiş olduğuna rastlamaktayız. Bu mesleğin hammaddesi olan deridir. Deri'nin o dönem şartlarında muhafazası bir hayli zordu. Çabucak işlenmesi gerekirdi aksi takdirde deri çürür ve işlenemez hale gelirdi. Oysa günümüzde soğutma işlemi gören ve derinin bozulmasını engelleyen ana madde “tuz” Zile’de debbağlığın yürütmesi için tuzculuğun doğmasına sebep olmuştur¹²⁷.

Bölgede yetiştirilen ürünlerin defterlerde kaydedilmesi bölgenin iklimi ve hava koşulları bakımından ne tür karakteristik özelliklere sahip olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Tarlaların mezru (ekili) gayrimezru (ekilmeyen) nadasa bırakılan, boz olan gibi özellikler belirtilmiştir¹²⁸. Üretilen veya satılan yiyecek-içecek gibi gıda kaynaklarının bölgede ne tür mahsul üretildiğini gösterir. Ayrıca bu durum bölgenin kültürünü de yansıtmaktadır. Çünkü geçmişten gelen ve günümüze kadar ulaşan bazı değerler vardır ki o bölgenin değerlerini koruduğunu yansıtır. Araştırmamıza konu olan bölgede bağcılığın bir hayli fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bağcılığa paralel olarak özellikle Gayrimüslim mahallelerde görülen şarap üretimi bağcılığa verilen değeri gözler önüne sermektedir. Günümüzde de Tokat ve ilçesi Zile yaprağı ve pekmezi ile meşhur bir şehrimizdir. Örneğin Zile’de bağların çok oluşu pekmezin derin bir geçmişi olduğunu göstermektedir¹²⁹.

Hane reislerinin lakap ve unvanları veya sıfatları demografik açıdan bölgenin ne tür bir yapıya sahip olduğu hakkında fikir yürütebilmeyi sağlar. Lakaplarda “kara, çolak, uzun, kör gibi fiziki karakter belirten lakaplar kullanılmıştır. Tokatlı oğlu,

¹²⁶ Serin, *a.g.m.*, s. 725.

¹²⁷ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 85.

¹²⁸ Serin, *a.g.m.*, 726.

¹²⁹ Rüstem Cangi, Âdem Yağcı, “Bağdan Sofraya Yemeklik Asma Yaprığı Üretimi”, *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, C.6., Kapadokya Ulusal Bağcılık Çalıştayı, Özel Sayı, 2017, s. 139.

Diyarbakırlı oğlu, Kürt oğlu, Arap oğlu gibi sıfatlar da kişini ırk ya da coğrafi bölgesine işaret etmektedir¹³⁰.

Bir başka dikkat çeken nokta ise eğer servet sahibi kişi ölmüş ise mirası geride kalan eşi veya evlatlarına kalıyordu. Ancak erkek çocuklar küçük ise amcaları onlar adına vekâlet edip varisi olarak amcalarının ismi deftere yazılıyordu. Bu gibi sosyal özelliklere dikkat çeken lakap ve meslekler ile gayrimenkul değerlerden sonra hane reisinin sahip olduğu hayvanlar yazılmaktadır. Hayvanın büyükbaş veya küçükbaş olduğu, hayvanın hangi işlerde kullanıldığı gibi hayvanın özellikleri değerinin belirtilmesinde ana kıstas görevi görüyordu. Örneğin; hayvan kısır mı, sağman mı, koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların kuzularının olup olmadığı gibi özellikler belirtilerek hayvanlar belirli kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilerin belirlenmesi hayvanlar üzerinden alınan vergiyi belirliyordu. Mesela kuzu, oğlak, merkep ve kısır hayvanlardan vergiler alınmamaktaydı¹³¹.

1.2.2. İktisat Tarihi Kaynağı Olarak Temettuat Defterleri

İktisadi olarak geniş ve ayrıntılı bilgiler içeren temettuat defterleri, 19. Yüzyıl'da Osmanlı taşra ekonomisi hakkında geniş bilgiler elde etmemize yardımcı olabilecek değerleri kaynaklardır. Hane reislerinin ismi yazıldıktan sonra sahip oldukları bağ, bahçe, tarla, hayvan, bostan gayrimenkul ve değer getiren diğer şeyler yazılırdı. Temettuatı yapılan bölgenin genel ekonomik durumu hesaplanarak diğer bölgeler ile kıyaslanması mümkündür. Bu sayede bölgeler arası sosyo-ekonomik tahliller yapılabilir.

Ancak 1840 yılında yapılan ile 1844-1845 yılları arası yapılan tahrirler arasında belirgin birkaç fark vardır. 1840 yılında yapılan sayımlarda, tarla, bağ, bahçe gibi ekili-dikili gayrimenkullerde dönüm olarak yüzölçümü; ev, dükkân ve kahvehane gibi binaların adetleri verilerek altına “kıymet” değerleri yazılmıştır. 1844-1845 sayımlarında ise kıymeti yerine “*hasılat-ı senevi*” yani yıllık geliri yazılmıştır. İlk sayımlarda sadece değerleri yazılmışken ikinci sayımlarda yıllık gelir getirisi

¹³⁰ Mustafa Kaygusuz, “H. 1261 Tarihli 08576-08577 Numaralı Temettuat Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2012, s. 6.

¹³¹ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 406.

yazılmıştır¹³². Her şahsın ekili dikili alanın kaç dönüm olduğu, ne tür ekinler ektiği ve bu ekili alanlardan ne kadar vergi verdiği kaydedilen defterlerden çıkarılabilir.

Devletleri ayakta tutan en önemli gelir kaynaklarından biri vergidir. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren verginin adil bir şekilde toplanmasına büyük özen göstermiş ve bu sayede uzun dönem hüküm sürmüştür¹³³. Yukarı kısımlarda geniş olarak bahsettiğimiz mali reform yapılanması ile vergilerin bu dönem zarfında toplanmasında titizlikle devam edilmiştir. Yapılan tahrirler sonucunda vergi mükelleflerinin yükümlü oldukları vergi tutarları yıllık olarak hesaplanmaktadır. Vergiden muaf olanların muafiyet sebepleri açıkça belirtilmiştir¹³⁴. Mesela ele aldığımız Zile temettuat defterinde, “*hanesinden başka bir şeyi olmayup*”, “*bir şeyi olmayup onun bunun iaşesi ile geçinmekte olduğu*” gibi ifadeler geçmektedir. Bir diğer örnekte ise muhtar ve bazı ilmi görevlerde bulunan kimselerden vergi alınmadığı anlaşılmaktadır.

Şahsın sahip olduğu emlak değerleri ve tasarruf şekilleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Böylece eğer mülk sahibi bölgesini terk etmiş ise; *zewcesi veya validesi tarafından tasarruf edilmektedir*” gibi ibareler ile belirtilmektedir. Bazen de emlak sahibi mülkü olan bir değeri vakfetmişse vakfedilen şeyin yanında, vakıf olduğu belirtilerek nereye vakfedilmiş olduğu da belirtilmiştir¹³⁵. Sonuç olarak temettuat defterleri Osmanlı tahrir geleneğinin bir devamı olarak nitelendirilebilse bile tahrir defterlerinden daha detaylı bilgilere sahiptir.¹³⁶ Dönemin sosyal, ekonomi ve demografi gibi birçok konuya ışık tutması bakımından çok önemli bir arşiv kaynağıdır.

¹³² Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 407.

¹³³ Ayla Efe, “1845 Temettuat Sayım Sonuçları Ne oldu”, *History Studies*, C. 8, S. 1, s. 32.

¹³⁴ Vahide Mihmat, “Temettuat Defterine Göre Süleymanlı Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2013, s. 16.

¹³⁵ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 409.

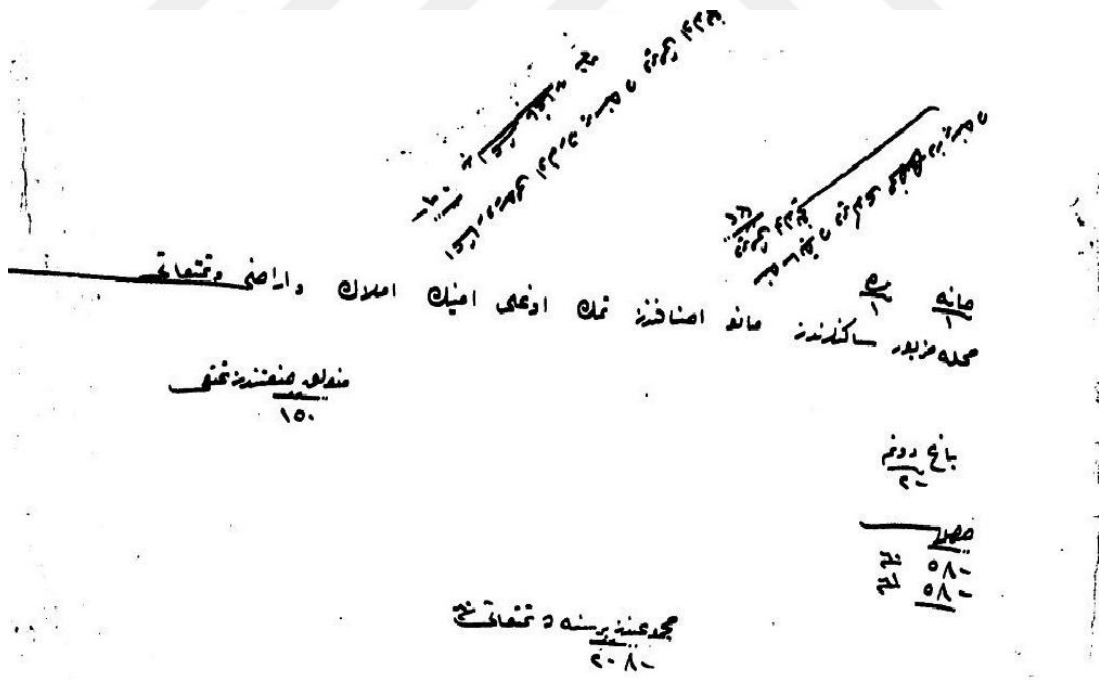
¹³⁶ Adıyeke, *a.g.m.*, s. 772-775.

BÖLÜM 2: 19. YÜZYIL ORTALARINDA ZİLE KAZA MERKEZİNDE SOSYAL YAPI

2.1. ZİLE TEMETTUAAT DEFTERİ

Çalışmanın ana kaynağını oluşturan Zile Temettuat defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde “BOA. ML. VRD. TMT. d.” kodu ile kaydedilmiştir. Defterin genel numarası 06083, özel numarası 58’dir. Zile Temettuat defteri 45X18,5 ebadında olup numaralı 968 sayfadan oluşmaktadır. Bu çalışmada defterin Zile kaza merkezini içeren 371 sayfasından yararlanılmıştır. Defterin geri kalanında Zile ve nahiyelerine bağlı köyler ile Zile kaza sınırlarında yaşayan aşiret ve cemaatlara ait kayıtlar bulunmaktadır.

Defter’de kaydı tutulan ilk mahalle Zincirli mahallesidir. Zile temettuat defterinde bir mahallenin kaydına başlanırken “*Sivas eyâletinin hâvi olduğu kazalardan Zile kazası dâhilinde kâ’in Zincirli mahallesinde mûkim âhalinin emlâk ve ârâzi ve temettu’at-ı sâ’iresinin mukadderat-ı mübeyyin tahrir defteridir.*” gibi bir giriş yapılmıştır¹³⁷.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi defterde hane numarası rakamla belirtilmiştir. Hane numarasının hemen üzerinde dikey olarak “*sene-i sabıkda vergi-i mahsusadan bir senede vermiş olduğu ve aşar vergisi olarak bir senede vermiş olduğu*” gibi ifadeler ile

¹³⁷ BOA, ML. VRD. TMT. d., s. 3.

gelir hakkında kayıtlar deftere kaydedilmiştir. Ana satırda hane reisine ait bilgiler verilirken ilk olarak hangi meslek sınıfına ait olduğu belirtilmektedir. Devamında lakap ya da aşiret ismi yazılıp hane reisinin ismi yazılmıştır. Ana satırın altında ise sahip olduğu gayrimenkuller sıralanmıştır. Sahip olduğu bağ, bahçe, tarla, bostan gibi tarım arazileri hemen tüm özellikleri (boz, yeni ekili olduğu, mezru, gayr-i mezru vs.) belirtilmiştir. Kaydı tutulan bu arazilerin altına kaç dönüm oldukları ya da ortaklaşa (şerik) olup olmadığı da belirtilmiştir.

Hane sahibinin sahip olduğu hayvanların cinsi âdeti ve bu hayvanlardan alınan baş (res) vergisi ana satırın altında yazılmıştır. Hemen şunu belirtmek gerekir ki; tüm hayvanlardan vergi alınmıyordu. Defterde kaydedildiğine göre büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan sadece ürün alınan hayvan vergiye tabi tutulmuştur. Kısır hayvanlar, kuzu, oğlak, binek ya da yük hayvanlarından vergi alınmamıştır. Sağ alt köşede ise mesleğinden temettü kısmında yaptığı işten kazandığı yıllık ücret yazılmıştır. Kişini sahip olduğu tüm menkul gayrimenkul kaydedildikten sonra en alt kısımda “*mecmû’ndan bir senede temettü*” kısmında hane reisinin bir yıllık miktarı kaydedilmiştir.

İncelenen defterde 1844-1845 (H.1260-1261) Zile Temettuat Defterinde toplamda 20 *mahalle*¹³⁸ bulunmaktadır (bkz. Tablo 1). Bu mahallelerin isimler incelendiğinde cami, mescid, şeyh, molla, minare, hacı gibi dini içerikli isimlerde sekiz mahalle mevcuttur. Yazıcı, kethüda, kadı gibi o mahalleye ismini vermiş mesleki içerikli dört mahalle mevcuttur. Diğer mahalle isimleri ise bölgenin farklı özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Mahalle isimleri gibi bir yörenin isimlendirilmesi toplumun kültür hafızası açısından önemlidir. Çünkü bu isimler ait olduğu toplumun hafızasını canlı tutarak geleceğe aktarılmasında önemli bir yer teşkil eder. Yani bir milletin dil, tarih ve coğrafi özellikleri adeta bu isimlerle can suyu bulur¹³⁹.

¹³⁸ Mahalle: Kelime olarak “mahall” ile aynı kökten türeyen ve başlangıçta “Konaklanan yer” anlamına gelmektedir. Daha sonradan bu terim daha özel olarak şehrin bir semti anlamını almış ve bu anlamıyla Türkçeye geçmiştir. Mehmet Bayartan, “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, S. 13, (İstanbul 2005), s. 94. Ya dini bir yapının etrafında toplanma veya aynı meslekten olan zanaatkarların bir araya gelmesi, veyahut ta aynı din, mezhep ve ırktan olanların bir arada yaşama arzusu sonucu meydana gelen şehrin en küçük idari birimleridir., Bkz. Beşirli, *Orta Karadeniz Kentleri...* s. 299.

¹³⁹ Haniççe, Vatan Topraklarında İmza... s. 90.

Tablo 1. Deftere Kayıtlı Mahalleler ve Günümüz Zile Mahalleleri

No	Sayfa âdeti	1844-1845 deki İsimleri	Günümüzde ki İsimleri ¹⁴⁰
1	32	Alaca Mescid	Alaca Mescit Bala
2	0	-----	Alaca Mescit Zir
3	17	Ali Kadı	Ali Kadı
4	21	Arnabud	B.Evler
5	17	Cami-i Kebir	Cami-i Kebir
6	17	Cedit	Cedit
7	4	Derun-ı Kıl'a	Diñçerler
8	12	Dutlupınar	Tutlupınar
9	25	Hacı Mehmed	HACI MEHMED
10	10	Kethüda	İstasyon
11	17	Kislik	Kislik
12	7	Küçük Minare	Minare-i Sağır
13	34	Minare	Minare-i Kebir
14	10	Molla Yahya	Molla Yahya
15	6	Nakkaş	Nakkaş Mahallesi
16	4	Palanga	Kâhya
17	8	Sakiler	Sakiler
18	26	Şeyh Ali	Şeyh Ali
19	7	Şeyh Kulu	Şeyh Kolu
20	8	Yazıcı	Yazıcı
21	66	Zincirli	Zincirli Süfla
22	0	-----	Zincirli Ülya
23	0	-----	Orta Mahalle
24	0	-----	Yunus Emre

Günümüzde Zile'de hala aynı isimde çoğu mahallelerin mevcut olduğu görülmektedir. Yaklaşık iki asır geçmesine rağmen varlığını korumuş olan bu mahalleler bazı değişikliklerle günümüze kadar ulaşabilmiştir. Tablodan da anlaşıldığı üzere ele aldığımız dönemden günümüze kadar çok az değişiklik meydana gelmiştir. Geçen zaman zarfında sadece dört mahallenin ismi günümüze ulaşamamıştır. Bu mahalleler Palanga, Kethüda, Derun-ı Kal'a ve Arnabud mahalleleridir. Diğer taraftan Zincirli Mahallesi ve Alaca Mescit mahalleleri büyük değişimlere uğrayarak ikiye

¹⁴⁰ www.zile.bel.tr/. (Erişim Tarihi: 31.05.2018. 16:19)

bölünmüştür. Günümüzde Zincirli Mahallesi Süfla-Ulya (Aşağı-Yukarı)¹⁴¹olarak bölünmüştür. Aynı durum Alaca Mescit içinde geçerli olup bu Mahalle'de Bala-Zir¹⁴² olarak ikiye bölünmüştür.

Zile'de mahalle sayısı ve isimleri 15. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarına gelinceye kadar birçok değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikte Zile'nin kendi idari statüsünün değişmesi de büyük etkiye sahiptir. Zile'nin Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmesinden yaklaşık 57 yıl sonra 1485'te ilk tahrir sayımı yapılmıştır. Bu ilk sayımdan sonra yaklaşık 120 yıllık bir dönemi kapsayan tahrirler yapılmıştır¹⁴³. Zile'nin 1485'teki tahririni 1520 ve 1574 yılına ait tahrirler izlemektedir. Bunun yanında Zile'nin 1831 yılına ait nüfus sayım sonuçları da vardır. Bu dönemler içinde yapılan sayımlar sayesinde Zile'ye ait birçok bilgi edinilebilir. Ancak konu bütünlüğü bakımından bu başlık altında sadece Zile kaza merkezine ait mahallelerin sayısı ve isimleri ele alınacaktır (Bkz Tablo 2).

Tablo 2. Zile Mahalle Sayılarının Tarihsel süreçte Gelişimi

1485 Yılı Sayımı	1520 Yılı Sayımı	1530 Yılı Sayımı	1574 Yılı Sayımı	1831 Yılı Sayımı
1 Bağluca	Alaca Mescid	Alacamescid	Alacamescid	Alaca Mescid
2 Bağluca-i Diğer	Bağluca	Bağluca	Bağluca	Ali Kadı
3 Cami	Cami	Cami	Cami	Arnabud
4 Hacı Hasan Mescidi	Hacı Hasan Mescidi	Hacı Hasan Mescidi	Hacı Hasan Mescidi	Cami-i Kebir
5 Hacı Yakup	Hacı Yakup	Hacı Yakub	Hacı Yakup	Cedit
6 Kal'a	Kal'a	Kal'a	Kal'a	Dutlupınar
7 Kethüda	Kethüda	Kethüda	Kethüda	Hacı Mehmed
8 Sefayan	Mennan	Mescid	Mescidi Deradepe	Hasan Ağa
9 Şeyh Kulu	Sakayan Mescidi	Mescid-i Sakayan	Mescid-i Sakayan	Kal'a içi
10 Ulupınar	Şeyhkulu Mescidi	Mescid-i Zaviye	Mescid-i Zaviye	Kethüda
11 Yazıcı	Ulupınar	Minare (mennan)	Minare	Kislik

¹⁴¹ www.seslisozluk.net, (Erişim Tarihi: 31.05.2018, 16.59)

¹⁴² Bala ve Zir kelimeleri; Bala: Yukarı, Zir: Aşağı anlamına gelmektedir. www.tdk.gov.tr. (Erişim Tarihi: 31.05.2018, 17.30)

¹⁴³ Ahmet Şimşirgil, "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri (1455-1574)," *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 1991, s. 231.

12	Zaviye	Yazıcı	Şeyh Kulu	Şeyh Kulu	Küçük Minare
13		Zaviye	Ulupınar	Ulupınar	Molla Yahya
14			Yazıcı	Yazıcı	Nakkaş
15					Palanga
16					Sakiler
17					Şeyh Ali
18					Şeyh Kulu
19					Yazıcı
20					Zincirli

Tabloda gösterildiği gibi 1485 yılında Zile’de 12 mahalle bulunmaktadır. Mahalle isimlerinden anlaşıldığı kadarıyla beşi zaviye, mescit veya cami ismi ile nitelenmiştir. İki mahallenin ismi o mahallede oturmuş özel kişilerin görevlerinin adı ile isimlendirilmiştir. Diğerleri ise mahallenin farklı özellikleri göz önünde bulundurularak isimlendirilmiştir. Bu sayımdan yaklaşık 35 yıl sonra 1520’de yapılan sayımda mahalle sayısının on üçe çıktığı dikkat çekmektedir. Ayrıca daha önceki sayımda adı geçen Bağluca-i Diğer mahallesine rastlanmamaktadır. Bu mahallenin önceden iki isimde var olduğu bilindiğinden birleşmiş olarak tek mahalleye dönüşmesi muhtemeldir. Buna karşılık olarak varlığını 19. yüzyıl ortalarına kadar sürdüreceği olan Alaca Mescit mahallesini ve Minare mahallesini oluşumu göze çarpmaktadır¹⁴⁴. 1530 ve 1574 yaklaşık 50 yıllık bir süreçte yapılan tahrirler neticesinde Bölge’de mahalle sayısı 13’e çıkmıştır. Önceki Tahrir’de 12 mahalle varlığını sürdürür iken, Mescid-i Zaviye mahallesi, Zaviye ve Mescid mahallesi olarak kaydedilmiştir¹⁴⁵. Ancak Bekir Altındal bu dönemde mahalle sayısını 14 olarak vermektedir. Çünkü Bekir Altındal’a göre bu dönemde yapılan Tahrir’de; Mescid-i Zaviye’ye ek olarak Mescid-i (Deradepe) mahallesi de mevcuttur¹⁴⁶. Ancak biz bu mahalleye dair bir kayda rastlayamadık.

1831 yılına gelindiğinde idari anlamda yapılan değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan bu değişiklikler ile mahallelerin günümüze kadar süren idari statüsü oluşturulmuştur. 1831 yılından önce Osmanlı İmparatorluğunda en küçük idari birimlerden olan köylerde sorumlu kişiler “*kethüdalardır*”. Bu kişiler köyü temsilen

¹⁴⁴ Şimşirgil, *a.g.m.*, s. 234.

¹⁴⁵ Şimşirgil, *a.g.m.*, s. 236.

¹⁴⁶ Altındal, *a.g.e.*, s. 120.

bazı görevleri yerine getirirlerdi. Kentlerde ise mahalle düzeyinde aynı görevleri “*imamlar*” yerine getirirlerdi. II. Mahmud döneminde mahallelerde ve köylerde muhtarlık kurumu oluşturulmuştur. Bu oluşumun asıl nedenlerinden birinin asayiş ve güvenliği sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Başkent dışında mahallelerde muhtarlık kurumunun kurulması 1833-1838 yılları arasına tarihlenmektedir¹⁴⁷.

Böylece başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde idari düzen oluşturularak göçün önlenmesi, asayiş sağlanması hedeflenmiştir. 1831 yılında yapılan sayım, Osmanlı Devleti’nde o döneme kadar yapılan sayımların aksine ilk modern sayım kabul edilmektedir¹⁴⁸. Bu sayımlar ve sonrasında tutulan defterlerdeki Zile mahalle sayısının ele aldığımız 1844-1845 yılına eşit sayıda olduğu göze çarpmaktadır.

Bu tarihlerde mahalle sayısının 20’ye çıkmış ve mahalle isimlerinin büyük değişikliğe uğramasıdır. Bağluca, Hacı Hasan, Hacı Yakup, Mescid-i Deradepe, Mescid-i Sakayan, Mescid-i Zaviye Ulupınar gibi mahalle isimleri ortadan kalkmıştır. Öte yandan Kal’a Mahallesi Kal’a İçi olarak değişime uğramıştır. Bu değişim 1844-1845 Temettuat sayımlarında Derun’ı Kal’a olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca mahalle sayısının 20’e yükselmesi ile isimlerinde çoğunlukla değiştiğini görmekteyiz. Tablodan da anlaşılacağı üzere yaklaşık 15 mahallenin isimlerine ilk defa rastlamaktayız. Bunlar: Ali Kadı, Arnabud, Cami-i Kebir, Cedid, Dutlupınar, Hacı Mehmed, Hasan Ağa, Kislik, Küçük Minare, Molla Yahya, Nakkaş, Palanga, Sakiler, Şeyh Ali ve Zincirli Mahalleleridir.

Tablo. 2’de ilk tahrir sayımlarının yapıldığı 15. Yüzyılın sonundan günümüze kadar ki süreçte Zile kaza merkezinde ki mahallelerin gelişimi ve değişimi verilmiştir. Bu bağlamda ilk sayımın yapıldığı yüzyıldan itibaren 19. yüzyılın ortasına kadar sayısal anlamda çok büyük bir değişim söz konusu olmamıştır. Ancak aynı dönemin son çeyreğinden itibaren hem sayısal hem de isim ve idari olarak mahallelerin yapısında köklü değişimlerin olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴⁷ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁴⁸ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 62.

2.2. ZİLE KAZA MERKEZİNİN GENEL NÜFUS YAPISI (1844-1845)

Sosyal yapının temel unsuru olan nüfus, belirli bir bölgede belirli bir zamanda yaşayan bireylerin oluşturduğu toplam sayı olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar topluluklar şeklinde yaşamaya başlamasıyla, eldeki kaynaklar neticesinde bu toplulukların normları incelenmeye başlanmıştır. Nüfus aynı zamanda sosyal yapıyı oluşturan canlı ve dinamik bir küttedir. Böylece nüfus incelemeleri sayesinde toplumun demografik, kültürel, sosyal ve ekonomik yönleri hakkında bilgi edinilebilir¹⁴⁹.

Toplum bilimleri ile uğraşan kişilerin başvurdukları ana kaynak, toplumu oluşturanların nitelik ve nicelikleri olmuştur. Milletlerin gerçek yönünü bilmek isteyen araştırmacılar, o toplumu oluşturan nüfusun özelliklerini bildikten sonra milletlerin gerçek yönünü ortaya koyabilmektedirler¹⁵⁰. Diğer taraftan bir siyasi otorite, yönettiği ülkenin idari, iktisadi ve askeri yapısını düzenlemek veya mevcut düzeni daha sağlıklı yürütmek için nüfus hakkında bilgi sahibi olmak ister. Bu sayede var olan düzeni yürütmek ve daha istikrarlı hale getirmek için sorumlu olduğu nüfus üzerinde sayımlar yaptırır¹⁵¹. Avrupa devletlerinde 19. yüzyılda bir bilim dalı olarak ortaya çıkan *Sosyoloji Bilimi* ile nüfus üzerine çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi'nin getirdiği yeni düzen ile sosyolojinin beslendiği kaynaklarda da bir artış olmuştur. Başta nüfus olmak üzere değişen ve dönüşen toplumların yapısını incelemek için bu dönem zarfında nüfus üzerine çalışmaların arttığı anlaşılmaktadır¹⁵². Neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde nüfus üzerine bilimsel araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu sayede yapılan araştırmalar ile istatistikler üzerinden mevcut sorunlar çözülmeye çalışılmıştır¹⁵³.

Osmanlı Devleti kuruluşundan hemen sonra istatistiki bilgiler elde etmek ve tahliller yapmak amacıyla sayım ve yazım yaptırmıştır. Tahrir adı verilen bu sayım ve kayıt tutma geleneği, fethedilen topraklarda askeri ve idari bir yapı oluşturmaya dayanıyordu. Bu yol ile tahriri belli aralıklar ile yapılan bölgede yaşayan nüfusun sahip

¹⁴⁹ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji*, Der Yayınları 17. Basım, İstanbul 2014, s. 177.

¹⁵⁰ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁵¹ Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Akademik Bakış Dergisi*, C.8., S. 15, Kış 2014, s. 222.

¹⁵² Erkal, *a.g.e.*, s. 3.

¹⁵³ Çadırcı, *a.g.e.*, s.45.

olduğu arazi miktarı, vermesi gereken vergi ve olası nüfusu hesaplanabiliyordu¹⁵⁴. Bu sayımlar Osmanlı İmparatorluğu için son derece önemlidir. Bu öneme binaen bir örnek verecek olursak 1638-1643 yılları arasında Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Sultan İbrahim'e bir layiha sunmuştur. Bu layihada Tahir'in önemine dair şu cümleleri sarf etmiştir: “*Tahrir: memleket yazımı demektir. Gayet lazımdır. Otuz yılda bir kerre Tahrir'i memleket kanundur.*” Bu yazıdan da anlaşılacağı gibi Osmanlı nüfus sayımları asırlarca toprak yazımı ile bir tutularak yazılmıştır. 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'nde modern anlamda ilk nüfus sayımı yapılmıştır¹⁵⁵.

Bu sayımın yapılma amacının birkaç nedeni vardır. İlki 16. Yüzyıldan itibaren bozulmaya başlayan tımar sistemi ile tahrir sayımlarının eskisi gibi düzgün yapılmamasıdır. Böylece mali sistem, yapı değişerek vergi toplamada İltizam usulüne geçilmişti. Ancak istenilen sonuç alınamamıştı. İkincisi ise, II. Mahmud'un ıslahat hareketlerinin bir parçası niteliğini taşımaktadır. Bilindiği gibi 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılmış ve yerine modern anlamda yeni bir ordu olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye kurulmuştu. Padişah bu ordunun asker ihtiyacını karşılamak için bu sayımın gerekli görmüştür. Böylece sayımın en temel amaçlarından biri de İmparatorluğun askeri kaynaklarının tespitine yöneliktir. Sayımlar, cizye ve *bedel-i askeriye*'ye tabi Gayrimüslim ahalinin (Kıpti, Ermeni, Yahudi vs.) tespitine de yöneliktir¹⁵⁶.

Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren tutulan nüfus defterleri Osmanlı toplumu hakkında genel bir istatistik veri sağlanabilir. Ancak çağdaşları ile kıyaslandığında Osmanlı İstatistiki veri sağlayan defterler içerik, kapsam ve doğruluk prensipleri açısından daha karmaşıktır¹⁵⁷. Halil İnalçık her ne kadar nüfus defterlerini çağdaşlarına göre daha karmaşık bulsa da Osmanlı demografisini anlamak için temel araştırma kaynakları olarak nitelenebilir. 1831 ile başlayan modern anlamda sayım ve

¹⁵⁴ Karpat, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁵⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831)*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, II. Baskı, Ankara 1997, s. 7-9.

¹⁵⁶ Cem Behar, “Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 Sonrası Modernleşmesi”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2. Baskı, (ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk), Ankara 2011 s. 68.

¹⁵⁷ Halil İnalçık, “Osmanlı'da İstatistik Metodu Kullanıldı mı?”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2. Baskı, (ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk), Ankara 2011, s. 3.

Tanzimat süreci ile devam eden hane reislerinin gelirlerinin tespitine dayanan temettuat sayımları önceki sayımlar ile neredeyse aynı özelliklere sahiptir. Ancak temettuat defterleri nüfusun tespiti bakımından nüfus defterleri kadar bir öneme sahip değillerse de, hüviyetleri bakımından bu defterler çok daha teferruatlı bilgiler içermektedir¹⁵⁸.

19. yüzyıl ortalarında Zile Temettuat defterinde Zile nüfusu hakkında geniş bilgiler mevcuttur. Çalışmanın ana kaynağını oluşturan Zile Temettuat defterlerini nüfus açısından değerlendirmeye başlamadan önce tarihsel süreçte Zile nüfusu hakkında genel bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Zile'ye ait nüfus bilgilerine, ilk olarak 1455 yılında yapılan Tahrir'e dayanmaktadır. Bu Tahrir'de Zile kaza merkezinde 10 mahalle ve 205 hane bulunmaktadır. Ancak bu tahrirde dikkati çeken en önemli husus Zile'nin Mahallelere göre bir tasnife tabi tutulmayıp, şehir halkının içinde bulunduğu görev ve durumlara göre tasnif olunmasıdır. Bu şekilde tasnif yapılmış olması Zile'nin mahallelere bölünmemiş olması anlamına gelmemektedir. Nitekim mücerredlerin¹⁵⁹ yazıldığı son bölümün altında isimleri kaydedilen dokuz ve birde tımarlılar listesi içinde olmak üzere toplamda on imamın varlığı şehrin bu kadar mahalleden geldiğini ortaya koymaktadır. Bu tahrir neticesinde Zile kaza merkezinin toplam nüfusu 1067 olarak hesaplanmıştır¹⁶⁰. Ahmet Şimşirgil'in makalesinde ele almış olduğu 1455'teki sayımında Zile kazasında 205 hane bulunmaktadır. Tahmini nüfus hakkındaki değerlendirme Ömer Lütfi Barkan'ın *Hane Katsayısı* yöntemini uygulayarak 5 ile çarpım sonucu elde edilmiştir. Böylece nüfusu 1025 kişi olarak hesaplamıştır.

¹⁵⁸ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 395

¹⁵⁹ Mücerred: Evlenmemiş, bekâr olan kimse demektir. www.seslisozluk.net: (Erişim Tarihi: 05.06.2018, 19:40)

¹⁶⁰ Şimşirgil, *a.g.m.*, s. 232. Osmanlı Devleti'nde nüfus tahminleri genel olarak Türkiye'de tarihsel demografi araştırmalarının öncüsü olan Ömer Lütfi Barkan'ın "*Hane Katsayısı*" yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemle göre tahrir defterlerinden çıkarılan hane sayısını 5 ile çarpmakta ve toplam nüfusa ulaşmaktadır. Öyle ki Kanuni sultan Süleyman döneminin (1520-1566) tahrirlerine dayanarak yaptığı tahminler ile İmparatorluğun toplam nüfusunu 11,5 milyon olarak hesaplamıştır. Ancak Barkan yaptığı bu tahmini 'de % 15'lik bir yanılma payının olduğunu kabul etmektedir. Bunun yanı sıra birçok tarihçi Doğu Anadolu ve Arap vilayetleri için Nüfus tahminlerinde 5 yerine 7 veya 8 katsayısını kullanmaktadır. Bkz. Cem Behar, "Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927", *Tarih İstatistikler Dizisi C.2.* (haz. Cem Behar), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara 2011, s. 3-15. Ömer Lütfi Barkan dışında Suraiya Faroqui ise ergenlik çağının geçmiş erkeklerin toplam nüfusun dörtte biri ile üçte biri olduğunu belirterek, vergi mükellef sayısının dört ile çarpılmasını öngörmektedir. Bu yüzden hane sayısı 4 ile çarpılarak ortalama bir nüfus tahminine ulaşılacağını vurgulamaktadır. Son olarak Bulgar Tarihçi Marina N. Todorova Balkan bölgesindeki hanelerin nüfusunun ortalama 7 kişiden oluşacağını söyleyerek çarpım katsayısının 7 olacağını dile getirmektedir. Berna Çağan, "Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Bir Çeşit Vergi Toplama Usulü Sistemi: Temettuat Defterleri", *Elektronik Journal of Vocational Colleges*, Mayıs 2015, s. 15.

Ancak o dönemde Zile kaza merkezinde 42 mücerred vergi nüfusunun da olduğunu hesaba katarak yukarıda zikretmiş olduğumuz tahmini sayıya ulaşmıştır¹⁶¹.

1485 yılından yapılan tahrir sayımına göre Zile kazas merkezinde 12 mahalle olup hane sayısı 276'dır. Hane sayısının 5 ile çarpımından elde edilen tahmini nüfus ise 1380'dir. Ayrıca 104 mücerred'in de bu nüfusa katarsak toplamda genel nüfus ortalaması 1484 olmaktadır. 1455 ve 1485 yıllarında yapılan her iki sayımda Gayrimüslim nüfusa rastlanmamaktadır. Her mahallede bir imamın mevcut olması ve mahallelerde bir mescidin bulunması, evlerinde bu mescid etrafında toplanarak geleneksel Türk şehirleşme geleneği tarzının oluşturulması buna işaret etmektedir. İki sayım arasında yaklaşık 30 yıl olmasına rağmen 1485 yılında yapılan sayımda nüfusun arttığı görülmektedir. Bu artış yaklaşık olarak % 40'a denk gelmektedir¹⁶².

İkinci tahrir üzerinden yaklaşık 35 yıl sonra 1520 yapılan tahrirde Zile'de mahalle sayısının bir artarak 13'e çıkmıştır. Ahmet Şimşirgil makalesinde hane sayısının 199 olduğu ve tahmini nüfusun 171 mücerred ile 1356 olduğunu söylemektedir¹⁶³. Oysa hane sayısının 5'e çarpımı ve Mücerredlerin eklenmesi ile bu nüfus ortalaması bulunmamaktadır. Murat Hanilçe'nin doktora çalışmasında hane sayısını 249 olarak vermektedir. Kanaatimizce Murat Hanilçe'nin vermiş olduğu sayı tahmini nüfus açısından daha tutarlı olmaktadır¹⁶⁴. Ortalama nüfusta geçen süre zarfında % 9'luk bir azalma görülmektedir. Bu azalmanın sebebi 1498'de Anadolu'da meydana gelen "Küçük Kıyamet" olarak adlandırılan deprem olabilir. 1520'den itibaren 1530'da ve 1545 yıllarında tahrir sayımları yapılmıştır. Eyalet-i Rum dolayısıyla Tokat ve çevresini kapsayan bir tahrir yapılmış olmasına rağmen Zile'ye ait bilgiye rastlanmamıştır. Ancak 1547 yılında yapılan tahrir sayımlarında Zile'ye ait bilgiler mevcuttur. Mevcut bilgilere göre mahalle sayısı 13 ile aynı kalırken hane sayısı 701'e yükselmiştir. Tahmini nüfusu ise bu dönemde 4069'dur. Geçen süre zarfında nüfusun % 300'lük artışı ile büyük bir değişim söz konusudur¹⁶⁵.

¹⁶¹ Şimşirgil, *a.g.m.*, s. 233.

¹⁶² Şimşirgil, *a.g.m.*, s. 234.

¹⁶³ Şimşirgil, *a.g.m.*, s. 235.

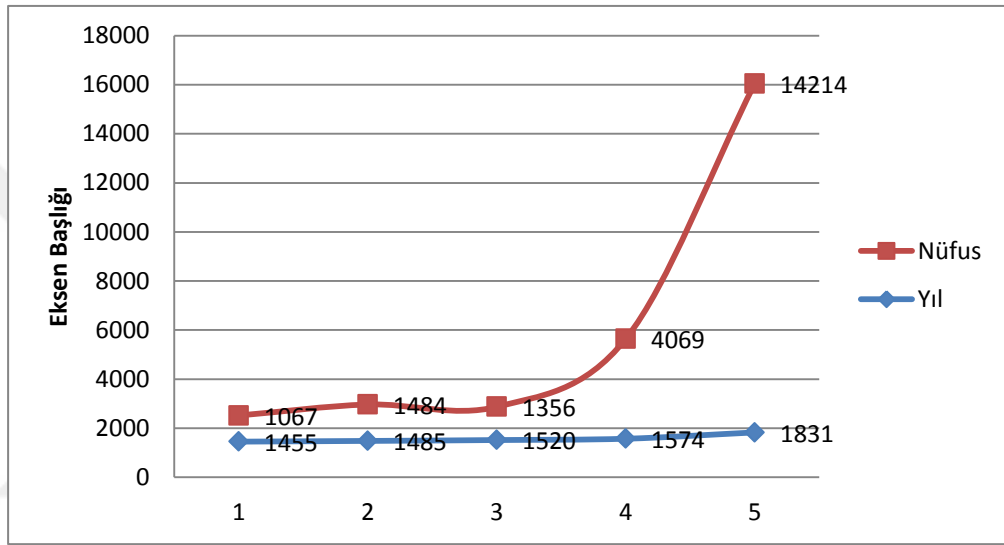
¹⁶⁴ Hanilçe, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Zile....*, s. 124.

¹⁶⁵ Şimşirgil, *a.g.m.*, s. 236.

19. yüzyılda II. Mahmud tarafından 1831 yılında yapılan modern anlamda ilk sayımda Zile, toplam 20 mahalleye ulaşmıştı. Diğer sayımlara göre daha kapsamlı ve içerik bakımından daha zengin olan bu sayımlarda Zile kaza merkezinin tahmini toplam nüfusu yaklaşık 14.214 olarak saptanmıştır. Dikkat çeken diğer nokta ise bu sayımlarda Gayrimüslim ahalinin nüfusuna da rastlanmaktadır. 20 mahallenin altısında Gayrimüslim ahalinin olduğu anlaşılmaktadır¹⁶⁶.

Grafik 1.Zile Nüfusunun Tarihsel Gelişimi

Temettuat defterleri 1831 sayımlarından daha sonra Tanzimat Fermanı'nın ilanından hemen sonra tutulmaya başlanmıştır. Temettuat Tahrirleri esas itibarıyla İmparatorluğun çok geniş bir bölümünde aynı sistem içinde yapılmış bir vergi, servet ve gelir sayımıdır. Sayımlarda yaklaşık 1,1 milyon hane deftere kaydedilmiştir. Sayımların hane esasına göre yapılması içerdiği bilgileri daha da zenginleştirerek büyük bir istatistik bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Osmanlı sosyal ve iktisat tarihi açısından son derece önemli bir muhteva arz etmektedir¹⁶⁷. Zile Mahallelerindeki hane sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. (bkz. Tablo. 3)

Tablo 3. 1844-1845 Temettuat Defterine Göre Zile Mahalleleri ve Hane Sayıları

Sayı	Mahalle Adı	Müslim hane	Gayrimüslim hane sayısı	Tahmini Nüfus AX5	
				Müslim	Gayrimüslim

¹⁶⁶ Altındal, *a.g.e.*, s. 135.

¹⁶⁷ Tevfik Güran, "19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2. Baskı, ed. Halil İnalcık, Şevket Pamuk, Ankara 2011, s. 79.

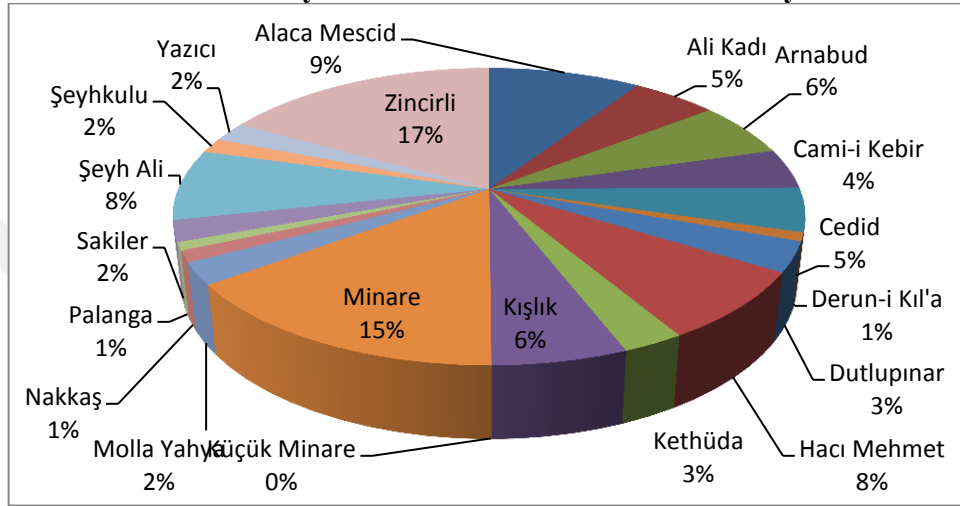
1	Alaca Mescid	202	5	1010	25
2	Ali Kadı	113	0	565	0
3	Arnabud	130	0	650	0
4	Cami-i Kebir	95	13	475	65
5	Cedid	104	59	520	295
6	Derun-ı Kıl'a	20	0	100	0
7	Dutlupınar	71	37	355	185
8	Hacı Mehmed	165	27	825	135
9	Kethüda	58	0	290	0
10	Kislik	127	0	635	0
11	Küçük Minare	0	35	0	175
12	Minare	325	27	1625	135
13	Molla Yahya	52	0	260	0
14	Nakkaş	27	0	135	0
15	Palanga	19	3	95	15
16	Sakiler	50	8	250	40
17	Şeyh Ali	168	0	840	0
18	Şeyhkulu	35	0	175	0
19	Yazıcı	46	0	230	0
20	Zincirli	367	0	1835	0
	Toplam	2174	214	10870	1070

Tablodan da anlaşıldığı gibi 1844-1845 Zile Temettuat sayımlarına göre kazada 20 mahalle vardır. 1831 sayımları ile birçok değer benzer olmasına rağmen bu sayımda önceki sayımlar arasında birçok fark olduğu görülmektedir. Defterde kayıtlı 20 mahallenin 8'inde Müslim-Gayrimüslim'in bir arada yaşadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bir mahallenin sadece Gayrimüslimlerden oluştuğu dikkat çekmektedir. 35 haneye sahip 175 nüfuslu Küçük Minare Mahallesi ilk başta mevcut minare Mahallesi'nin bir parçası olarak düşünülebilir. Ancak Günümüzde de Zile'de Minare-i Sagir (bkz. Tablo.1) isminde bir mahallenin olması söz konusu mahallenin ayrı bir mahalle olarak nitelenebileceğini destekleyebilir. Gayrimüslim ahalinin yaşadığı diğer mahalleler büyükten küçüğe göre sıralandığında ise; Cedid, Dutlupınar, Hacı Mehmed, Minare, Cami-i Kebir, Sakiler, Alaca Mescid, Palanga olarak bir tablo oluşmaktadır. 1831 sayımında sadece altı mahallede Gayrimüslim yaşarken 1844-1845'te bu sayı 9'a yükselmiştir.

Hane sayıları göz önüne alındığında en çok haneye sahip mahalle Zincirli Mahallesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu mahallede sadece Müslüman ahalinin olduğu dikkat çekmektedir. İkinci olarak Minare Mahallesi gelmektedir. Bu mahalle 322

haneye sahip olup 27 Gayrimüslim hane mevcuttur. Üçüncü olarak Alaca Mescid Mahallesi gelmektedir. Bu mahallede toplamda 202 Müslim; 5 Gayrimüslim hane kaydedilmiştir. Hane sayısı bakımından en düşük Müslüman haneye sahip mahallenin Derun-ı Kıl'a, Gayrimüslim mahallede ise en düşük hane sayısına sahip mahalle Palanga mahallesidir.

Grafik 2. Hane Sayıları Bakımından Mahallelerin Büyüklükleri

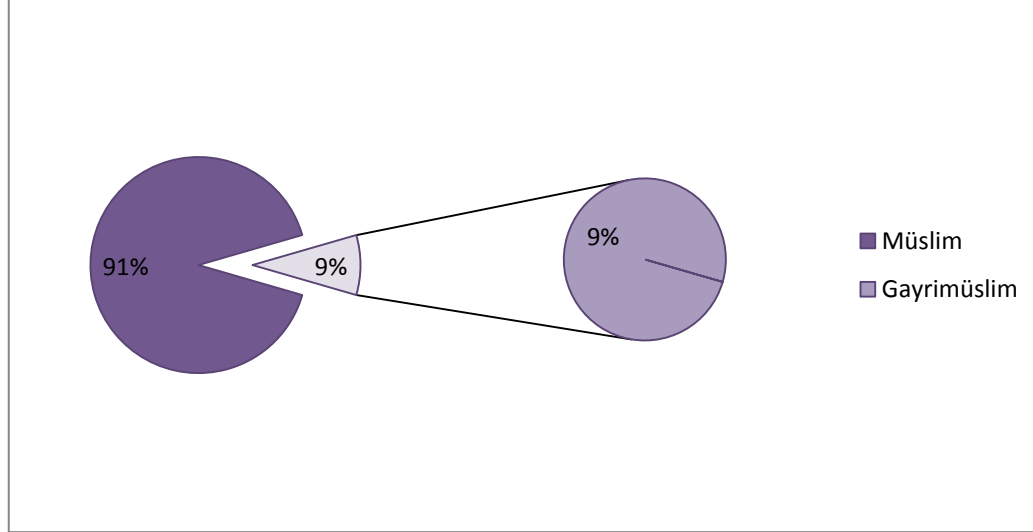
Nüfus defterlerinden elde edebildiğimiz kaynaklar sonucunda Zile’de mahallelerin nüfusu, hane sayısının büyüklükleri ile eş değer orandadır. Grafik 2’de görüldüğü gibi nüfusu en kalabalık olan mahallelerin başında 1835 kişiye sahip Zincirli mahallesi gelmektedir. Onu takiben sırasıyla 1760 kişilik Minare Mahallesi ve 1035 kişilik nüfusu sahip Alaca Mescid en kalabalık nüfusa sahip diğer mahallelerdir. En düşük nüfusa sahip mahalle ise 100 nüfusa sahip Palanga Mahallesidir.

Toplam 20 mahallenin 9’unda Gayrimüslim ahalinin ikamet ettiğini yukarıda belirtmiştik. Bu 9 mahallenin 8’inde müslüman ve Gayrimüslim ahali birlikte yaşamaktayken Küçük Minare Mahallesi’nde sadece Gayrimüslim yaşamakta olup 175 kişilik bir nüfusa sahiptir. Ayrıca bu mahalle için defterin sonuna muharrir tarafından *hepsi Kıptiyandır*¹⁶⁸ diye belirtmektedir. Gayrimüslim nüfusun en fazla görüldüğü

¹⁶⁸ Sosyal açıdan birçok araştırmaya konu olan Kıptiler genelde “Çingene” olarak addedilmektedir. Necati Çavdar, “Temettuat Kayıtlarına göre Tokat Mahallelerinde Yaşayan Yahudilerin Sosyal ve Ekonomik Durumları (1844-45)” *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C.1, Tokat 2014, s. 333. Kıptiler Mısır’ın yerli ve Hristiyan halkı için kullandığı bir isimdir. Kıbt Gereklerin veya Mısırlıların ya da Nil deltasında yaşayan insanlar için kullandığı *aigyptos* kelimesinin kökünü teşkil eden Gyptın Arapça karşılığıdır. Azmi Bilgin, Necmettin Hacıeminoğlu, “Kıpti”, *DİA*, C.25., 2002, s. 424. Bir diğer görüşe göre ise Kıptilerin, Hz. Nuh’un torunlarından olduğu rivayet edilen eski Mısır kralı Kıpt’in ya da Kaptos’un

mahalle 295 kişi ile Cedid Mahallesidir. Diğer mahalleler ise nüfus büyüklüğüne göre şöyle sıralanmaktadır; Dutlupınar 185, Hacı Mehmed 135, Minare 135, Cami-i Kebir 65, Sakiler 40, Alaca Mescid 25, Palanga mahallesi 15'tir.

Grafik 3.Zile Kaza Merkezinde Gayrimüslim Nüfusun Müslüman Nüfusa Oranı

Bölge’de yaşayan Gayrimüslim nüfusun oranı grafik 3’ten de anlaşılacağı üzere Müslüman nüfusa oranla % 9’luk bir dilimi kapsamaktadır. Bu dilim içerisinde Ermeni milletine mensup ahali ve çok az Kıpti ahali bulunmaktadır. Mahalle bazında Gayrimüslim nüfusun yoğunluğu ise şöyledir; toplam nüfus içinde en yoğun değere sahip mahallesi 0,13 ile Sakiler Mahallesidir.¹⁶⁹ Diğer mahalleler için yoğunluk değerleri ise büyükten küçüğe göre sıralandığında; 0,13 Palanga Mahallesi, 0,34 Dutlupınar Mahallesi, 0,36 Cedid Mahallesi, 0,01 Cami-i Kebir Mahallesi 0,014 Hacı Mehmed Mahallesi, 0,008 Minare Mahallesi, 0,0025 Alaca Mescid Mahallesi gibi bir tablo

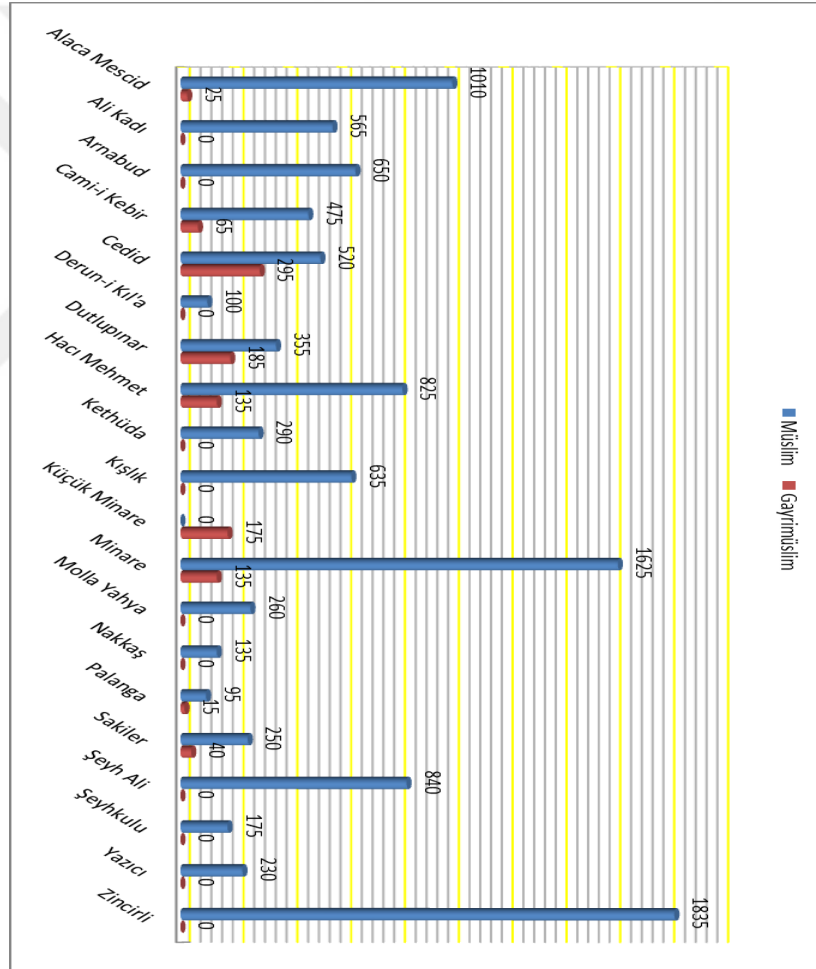
adından geldiği düşünülmektedir. Müslümanların da Mısır’ı fethettiklerinde buraya Dar’ül Kıpt adını vermişlerdir. Kıptilerin ne zaman ve ne şekilde Mısır’a geldikleri kesin olarak bilinmemektedir. Asırlardır Nil deltasında yaşamış olan bu kadim halk, Roma’nın hâkimiyeti altına girdiğinde Hristiyanlığı benimsemişlerdi. 16. yüzyılın başlarında Osmanlı Devletinin Mısır’ı fethetmesi Kıptiler için yeni bir başlangıç olmuştur. Diğer Gayrimüslim tebaa Osmanlı Millet sistemi içinde Hristiyan, Yahudi, Ermeni gibi sınıflandırılırken Kıptilerin de ayrı bir tasnife tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Ancak daha sonraki dönemlerde Hristiyan tebaa içinde tasnif olundukları görülmektedir. Her ne kadar Hristiyan dinine mensup olsalar da kadim kültürlerini, benimsedikleri din ile harmanlamaya çalışarak eski inanç ve geleneklerinden vazgeçemedikleri anlaşılmaktadır. Bu yüzden eski inanışlarını sürdürmeleri ve mevcut Hristiyan dini taassubuna bazı aykırılıkların olması bu milletin çingene olarak addedilmesine sebep olmuş olabilir. İzzettin Artokça, “Kıptiler”, *Tasam (Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi) Stratejik Rapor*, no:51, Ankara 2013 s. 4-7.

¹⁶⁹ Bu hesaplanma toplam nüfusun içerisinde Gayrimüslim nüfusun yüzde dağılımı kullanılarak oluşturulmuştur.

meydana gelmektedir. Sayılan mahallelerde ikamet eden Gayrimüslim ahalinin Müslüman nüfusa oranla yoğunluğu % 1 gibi bir değere ulaşmadığı görülmektedir.

Zile temettuat defterine göre kaza merkezinin genel tahmini nüfusun toplamı 11.940 olduğu anlaşılmaktadır. Bu sayım 1831 yılında yapılan sayımla kıyaslandığında büyük bir fark olduğu anlaşılmaktadır. Modern anlamda yapılan ilk sayım olarak nitelenen 1831 sayımında toplam tahmini nüfus 14.214 olduğu saptanmıştı. 1844-1845 sayımında nüfus yaklaşık 2.300 kişi azalmıştır. Bu bir önceki sayıma oranla yaklaşık % -15’lik bir değere tekabül etmektedir.

Grafik 4. 1844-1845'te Zile Temettuat Defterine Göre Mahallelerin Nüfusu

1864 yılında “Vilayet Nizamnamesi” çıkartılarak mülki idarede eyalet, sancak ve diğer mülki birimler yerine en büyük idari üniteye “vilayet” adı verilmiştir. Bu taksimata göre vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar karyelere bölünmüştür. Vilayet amirine vali, sancak amirine mutasarrıf, kaza yöneticisine kaymakam

denilmiştir¹⁷⁰. Yapılan bu düzenleme sonucunda Zile, Sivas vilayeti Amasya sancağına bağlanmıştır¹⁷¹.

Vilayetlerce neşredilen salnameler yoluyla o vilayet sınırları içerisinde yer alan bölgede sosyal, siyasi, askeri, ekonomi ve nüfus gibi birçok konuda bilgi sağlanabilir. İlki 1870 yılında yayınlanan Sivas vilayet salnamelerinde¹⁷² nüfusa dair bilgilere yer verilmiştir. 1870 yılında yayınlanan salnamede Zile'nin merkez kazasında 27 mahalle bulunmaktadır. Nüfus olarak Müslümanların toplam erkek nüfusu 4890 Gayrimüslimlerin nüfusu ise 1017'dir¹⁷³. Bir yıl sonra, 1871'de yayınlanan salnamede ise Zile mahalle sayısının 19'a düştüğü görülmektedir. Müslümanların nüfusu 6296 iken Gayrimüslimlerin nüfusu ise 911'dir. 1872 yılına gelindiğinde Müslüman nüfusu 17.850 Gayrimüslim nüfusu ise 1010 olduğu göze çarpmaktadır¹⁷⁴.

Salnamelerden nüfusa dair elde edilen bilgiler incelendiğinde çok kısa dönemde nüfusun bir hayli arttığı anlaşılmaktadır. Bu artışın başlıca sebebi Osmanlı topraklarına kademeli olarak gerçekleşen Kafkas göçleridir. Göçler ilk olarak 1853-1856'da başlamış ve 1864-1865 yılları arasında yoğunlaşmıştır. Bu göçlerden Zile kısmen de olsa nasibini almıştır¹⁷⁵.

20. yüzyıl başlarında Zile'de nüfusun çoğunluğunu oluşturan Türkler hemen her nahiye ve mahallede yoğunluk açısından baskın konumdaydı. Bu duruma sebebiyet veren olayın başında meydana gelen Kafkas göçleri ve 20. yüzyılın başlarında harekete geçen Ermeni ayaklanmalarıdır. Nitekim 1915 yılında Tehcir kanunu ile Ermeniler sürgün edilecek ve kaza merkezi neredeyse tamamen Türkleşmiş olacaktı. Ancak bu

¹⁷⁰ Mustafa Gençoğlu, "1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma" *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 35.

¹⁷¹ Altındal, *a.g.e.*, s. 137.

¹⁷² Salname kelimesi Farsça "sâl" yıl ve "nâme" kelimelerinden türemiş "takvim" anlamına gelen bir kelimedir. Bir senelik olayları göstermek için kullanılan bir tabirdir. Fransızca "annuaire" İngilizcede "annual" veya "year book" şeklinde karşılık bulan bu kelime günümüz Türkçesinde "yıllık" olarak yerini almıştır. İlk salname 1793 yılında Fransa'da yayımlanmıştır. Ancak o dönemin kültür, edebiyat, coğrafya, idari yapı gibi birçok önemli bilgiler içeren salnamelerin yaygınlığı 1847-1922 yılında yayımlanmıştır. Pakalın, *a.g.e.*, C.III. s. 105. Osmanlı Devletinde ilk salname Sadrazam Reşit Paşanın isteği ile Ahmed Vefik Paşa tarafından hazırlanmış ve 1847 yılında Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye adı ile yayınlanmıştır. Devlet salnamelerinin faydasının görülmesi ile vilayet salnameleri çıkarılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ilk vilayet salnamesi Bosna'da 1866'da çıkarılmıştır. Sivas vilayet salnamesi ise ilki 1870, sonuncusu ise 1909'da olmak üzere toplamda 17 adet çıkarılmıştır. Ebubekir Siddik Yücel, *Salname-i Vilayet-i Sivas I*, Buruciye Yayınları, Sivas 2008, s. 9-11.

¹⁷³ Yücel, *a.g.e.*, 1, s. 76.

¹⁷⁴ Yücel, *a.g.e.*, 2, s. 41.

¹⁷⁵ Haniççe, "Ermenilerin Tehciri sırasında...", s. 231.

olay yaşanmadan hemen önceki Zile kaza merkezinin nüfusu toplamda 18.926 olduğu anlaşılmaktadır. Bu nüfusun 15.600 Müslüman, 3296'sı Gayrimüslimdir. Yine bu dönemde mahalle sayısının 21 olduğu dikkat çeken diğer bir husustur¹⁷⁶.

Görüldüğü gibi 19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın başlarına kadarki yaklaşık 60 yılda Zile kaza merkezi'nde nüfus dalgalanmaları artarak yaşanmıştır. Bu duruma etki eden faktörleri yaşanan göç hareketleri etki etmiştir. Ama bu başlı başına bir sebep değildir. Çünkü 1844-1845 yılına kadar ki dönemde nüfus hesaplamaları katsayı tahmini üzerinden bulunuyor ve bu durum net bir veri sağlamıyordu. Çünkü başta Ömer Lütfi Barkan olmak üzere Suraiya Faroqhi gibi birçok tarihçi eldeki kaynaklara dayanarak “hane katsayı” 4, 5, 6, 7 olarak vermektedir. Bu durum belli dönem aralıklarında örneğin; 19.yüzyıl ortalarına kadar stabil bir değer sağlayabilir. Ancak bu dönemden sonra yapılan nüfus sayımları öncekilerden büyük farklılıklar arzettiğinden ve daha ayrıntılı olduğundan büyük farklar doğurmuştur.

2.3. ZİLE KAZA MERKEZİNDE KULLANILAN AD, UNVAN VE LAKAPLAR

“Ad” veya “İsim” çok eski zamanlardan beri insanlar için büyük bir öneme sahiptir. Evrende isim verme eyleminden mahrum tek bir topluluk ya da toplum görmek neredeyse imkânsızdır. İnsanlar bir kişinin, bir nesnenin, bir durumun ya da bir olayın adını koymadan; onu bir sıfatla, bir özellikle nitelendirmeden rahat edemezler. Çünkü belirgin olan şey insanı rahatlatır, karışıklığı, yanılma ve yanlışlığı önler, ilişkiyi düzenler. Bu sebeple isim verme geleneği insanların çevrelerini, kendilerini kısacası evreni anlamada ve anlamlandırmada büyük bir yere sahiptir¹⁷⁷.

Kişisel adlar ve ad verme geleneği bütün kültürlerde farklılık arz etmektedir. Bir toplumsal grubun çocuğun doğumunu kabul etmesi ve toplumsal kimliğini oluşturması, adlandırmayla başlar. Bu nedenle adı olmayan bireyin kimliği ve kendini birey olarak tanımladığı kültürü de oluşamaz¹⁷⁸. Kişi adları, *Ononmostik* (Ad Bilim)'in bir alt kolu

¹⁷⁶ Haniççe, “Ermenilerin Tehciri Sırasında...”, s. 230.

¹⁷⁷ Şerife Seher, Erol Çalışkan, “Türk Folklorunda Lakap Verme Geleneği: Bartın Örneği” *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)*, C. 14, S. 3, 2016, s. 104.

¹⁷⁸ William A. Haviland, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny Mc. Bride, *Kültürel Antropoloji*, (çev. İnan Deniz, Erguvan Sarıoğlu) Kaknüs Yayınları, İstanbul 2008, s. 269.

olan *Antroponomi'nin* ilgi alanına girmektedir¹⁷⁹. Türklerde isim verme Orta Asya'dan gelen bir gelenektir. Zaman ve mekâna bağlı olarak değişen ve gelişen bu gelenek, karşılaştığı kültür, din, coğrafyaya bağlı olarak zaman içinde farklılaşmıştır. Türklerin İslamiyet'le tanışması, Anadolu'ya gelmesi gibi etkenler Orta Asya Kültüründeki İsim koyma geleneğini büyük ölçüde unutturmuştur¹⁸⁰.

Şahıs isimleri üzerinden çeşitli kaynaklar kullanılarak birçok çalışma yapılmıştır. Örneğin Osmanlı dönemi şahıs isimleri çalışmaları için “Tahrir Defterleri,” Şer’iyye Sicilleri” ve “Temettuat defterleri” esas alınarak çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi ile genelde yeni doğan çocuklara Allah’ın sıfatları ve Peygamber isimlerinin verildiği dikkat çekmektedir. Bu durum diğer dini topluluklar içinde geçerli olup kendi dinleri çerçevesinde yeni doğan çocuklarına isimler vermektedirler¹⁸¹. Zile’de 16. Yüzyılın başlarında yapılan tahrir göre en çok kullanılan isimlerin başında Arapça, Türkçe ve son olarak Farsça kökenli isimlerin olduğu saptanmıştır. Buna benzer bir örnekte 1455-1520 yıllarında tahriri yapılan Artakubad kazasında rastlamaktayız. Bu tahrir defterinde geçen isimlerin köken bakımından analizi ise şöyledir; Arapça % 80, Türkçe % 12, Farsça % 4 ve diğer % 4'lük kısmı bu üç ayrı kökenden oluşan çoklu isimlerden meydana gelmektedir.

Zile Temettuat defteri 19. yüzyılın ortalarında şehirde kullanılan erkek isimleri hakkında geniş bir bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Aşağıda tablo şeklinde en çok kullanılan erkek isimleri gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 4 ve 5).

Tablo 4.1844-1845'te Zile'de En Fazla Kullanılan Türk Erkek İsimleri (I)

MAHALLELER	ABDULLAH	ABDURRAHMAN	ABDULKERİM	ALİ	AHMED	BEKİR	EBUBEKİR	DERVİŞ	HAFİZ	EMİN	HACI	HALİL	HASAN	HÜSEYİN	HIZIR
ALİ KADI	6	0	0	11	7	3	6	3	0	0	5	5	0	0	0
ALACA MESCİD	9	0	0	18	9	7	0	0	0	3	6	6	8	8	1
ARNABUD	6	4	0	12	8	7	0	5	0	0	7	6	12	9	0

¹⁷⁹ Ali Açık, “Artakubad kazasında Türk Kişi Adları (1544-1520)” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13., S. 2, s. 305.

¹⁸⁰ Alparslan Demir, “Zile Kazasında Şahıs Adları”, *Tarih ve Kültürü ile II. Zile Sempozyumu*, 6-9 Ekim 2011 *Bildiriler Kitabı*, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, s. 115.

¹⁸¹ Seher, Çalışkan, *a.g.m.*, s. 105

CAMİ-İ KEBİR	4	0	0	8	5	3	4	0	3	2	4	5	6	0	0
CEDİD	4	1	0	10	8	4	0	0	0	2	6	3	5	5	0
DERUN-İ KIL'A	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0
DUTLUPINAR	3	0	0	1	4	3	0	2	3	2	5	3	5	3	0
HACI MEHMED	0	3	1	11	7	3	1	0	7	1	8	10	3	7	0
KETHÜDA	4	0	0	6	2	4	0	0	0	0	0	4	3	0	0
KİSLİK	3	3	0	0	0	2	0	2	9	0	5	7	10	0	0
MİNARE	5	0	0	31	6	4	10	0	9	0	15	7	21	22	0
MOLLA YAHYA	2	0	0	1	2	3	3	0	0	1	0	3	3	2	0
NAKKAŞ	1	0	0	2	3	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0
PALANGA	1	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	2	3	1	1
SAKİLER	2	1	0	5	3	2		1	0	0	2	2	0	2	0
ŞEYHKULU	1	0	0	3	2	0	3	0	0	0	0	0	2	0	0
ŞEYH ALİ	2	0	0	15	0	3	0	0	2	3	3	5	8	0	3
YAZICI	0	0	0	7	0	2	1	0	0	1	0	0	2	1	0
ZİNCİRLİ	11	0	2	29	13	16	1	1	2	4	7	14	21	11	0
Toplam Kullanma	64	13	3	171	81	68	29	14	35	19	73	84	116	71	5

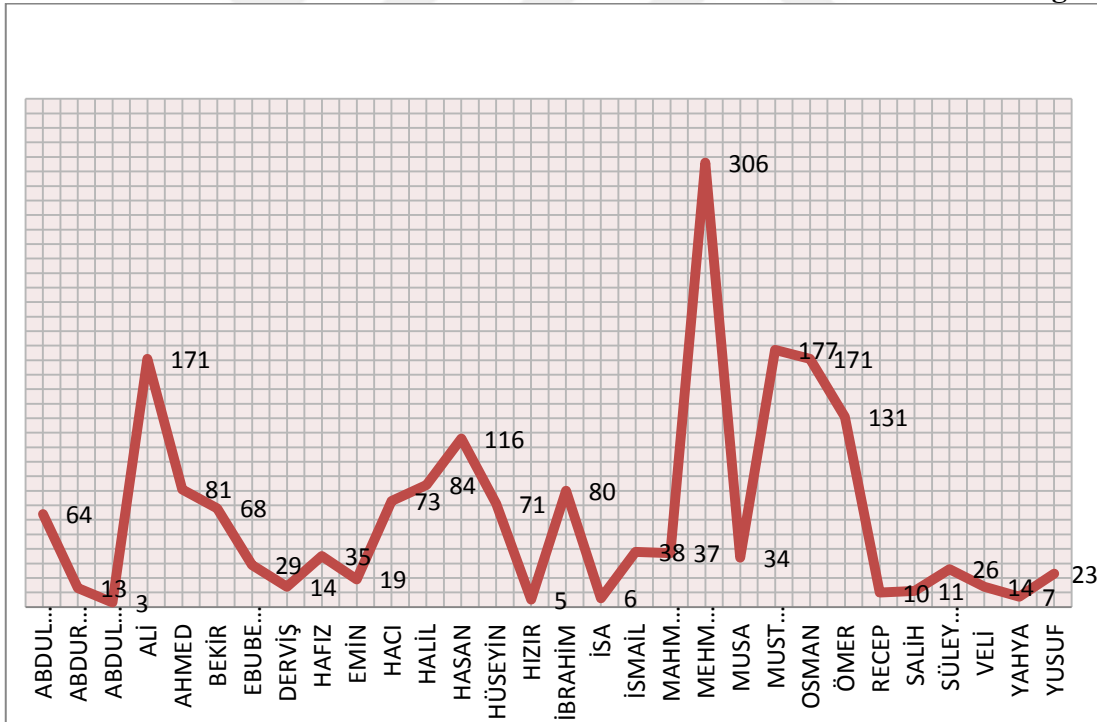
Tablo 5. 1844-1845 Zile'de En Fazla Kullanılan Türk Erkek İsimleri (II)

MAHALLE ADI	İBRAHİM	İSA	İSMAIL	MAHMUD	MEHMED	MUSA	MUSTAFA	OSMAN	ÖMER	RECEP	SALİH	SÜLEYMAN	VELİ	YAHYA	YUSUF
ALİ KADI	3	0	0	4	12	0	6	7	6	0	0	0	3	3	2
ALACA	7	0	7	5	25	4	23	19	9	0	2	3	3	2	0
ARNABUD	4	3	5	4	11	0	7	6	7	0	0	0	0	2	0
CAMİ-İ	0	0	0	5	12	2	6	7	4	0	1	0	0	0	1
CEDİD	2	1	0	0	14	0	11	11	9	1	0	0	0	0	1
DERUN-İ	0	0	0	0	6	0	3	2	2	0	0	0	0	0	1
DUTLUPINA	3	0	2	0	12	0	3	2	3	0	0	1	0	0	1
HACI	5	0	3	14	12	0	16	18	14	0	0	1	0	0	1
KETHÜDA	4	0	3	0	13	0	4	8	3	0	0	0	0	0	0
KİSLİK	6	0	3	0	20	0	14	11	9	0	0	0	0	0	3
MİNARE	15	0	0	0	41	16	23	19	22	4	4	8	4	0	6
MOLLA	1	0	0	0	8	0	3	5	2	0	1	0	1	0	0
NAKKAŞ	2	1	0	0	4	0	3	2	1	0	0	1	0	0	1
PALANGA	1	0	2	0	2	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0
SAKİLER	1	0	2	0	7	0	3	4	4	0	1	1	0	0	0
ŞEYHKULU	1	0	3	1	5	0	2	2	0	0	1	0	1	0	2
ŞEYH ALİ	9	0	4	3	36	2	9	13	8	1	0	1	1	0	1
YAZICI	1	0	1	1	8	0	7	2	1	1	0	1	0	0	0
ZİNCİRLİ	15	1	3	0	58	10	32	33	27	2	1	9	1	0	3
Toplam	80	6	38	37	306	34	177	171	131	10	11	26	14	7	23

1844-1845 yıllarında Zile’de en fazla kullanılan ilk otuz erkek isminin neredeyse tamamı dini içeriklidir. Bunun temel sebebi Türklerin İslamiyet’i benimseyip İslamî gelenekler çerçevesinde yaşama isteğinden kaynaklandığı açıktır. Nitekim en çok kullanılan isimlere bakıldığında Mehmed, Mustafa, Osman, Ali ve Hasan gelmektedir. Genel anlamda İslami değerler çerçevesinde en fazla peygamberler ismi ve dört halife (Bekir, Ali, Osman, Ömer) isminin kullanıldığı bir gerçektir. (Bkz. Grafik. 5)

İsimler o bölgenin kültür ve inanışları hakkında bilgi verir. Bir bölgede isim vermeyi etkileyen temel unsurların başında, kültür, coğrafya dini ya da felsefi inanış gelmektedir¹⁸². Zile’de Mehmed, Mustafa, Osman isimlerinden sonra en fazla kullanılan isimlerin Ali ve Hasan isimleridir. Kazada en az kullanılan erkek isimleri ise Abdülkerim 3, Hızır 5, İsa 6 ve Yahya 7 defa kullanılmıştır. Aşağıda isimlerin kullanım adedine göre dağılımı grafikte verilmiştir.

Grafik 5. 1844-1845 Zile'de En Fazla Kullanılan Türk Erkek İsimlerinin Dağılımı

2.3.1. Unvan ve Lakaplar

Lakap Arapça bir kelime olup çoğulu *elkabdır*. Anlamı ise bir kimseye asıl adından sonra takılan ikinci addır¹⁸³. Türk kültüründe ad koyma geleneğinin yanında

¹⁸² Demir, *a.g.m.*, s.116.

¹⁸³ Nebi Bozkurt, "Lakap" *DİA*, C. 27. 2003, s. 65.

lakap verme geleneği de büyük bir öneme sahiptir. Kişiyi sonradan takılan ve onun mutlaka bir özelliğini belirten lakaplar, onu toplum içinde başkalarından ayıran ve tanıtan bir işleve sahiptir. Bir kişiye lakap verilirken o kişinin sosyo-ekonomik durumu, işi/uğraşı, sosyo-kültürel durumu, fiziksel özellikleri, tavır ve davranışları, etnik kökeni gibi özelliklerin büyük rol oynadığı anlaşılmaktadır¹⁸⁴.

Türk kültüründe asıl ad yanında lâkap verme geleneği de yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Lâkaplar kişiyi kendi adından ayrı olarak tanıtan, sonradan konan ve onun belirgin özelliğini gösteren adlardır. Kişiyi sonradan takılan ve mutlaka bir özelliğini belirten lâkaplar, kişiyi toplum için de başkalarına en kolay ve pratik olarak tanıtmayı bakımından dikkat çekici bir işleve sahiptir. Bir kişiye lâkap verilirken o kişinin çeşitli özellikleri, sosyo-ekonomik durumu, işi/uğraşı, sosyo-kültürel durumu, belirgin fiziksel özellikleri, tavır ve davranışları, etnik kökeni/soyu vb. özelliklerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu haliyle lakaplar Türk toplumunda soyadı kanunu çıkana kadar ayırt edici bir niteliğe sahip olmuştur. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde resmi kayıtların tutulması ve takip edilmesinde kolaylaştırıcı bir işlev görmüştür. Bu durum temettuat defterleri içinde geçerli olmuştur. Nitekim defterlerde Hane reisleri yazılırken unvan ve lakapları ile yazılmıştır¹⁸⁵.

Zile Temettuat defterinde de diğer defterlerde olduğu gibi hane reisler yazımında unvan ve lakabı ile yazılmıştır. Kişilerin yazımında genelde “oğlu”, “damadı”, “kızı”, “sabi”, “yetim” gibi ifadeler kullanılmıştır. Defterde bu gibi ifadelerin kaç defa kullanıldığı tablo şeklinde verilmiştir. (Bkz. Tablo. 6)

Tablo 6. Defter ‘de En Fazla Kullanılan İsimler

Oğlu	Damadı	Kızı	Sabi ¹⁸⁶	Yetim
1075	14	10	8	3

Tabloda görüldüğü gibi hane reisleri yazımında en fazla kullanılan ifade “oğlu”dur. Sabi ve yetim ifadesinin kullanımları hemen hemen aynı amaca hizmet etmektedir. Şöyle ki defterde sayımı yapılan hanenin reisi ölmüş ise geride bıraktığı mal

¹⁸⁴ Seher, Çalışkan, *a.g.m.*, s. 103.

¹⁸⁵ İsmail Gökçe, *1844-45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt ve Kırsalının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2017, s. 15.

¹⁸⁶ Sabi: Küçük çocuk anlamına gelmektedir. <http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim Tarihi:11.06.2018, 19:18)

varlığı, eğer varsa oğluna geçmekteydi. Ancak oğlu küçük ise “Varisi olarak amcası üzerine temettü edilmekteydi” ya da en yakın akrabası üzerine. Bu gibi durumlarda çoğu zaman sabi veya yetim ifadesinin kullanılmış olduğunu görmekteyiz.

Toplumda ayırt edici bir özelliğe sahip olan lakap ve unvanlar, meslek/iş, fizik/karakteristik, Sosyal-dini statü, etnik, yer/bölge olarak birkaç grup altında değerlendirilmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bir kısım araştırmacıya göre lakap ve unvanlar birbirinden ayrı olarak değerlendirilirken diğer birçok araştırmacıya göre de aynı kategoride değerlendirilmiştir. Örneğin; Boşnakoğlu, Araboğlu, gibi etnik köken, Berberoğlu, Bakkaloğlu gibi mesleki ve Diyarbakirlioğlu, Zilelioğlu gibi bölge isimleri belirten sülale adları lakap olarak kabul edilmemektedir. Çünkü bunların lakap olabilmesi için teşbih yoluyla verilmesi ve kullanıldığı grup ya da toplumda benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır¹⁸⁷.

İkincisi ve çalışmamızda uyguladığımız değerlendirme şekli ise lakap ve unvanların farklı başlıklar altında aynı kategori altında değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu anlayışa göre bölgede/toplumda kullanılan lakap ve unvanlar ne şekilde verildiği kesin olarak bilinemediği için aynı kategori de değerlendirilmiştir¹⁸⁸.

Zile kaza merkezinde ki mahallelerde en sık kullanılan fiziki/karakteristik lakaplar “kara”, “sarı”, “kel”, “kör”, “köse”, “büyük”, “küçük”, “topal”, “çolak”, “uzun” ve “deli” olduğu görülmektedir. Yer/bölge belirten lakaplar kişilerin aslen nereli olduğunu belirtmektedir. Bu kategoriye ait lakaplar ise; “Erzurumlu”, “Revanlı”, “Vanlı”, “Diyarbakirli”, “İzmirli”, “Zileli”, “Tokatlı”, “Sivaslı”, “Emirdağlı”, “Bozoklu”, “Denizlili”, “Darendeli” olarak kayda geçmiştir. Yer/bölge lakaplarında defterde tahriri yapılan kişinin “oğlu” (Revanlioğlu) olarak kaydedilmesi göz önünde bulundurulursa kişinin Baba’dan ya da daha önceden aile bireylerinin Zile’ye göç etmiş olabileceği varsayılabilir. Mesleki lakaplar ise şöyledir; “Terzioğlu”, “Berberoğlu”, “Bakkaloğlu”, “Küreçioğlu”, “Ekmekçioğlu”, “Çerçioğlu”, “Sabuncuoğlu” vs. Bu kategoride ki hane sahibinin tam olarak o mesleği yaptığı anlamına gelmeyebilir. Çünkü yukarıda verdiğimiz örnekten hareketle muhtemelen aile mesleğinin Ata’dan kalmış olduğu gibi söz konusu mesleği sürdürme ihtimali de olabilir. Etnik köken’e dair

¹⁸⁷ Şeref Boyraz, “Lakaplar konusunda Bazı Dikkatler ve Bir yöre Örneği”, *Türklük bilimi Araştırmaları*, S. 7, Sivas 1998, s. 111.

¹⁸⁸ Gökçe, *a.g.t.*, s. 16.

lakaplar “Araboğlu”, “Kürtkızı”, “Türkmenoğlu” ve “Arnabud” olarak rastlamaktayız. Sosyal-Dini statü bakımından lakaplar “Hafız”, “Efendi”, “Hacı”, “Molla/Monla”, “Şeyh”, “İmam” “Muallim” ve “Zade” olarak yazılmıştır. Zile temettuat defterinde “Şeyh” kimi yerlerde *Tekke Nişin* olarak geçmiştir¹⁸⁹. Aynı şekilde Molla yazımı da kimi yerlerde Monla şeklindedir. Aşağıda tablo halinde kategorilere ayırdığımız lakapların 1844-1845 Zile temettuat defterinde ne sıklıkla kullanıldığı sayısal olarak bulunmaktadır. Şunu belirtmekte yarar vardır ki tabloda en sık kullanılan lakaplar verilmiştir.

Tablo 7. 1844-1845 Zile'de En sık Kullanılan Lakaplar (I)

Fiziki- Karakteristik	Adet	Yer/Bölge Adı	Adet
Kara	68	Diyarbakirlioglu	2
Kör	37	Zilelioglu	2
Kel	17	Tokatlioglu	6
Köse	19	Sivaslioglu	6
Büyük	9	Darendeli	4
Küçük	9	Bozoklu	6
Uzun	4	Emirdagli	2
Sarı	7	İzmirli	3
Topal	10	Revanlı	1
Çolak	11	Erzurumlu	2
Deli	33	Vanlı	1
		Denizlili	1

Tabloda görüldüğü üzere fiziki/karakteristik lakaplarda defterde en sık olarak geçen ifade “kara”, daha sonra ise sırasıyla “kör”, “deli” ve en az kullanılan lakap ise “uzun” dur. Yer/bölge lakaplarında ise Sivaslioglu en fazla rastlanılan lakap olup, Revanlı, Vanlı ve Denizlili en az kullanılan lakaptır.

Tablo 8. 1844-1845 Zile'de En Sık Kullanılan Lakaplar (II)

Meslek	Adet	Sosyal-Dini	Adet	Etnik	Adet
Terzioğlu	9	Hafız	22	Arabo	16
Berberoğlu	8	Efend	18	Kürtk	1
Bakkaloğlu	3	Hacı	79	Türk	9
Muytaboğlu	7	Zade	53	Arnab	2
Kürekçioğlu	6	Molla	21		
Ekmekçioğlu	8	Şeyh	8		
Çerçioğlu	5	İmam	20		

¹⁸⁹ Tekke Nişin: Farsça bir kelime olup, tekkede oturan demektir. Tekkede yatıp kalkan orada ikamet eden dervişlere verilen addır. <http://tasavvufugat.blogspot.com>. (Erişim Tarihi: 12.06.2018. 02:50)

Sabuncuoğlu	3				
-------------	---	--	--	--	--

Mesleki lakaplarda en sık kullanılan Terzioğlu devamında ise Berberoğlu ve Ekmekçioğludur. En az kullanılan Mesleki lakap ise Sabuncuoğludur. Bu tür lakapların kullanılması bölgede bu mesleklerin varlığına delalet etmekte olup bahsi geçen dönemde bölgede iş yapılanması hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır. Sosyal/Dini içerikli lakaplarda En sık kullanılan lakabın hacı olduğu tabloda gösterilmiştir. Buradan çıkan sonuca göre kişilerin hac farizesini yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Molla/ Hafız gibi lakapların kullanılması sınırlı sayıda olsa da bu kişilerin medrese eğitimi aldığını düşündürmektedir¹⁹⁰. Etnik kökene dair lakaplarda ise en sık kullanılan Araboğlu ve sonrasında Türkmenoğlu'dur. Arnabud kökenli ve Kürt kökenli lakapların ise çok nadir kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Diğer kullanılan lakaplar ise genellikle isim nezdinde olup "Alioğlu", "Süleymanoğlu", "Bilaloğlu" gibi babadan gelen isimlendirme olup sık rastlanan yazım şeklidir. Bunun yanı sıra "sallabaşoğlu", "bibikoğlu", "kapısızoğlu", "kızıoğlu" gibi ironik yakıştırmalara dayanan lakaplara da rastlanırken lakabı belirtilmeyen hane reisleri de vardır.

2.4. ZİLE KAZA MERKEZİNDE MESLEKİ YAPILANMA

Meslek bir insanın geçimini sağlamak için belli kurallar çerçevesinde, bilgi ve becerilere dayalı olarak yaptığı sürekli işe denir. İnsanoğlu var olduğundan beri ihtiyaçlarını karşılamak için belli uğraşlara girişmiştir. El emeğine dayanan bu uğraşlar zaman içinde gelişmiş ve günümüzde "meslek" dediğimiz iş kollarına ayrılmıştır¹⁹¹.

Ele aldığımız Zile temettuat defterindeki verilerine göre 19. yüzyıl ortalarında Zile kaza merkezinde Müslüman ahalinin uğraştığı 111 farklı meslek grubu mevcuttur. Gayrimüslim ahalinin Müslüman ahalden farklı olarak uğraştığı 11 meslek grubunu da dâhil edersek bu sayı toplamda 122'ye çıkmaktadır. Gayrimüslimlerin farklı olarak

¹⁹⁰ Gökçe, a.g.t., s. 17.

¹⁹¹ Ahmet Divrikoğlu, "Zile'mizdeki Meslekler, Sanatlar, Unutulanlar ve Bilinen Son Duayenleri" *Tarihi ve Kültürüyle III. Zile Sempozyumu Bildirileri (8-10 Ekim 2015)*, Özel Sayı, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, Tokat 2016, s. 169.

uğraştığı meslek dalları şunlardır; Arakçı,¹⁹² çizmeci, kökçü, keşiş¹⁹³, kürkçü, kilitçi, kuyumcu, kasarcı, tarakçı, şarabdar ve bacacıdır. Merkez kazada 2174 Müslüman hane sahibinin 1799'nun belirli bir meslek sahibi iken, 18'i işsiz ve 28'i seele (dilenci) olduğu görülmektedir. Mesleği olmayanlar ve bu suretle vergiye tabi olmayanlar defterde genellikle, *bir şeyi olmayub, onun bunun iaşesi ile geçinmekte olduğu, seele olduğundan vergi alınmadığı, iane ile geçindiğinden vergi alınmadığı* gibi ifadeler ile deftere kaydedilmiştir. Örnek olarak Hacı Mehmed Mahallesi'nde hane 83 numara 83'te ikamet etmekte olan Talebe-i Ulumdan Hafız Mustafa'nın bir şeyi olmadığı için vergi alınmadığı belirtilmiştir¹⁹⁴.

Diğer taraftan 214 Gayrimüslim hane sahibinin 173'ü meslek sahibi iken 1'i seele olmak üzere 40 kişinin mesleği belirtilmemiştir. Tablo 9'da gösterildiği gibi farklı meslek dallarına ait 111 meslek dalı bulunmaktadır. Tabloda 113 kategori vardır, ancak *seele* ve *işsizlerin* mesleği olmadığından toplamdaki sayı 111'dir.

Tablo 9. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Mahallelerinde Meslek Dağılımları

MESLEK	ÂDETİ	MESLEK	ÂDETİ
AMELE	343	KAZZAZ	4
ARABACI	4	KEBAPÇI	2
ASAKİRİ BAHRIYE TEKAÜDÜ	3	KEÇECİ	4
ASAKİRİ İBTİDAİ	2	KINACI	1
ASAKİRİ MUNTAZAM	1	KIZAKÇI	1
ASAKİRİ ŞAHANE MÜLAZIMI	2	KİRACI	21
ASAKİRİ ZABTİYE	2	KİREMİTÇİ	3
AŞÇI	1	KÖY BEKÇİSİ	2
ATTAR	2	KÜFECİ	1
BAĞ BEKÇİSİ	1	KÜLAHÇI	4
BAHÇIVAN	23	KÜREKÇİ	4
BAKKAL	11	LEBLEBİCİ	57
BALIKÇI	2	MANAV	24
BERBER	39	MAZMAN	22
BEZZAZ	32	MERKEBCİ	8
BOSTANCI	29	MUALLİM	5
BOYACI	2	MUHTAR	22
ÇIKRIKÇI	3	MUYTAB	25
ÇAKMAKÇI	2	MÜDERRİS	3
ÇANAKÇI	1	MÜEZZİN	4

¹⁹² Arak: Arapça bir kelime olup rakı anlamına gelmektedir. Arakçı ise rakı üreten kimseye denir. Pakalın, *a.g.e.*, C.1, s. 64.

¹⁹³ Keşiş: Manastırlarda ibadetle meşgul olan Papazlara verilen isimdir. Pakalın, *a.g.e.*, C.2. s. 250.

¹⁹⁴ BOA, *ML. VRD. TMT. d.*, s. 299.

ÇARIKÇI	6	MÜHÜR DAR	1
ÇELTİKÇİ	13	NALBANT	17
ÇERÇİ	79	NECCAR	22
ÇIRACI	2	OCAKÇI	3
ÇİFTÇİ	134	ODUNCU	102
ÇİLİNGİRCİ	6	PAPUÇÇU	17
ÇOBAN	7	PENBECİ	7
ÇÖREKÇİ	3	RENÇBER	61
DEBBAĞ	112	SABANCI	1
DEĞİRMENCİ	7	SABUNCU	3
DEMİRCİ	65	SAZENDE	2
DERBENTÇİ	1	SEELE	28
DEYNEKÇİ	1	SEGBAN	2
DİBEKÇİ	16	SEMERÇİ	7
DİKİCİ	4	SEPETÇİ	3
DÖŞEKÇİ	1	SERRAC	2
DUHANCI	20	SEYFCİ	1
DÜLGER	9	SİRKECİ	1
EKMEKÇİ	10	SÜNNETÇİ	2
ESKİCİ	10	TALEBE	18
FERRAŞ	3	TEBAA	17
FİŞEKÇİ	1	TEKKE ŞEYHİ	7
HAMAL	2	TELLAK	7
HAMAMCI	9	TENEKECİ	2
HATİP	2	TERZİ	60
HATTAT	10	TIMARLI SÜVARİ TEKAÜDÜ	12
HELVACI	1	TUZCU	2
HİZMETKÂR	26	URGANCI	11
HURDACI	1	VEZNECİ	1
IRGAT	27	YATIRCI	1
İMAM	28	YEMENİCİ	4
İŞSİZ	18	YÜNCÜ	4
KAHVECİ	14	ZAHİRECİ	3
KALAYCI	20	ZİNCİRCİ	1
KALEBEND	3	KÂTİP	2
KALIPÇI	1	KATIRCI	15
KASAP	2		
TOPLAM 1845			

Tablo incelendiğinde mesleki açıdan ilk sırayı amelelerin aldığını görülmektedir. Bu durum kaza merkezinde diğer mesleklere nazaran beden gücüne dayalı işin daha fazla olduğunu göstermektedir. Hemen ardından çiftçiliğin gelmesi bölgede tarımın ne derece önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Rençner, bostancı, oduncu, bahçıvan gibi meslek dalları ise toprağa dayalı olup bölgede en revaçta olan meslek kollarıdır.

Debbağ, demirci, terzi, berber, leblebici, muytab, pabuççu gibi meslek grupları ise Zile’de yoğun olarak görülen diğer meslek gruplarıdır. Kınacı, kızakçı, aşçı, balıkçı, küfeci, çanakçı, sabancı, sabuncu, vezneci, zincirci meslekleri ise en nadir görülen mesleklerden bazılarıdır.

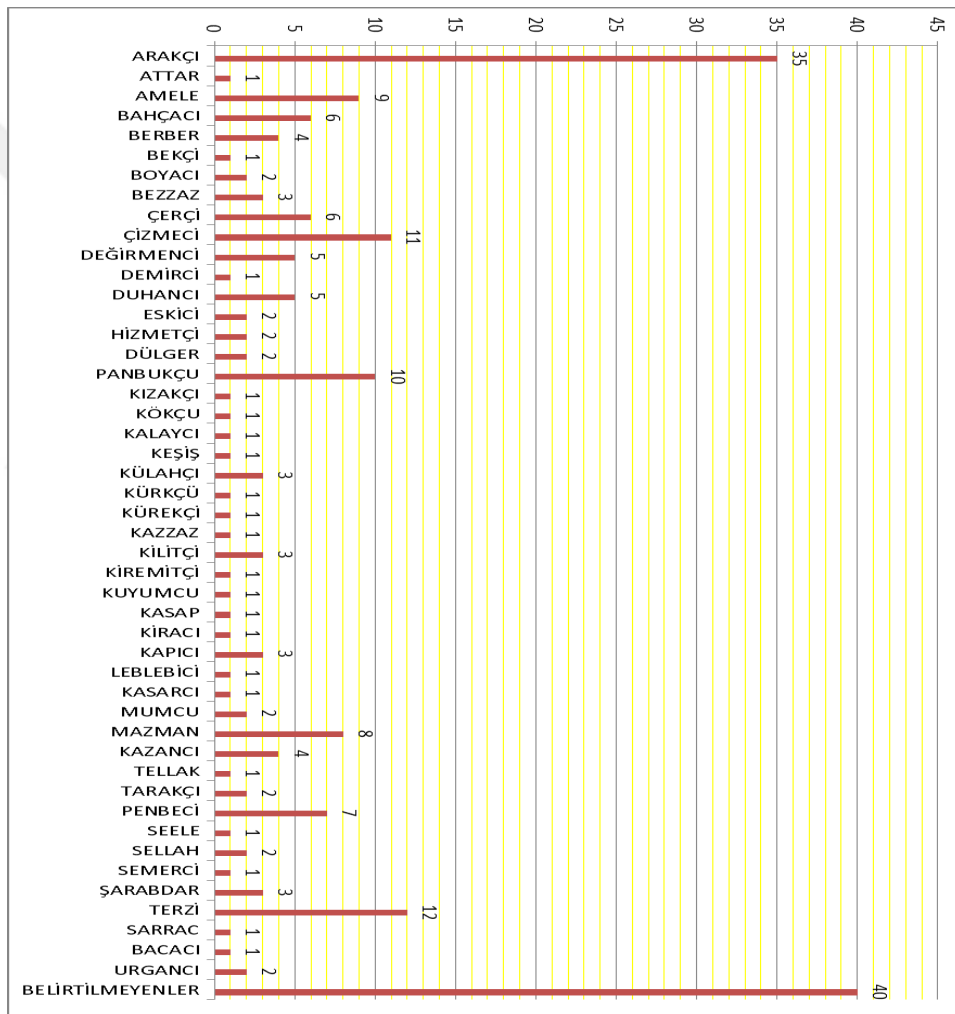
Gayrimüslimlerin meslekleri incelendiğinde tarım ile uğraşanların sayısının yok denecek kadar az olduğu anlaşılmaktadır. 9 hane reisinin beden gücüne dayalı olan amele mesleğinden olduğu görülmektedir. Mesleği belirtilmeyen hane reisinin sayısı ise 40 olup bir hayli fazladır. Meslekler genelde emtia üreten bir iş koluna dayanmaktadır. En yoğun olarak görülen meslek arakçıdır. Bu mesleği icra eden 35 hane reisinin hepsi Küçük Minare mahallesinde ikamet ettiğitespit edilmiştir. Terzi, mazman, panbukçu, çizmeci, penbeci ise yoğun olarak görünen diğer meslek gruplarıdır.

Minare mahallesinde dini bir meslek grubundan olan bir *keşiş’in* olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca Cedid Mahallesinde 23 hane 23 numaralı Malkom adında Ermeni bir *Kuyumcu’nun* varlığına şahit olmaktayız¹⁹⁵. Gayrimüslim ve Müslüman ahalinin mesleki dağılımları kıyaslandığında ortak birçok meslek grubuna mensup oldukları görülebilir. Ama Gayrimüslimlerin ayrıca kuyumculuk, kürkçülük gibi yukarıda saydığımız zanaat gerektiren meslekleri yaptıkları dikkat çekmektedir. Bu da gösteriyor ki Gayrimüslim ahali tarım, hayvancılık ve beden gücüne dayalı iş kollarından ziyade yükte hafif paha da ağır mesleklere eğilimli olmuşlardır. Minare mahallesinde 35 hane reisinin arakçı (rakı) yapımı ile uğraştığını belirtmiştik. Aşağıdaki grafikte ayrıca 3 hane reisinin Şarapçılık ile iştigal ettiği görülmektedir. İki meslek grubu içkiye dayalı olarak tabir edilse de bunlar birbirinden farklı yapıda iş kollarıdır.

---

¹⁹⁵ BOA, ML. VRD. TMT. d., s. 745.

Grafik 6. Gayrimüslimlerin Meslek Dağılımları

2.4.1. Zile Kaza Merkezinde 15. Yüzyıldan 19. Yüzyıl'a Mesleklerin Gelişimi

15. yüzyılda Zile'de 38 farklı meslek grubu olduğu yapılan tahrirden anlaşılmaktadır. 1455 ve 1585 yıllarında yapılan tahrir sonuçlarında meslekler ve bu mesleklerde çalışan kişilerin sayıları verilmiştir. Kimi meslek kollarının o meslek ile

uğraşanların sayısı kesin olarak belirlenememiş olduğundan mesleğin karşısına “-” işareti konmuştur¹⁹⁶.

Aşağıdaki tabloda 15. yüzyılda Zile kaza merkezinde mevcut mesleklerin aslında 19. yüzyıldaki meslekler ile çok benzer oldukları görülmektedir. Sadece yazım ve söylemde ki büyük fark dikkat çekmektedir. Örnek verecek olursak, 15. Yüzyıldan önce *Hayyâd*'in 19. Yüzyıldan sonraki karşılığı *Terzi*'dir. Başka bir örnekte ise 19. yüzyılda Ekmekçi mesleği 15. Yüzyıldan önce *habbaz* olarak geçmektedir. Defterde bu ve buna benze birçok örnek mevcuttur. Bu tür farklılığın olması, aradan geçen yaklaşık 400 yıl hesaba katılırsa dil ve söylem açısından değişimin sonucudur.

Tablo 10. 15. Yüzyılda Zile Kaza Merkezinde Meslek Dalları

MESLEK	ADET 1455	ADET 1485	MESLEK	ADET 1455	ADET 1485
BAKKAL	14	3	HİZMETKÂR	-	3
PALANİ	-	1	KALAYCI	1	-
BENNA	-	1	KASAP	6	5
BEZZAZ	1	?	KAZGANİ	-	1
BOYACI	-	1	KEFŞGER	-	1
CULLAB	21	4	KÖHNEDÛZ	-	2
CÛLÂB	-	1	KULAĞUZ	1	-
ÇIRAKÇI(MUMCU)	-	1	KÛLAHDUZ	-	1
DEBBAĞ	8	2	MUZEDUZ	-	1
DEĞİRMENCİ	-	1	NAKKAŞ	-	1
DELLAL	-	1	NECCAR	9	1
ELEKÇİ	-	1	PEHLİVAN	-	1
ESKİCİ	1	-	POSTİNDUZ	1	-
HABBAZ	5	3	RENKGER	1	-
HADDAD	9	2	SAĞICI	-	1
HAFFAF	5	-	SARRAC	1	1
HALLAÇ	3	2	SEKKAK	1	-
HAMMAMİ	1	1	TABBAH	-	2
HAYYAD	8	6	TABBAL	-	1

Gerek 1455 gerek 1485 yılında yapılan tahrirler neticesinde meslek grupları incelendiğinde, Bu iki tarihte Zile’de mesleklerde büyük bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. 1455 yılında yapılan sayımda 1074 nüfusa sahip olan Zile’de toplamda 97 hane reisinin ne tür meslekler ile uğraştığını bilmekteyiz. 1485 yılındaki sayımda ise 1380 nüfus içinde 53 hane reisinin ne tür meslekler ile meşgul olduğu bilinmektedir.

¹⁹⁶ Altındal, *a.g.e.*, s. 158.

Yine bu dönemde mevcut mesleklerden 8'nin kaç hane reisi tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar aradan geçen yaklaşık 400 yılda mesleklerde sayısal olarak bir artış olduğu açıktır. Nitekim 15. yüzyılda toplam meslek sayısı 38 iken 19. Yüzyıl ortalarında bu sayı 122' ye çıkmıştır. Aradan geçen yaklaşık dört asır içinde meslek türü yaklaşık üç kat artmıştır. Bu değişimin sebebi nüfus artışı, gelişen ve değişen üretim ve refah seviyesinin önceki dönemlere göre artışıdır.

2.4.2. 15. Yüzyılda Zile'de Bazı Meslek Dallarının İşlevleri

Benna: Bina yapan usta, kalfa, dülgere demektir¹⁹⁷. Cüllah/ Cülle: Çul dokuyan kişidir¹⁹⁸. Bu meslek 19. yüzyıl Zile temettüt defterinde Çulhacı olarak geçmektedir. Cülab/ Cüllâb: gülsuyu demektir¹⁹⁹. Bu meslek erbabı muhtemelen gül suyu üreten kişiyi kastetmektedir. Dellal/ Tellal: satılacak şeyi satmak için alıcı ile satıcı arasında vasıta olan kişidir²⁰⁰. Haddad: Demiri işleyen kişi yani; demircidir²⁰¹. Haffaf: Kavaf, ayakkabı, terlik gibi ürünleri yapan ve satan kimsedir²⁰². Kazgan: Bu meslek erbabı aslında kazancı olup; ürettiği şey yemek pişirmeye yarayan büyük, derin ve kulplu kaptır²⁰³. Kefşger: Farsça bir ekliye olup ayakkabı üreten kimseye verilen isimdir²⁰⁴. Muzeduz: Farsça bir kelime olup çizme, çizme imal eden kişiye verilen isimdir²⁰⁵. Postinduz: kürk diken kişi demektir²⁰⁶. Kûlahduz: kûlah diken kişi demektir²⁰⁷. Kefşger: keş; ayakkabı, Kefşger Ayakkabı yapan imal eden kişidir. Sekkak: Bıçakçı, çakıcı üreten kişidir²⁰⁸. Tabbal: Arapça bir kelime olup davulcu anlamına gelmektedir. Tabbah: Aşçı demektir²⁰⁹.

¹⁹⁷ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik lügat*, Aydın kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara 2010, s. 96.

¹⁹⁸ Develioğlu, *a.g.e.*, s., 165.

¹⁹⁹ Develioğlu, *a.g.e.*, s., 165.

²⁰⁰ Develioğlu, *a.g.e.*, s., 195.

²⁰¹ Develioğlu, *a.g.e.*, s., 354.

²⁰² Develioğlu, *a.g.e.*, s., 357.

²⁰³ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s., 108.

²⁰⁴ www.luggat.com. (Erişim tarihi: 21.06.2018, 13:20)

²⁰⁵ www.luggat.com. (Erişim Tarihi: 22.06.2018, 02:30)

²⁰⁶ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 1015.

²⁰⁷ [Osmanli.org.tr](http://www.osmanli.org.tr). (Erişim Tarihi: 22.06.2018, 02:45)

²⁰⁸ <http://www.luggat.com>. (Erişim Tarihi: 22.06.2018, 02:50)

²⁰⁹ Develioğlu, *a.g.e.*, s.1179.

Bu kısımda açıklamaya çalıştığımız meslekler ve işlevlerinin Zile temettuat defterinde yer alan meslekler ile aynı işleve sahip olduğu görülmektedir. Çünkü dikkat edilirse mesleklerin yazımı genelde Farsça ve Arapçadır. Mesela *Kūlahdūz* mesleği “kūlah” ve “dūz” kelimelerinin birleşiminden oluşur. Burada dūz; Farsça dikici, diken anlamına gelir²¹⁰. Bu ve buna benzer örnekler; “muzeduz, postinduz” gibi hemen üst kısımdaki meslekler için de geçerlidir.

2.4.3. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Mahallelerinde Meslekler

Bu başlık altında Zile temettuat defterinde mevcut mahallelerdeki Müslüman nüfusun meslekleri ele alınacaktır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki toplamda 122 farklı meslek grubu birbirlerine yakın alanlarda sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 15 farklı grup altında meslekleri sınıflandırarak her meslek dâhil olduğu grup içerisinde ele alınmıştır. Aynı zamanda her grubun toplamda kaç hane reisi tarafından yapıldığına dair sayısal bilgiler verilerek bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Son olarak, oluşturulan gruplar tablolar yardımıyla kendi aralarında mukayese edilerek mesleklerin dağılımı konusunda bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Tablo 11. Zile Mahallelerinde Meslekler ve Dağılımları

Nu.	MESLEKLER	Hane Reisi sayısı
1	Tarım sektörü ile ilgili meslekler	260
2	İnşaat Yapımı ile ilgili meslekler	37
3	Yiyecek-İçecek Üretimi ile ilgili meslekler	119
4	Dokumacılık ile ilgili meslekler	176
5	Askeri ve idari alanlar ile ilgili meslekler	54
6	Ticaretle Uğraşanlar	210
7	Taşımacılıkla Uğraşanlar	30
8	Temizlikle Uğraşanlar	53
9	Beden gücüne dayalı meslekler	395
10	Alet- edevat imal edenler	152
11	Din ve eğitim Görevlileri	79
12	Diğer meslekler	93
13	Dericilikle Uğraşanlar	141
14	İşi olmayanlar (işsizler)	46
15	Mesleği Belirtilmeyenler	329
	Toplam	2174

²¹⁰ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 218.

Tablodan da anlaşılacağı üzere en fazla görülen meslek grubu beden gücüne dayalı olmaktadır. İkinci olarak tarım sektörü yoğunluğu dikkat çekmektedir. Zira bu durum bölgenin tarıma elverişliliğini yansıtmaktadır. Hemen ardından ticaret ile uğraşanlar gelmektedir. Zile'nin öteden beri önemli bir ticaret kavşağında olması ticaretin yoğun olmasına olanak vermiştir.

Dokumacılık, dericilik, alet-edevat üretenlere ilişkin meslekler bölgede yoğun olan diğer meslek gruplarıdır. En nadir görünen meslek grupları ise taşımacılık, bina yapımı ile ilgili meslekler, askeri ve idari alanlar ile ilgili mesleklerdir. Herhangi bir mesleğe sahip olmayan ve dolayısıyla vergi vermeyenlerin sayısı ise 46 kişidir. Toplam nüfus içinde bu sayı küçük bir oranı teşkil etmekte olup bölgenin refah seviyesinin yüksek olduğu varsayımına ulaşılabilir. Mesleği belirtilmeyenlerin sayısı ise bir hayli fazla olup toplamda 329 dur.

2.4.3.1. Tarım Sektörü

Bu grup altındaki meslekler bahçıvan, çeltikçi, çiftçi, bostancı ve rençber'dir. Zile kazasında en yoğun olarak görünen ikinci meslek grubudur. Rençber; kelime anlamı olarak sıkıntı/eziyet çekendir. Terim anlamı ise geçimini topraktan sağlayan kişidir. Çiftçilik, ırgatlık ta aynı anlama gelmektedir²¹¹. Bostan, ağaç, yeşillik, çiçeği bol olan sebze yetiştirilen hoş kokulu bahçedir²¹². Diğer bir tanıma göre ise kavun, karpuz, hıyar gibi ürünlerin yetiştirildiği arazilerdir. Bostancı ise bu ürünleri yetiştirmekle meşgul olan kişidir²¹³. Çeltikçi; çeltik ekip yetiştiren kimseye verilen isim olup geçimi toprağa dayalı olan diğer meslektir.

Tablo 12. Tarım Sektörü ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Bahçıvan	Çeltikçi	Çiftçi	Bostancı	Rençber
ALİ KADI	1	0	2	4	0
ALACA MESCİD	6	0	0	0	5
ARNABUD	1	12	2	1	1
CAMİ-İ KEBİR	3	0	1	1	0
CEDİD	0	0	11	5	0
DERUN-İ KIL'A	0	0	0	0	0
DUTLUPINAR	1	0	6	1	0

²¹¹ Develioğlu, a.g.e., s. 1035.

²¹² www.seslisozluk.net. (Erişim tarihi: 22.06.2018, 05:45)

²¹³ Hanılçe, XV ve XVI. Yüzyılda... s. 374.

HACI MEHMED	1	1	15	1	0
KETHÜDA	0	0	2	1	0
KİSLİK	1	0	1	0	0
MİNARE	2	0	42	3	0
MOLLA YAHYA	2	0	4	2	0
NAKKAŞ	0	0	3	1	0
PALANGA	0	0	0	0	0
SAKİLER	0	0	0	0	0
ŞEYHKULU	0	0	2	0	0
ŞEYH ALİ	5	0	41	5	0
YAZICI	0	0	2	0	0
ZİNCİRLİ	0	0	0	4	55
TOPLAM	23	13	134	29	61

Tarıma dayalı mesleklerde hane reislerinin en yoğun olarak edindikleri meslek çiftçiliktir. Çiftçilerin en sık görüldüğü mahalleler ise Minare, Şeyh Ali ve HACI MEHMED mahalleleridir. İkinci sırayı alan rençberlik Alacamescid Mahallesi'nde 5 Arnabud Mahallesi'nde 1 hane reisi uğraşmaktayken Zincirli mahallesinde 55 hane reisi bu meslek ile iştigal etmiştir. Kalan diğer mahallelerde rençber yaşamadığı anlaşılmaktadır. Çeltikçilik ile Hacı Mehmed Mahallesinde 1 kişi uğraşmakta olup geriye kalan 12 hane reisi Arnabud Mahallesi'ndendir. Bu durumda diğer mahallelerde çeltik ürününü ekilmediği sonucuna varılabilir. Son olarak bostancı ve bahçıvanlar bölgede nadir olarak görülen mesleklerdir.

2.4.3.2. İnşaat Sektörü

Bina yapımı için kullanılan alet-edevat üretimini yaparak inşaat işini kolaylaştıran; aynı zamanda inşa edilen yapının hammaddesi olan malzemeyi üreten esnaf grubudur. Zile'de inşaat yapımı ile ilgili mesleklerde çalışan 4 meslek kolu vardır. Bunlar, kiremitçi, neccar, boyacı ve kalıpcıdır.

Tablo 13. İnşaat Sektörü ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Neccar	Kalıpcı	Kiremitçi	Boyacı
ALİ KADI	2	0	0	0
ALACA MESCİD	1	1	1	0
ARNABUD	4	0	0	0
CAMİ-İ KEBİR	0	0	0	0
CEDİD	1	0	0	0
DERUN-İ KIL'A	0	0	0	0

Dutlupınar	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	0
Hacı Mehmed	0	0	0	1	0	0	0	0	2	2	0	0	0
Kethüda	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
Kislik	0	0	1	1	0	0	0	0	1	2	0	0	0
Minare	0	0	0	4	0	0	0	0	4	0	0	0	0
Molla Yahya	1	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0
Nakkaş	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Palanga	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Sakiler	0	0	0	2	0	1	0	2	2	1	0	0	0
Şeyhkulu	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Şeyh Ali	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Yazıcı	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0
Zincirli	0	0	0	1	0	0	0	0	5	5	0	0	0
Toplam	1	2	3	10	1	14	2	2	57	24	1	2	2

Zile mahallelerinde gıda sektörüne dair en fazla görünen meslek dalları leblebici, manav, kahveci ve ekmekçidir. Aşçı, tuzcu, sirkeci, balıkçı, helvacı, gibi meslekler incelenen defterde nadir olarak rastladığımız mesleklerdir.

Bir hane reisi aşçılık yapmakta olup sadece Molla Yahya Mahallesi'nde yaşamaktadır. Keza balıkçılık mesleği de iki hane reisi tarafından yapılmakta ve bu kişiler Molla Yahya Mahallesi'nde yaşamaktadırlar. Sirkeci mesleğini de bir hane reisi yapmakta ve o kişide Kethüda Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Tuzcu mesleğini iki hane reisi yapmakta olup bunlar Molla Yahya ve Ali Kadı Mahallesi'nde oturmaktadırlar.

Leblebiciliğin en fazla yapıldığı mahalle 22 hane reisinin bu işle meşgul olduğu Alaca Mescid Mahallesi'dir. Bu mesleğin hiç yapılmadığı mahalle sayısı ise toplamda beştir. Toplamda on hane reisi ekmekçilik yapmaktadır. Zile kaza merkezinde 19 mahallenin varlığı düşünüldüğünde her mahallede ekmek üreten esnafın olmadığı anlaşılmamalıdır. Öyle ki Sakiler mahallesinde iki, Minare Mahallesinde dört hane reisi ekmekçilik yapmaktadır. 13 mahallede ise ekmekçiye rastlanılmamaktadır. Bu durumda ekmekçinin olmadığı anlamı taşımamaktadır. Çünkü bu mesleği icra eden kişiler mesleğini yaptığı mahallede değil de farklı bir mahallede oturmuş olabilmektedir.

2.4.3.4. Dokumacılıklar

Dokumacılık grubunun altında toplamda 11 meslek dalı vardır. Bu meslek dalları ile meşgul olan hane reisi sayısı 176'dır. Bezzaz: Bezci, kumaş satan

manifaturacıdır²¹⁴. Kazzaz: Halk arasında *gazzaz* olarak ta tabir edilen Arapça bir kelimedir. Ham ipeği iplik ve ibrişim haline getiren kişiye denir. Aynı zamanda ipeği işleyen ya da satan kişi içinde kullanılan bir tabirdir.²¹⁵

Keçeci: Keçe, dövme yolu ile yapılan kaba kumaştır. Kebe diye de anılır. Genel olarak çobanların ve aşırı soğuğa maruz kalanların korunmak için giydikleri üst giyişidir. Ayrıca evlerde döşemelik olarak ve çadırların üstünü örtmekte de kullanılır. Türkler tarafından bulunan ve geleneksel olarak devam ettirilen kilimcilik ve halıcılık ile yakın bir özelliğe sahiptir. Bu işi yapan ustalar ise Keçeci denir²¹⁶. Kūlahçı: Kūlah başa giyilen bir çeşit aksesuar olup bunu farklı şekillerde üreten kimseye kūlahçı denir²¹⁷.

Muytab: Halk arasında mutaf olarak ta kullanılır. Kıl dokuyan, kıldan eşya yapan kimseye denir²¹⁸. Mazman: bir tür kilim dokuma tezgâhı anlamına geldiği gibi, kendirden ip, yular, urgan yapan kişi anlamına da gelmektedir²¹⁹. Penbeci: penbe; pamuk anlamına gelmektedir. Penbeci ise pamuk işi ile uğraşan kişiye denmektedir²²⁰. Ele aldığımız Zile temettuât defterinde bu mesleğe dair kimi mahallelerde *penbeci* kimi mahallelerde *panbukçu* olarak kaydedildiğine şahit olunmaktadır. Panbukçular da bazı mahallelerde *çiğ panbukçu* (ham/ işlenmemiş pamuk) olarak yazılmıştır. Bu çalışmada bu mesleği değerlendirirken tamamı tek bir meslek olarak değerlendirilmiştir.

Urgancı: Urgan; keten kenevir, pamuk gibi maddelerden yapılan ince halattır. Bu halatı yapan kişiye urgancı denir²²¹. Terzi: Giysi diken, yırtık giysiyi onaran kişiye denir²²². Yüncü: Yün kırılmış koyun veya keçi tüyüne denir. Kırılan bu yünü işlenecek mamul haline getiren kişiye ise yüncü denir²²³.

²¹⁴ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 111.

²¹⁵ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 108.

²¹⁶ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 109.

²¹⁷ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 117.

²¹⁸ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 814.

²¹⁹ www.seslisozluk.net. (E.T: 22.06.2018, 19:55)

²²⁰ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 1003.

²²¹ www.seslisozluk.net. (E.T: 22.06.2018, 20:55)

²²² www.seslisozluk.net. (E.T: 22.06.2018, 21:00)

²²³ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 362.

Tablo 15. Dokumacılar ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Bezzaz	Döşekçi	Kazzaz	Keçeci	Külhaçı	Muytab	Mazman	Penbeci	Urgancı	Terzi	Yüncü
ALİ KADI	4	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
ALACA	2	0	0	0	0	5	0	0	5	7	0
ARNABUD	5	0	0	0	0	3	3	0	0	5	1
CAMİ-İ	2	0	0	0	0	1	3	0	0	2	0
CEDİD	0	0	0	0	0	1	6	0	0	1	0
DERUN-İ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
DUTLUPINA	2	0	0	0	0	0	0	1	0	3	0
HACI	6	1	1	2	0	2	0	0	0	3	1
KETHÜDA	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0
KİSLİK	4	0	0	0	0	3	3	3	3	3	0
MİNARE	4	0	0	2	0	0	0	0	0	13	0
MOLLA	0	0	0	0	0	2	0	0	0	5	0
NAKKAŞ	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0
PALANGA	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
SAKİLER	1	0	0	0	0	1	0	1	0	4	0
ŞEYHKULU	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1
ŞEYH ALİ	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
YAZICI	1	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0
ZİNCİRLİ	1	0	1	0	3	2	3	0	1	10	1
TOPLAM	32	1	2	4	4	25	22	7	11	64	4

Tabloya bakıldığında terzi, muytab, mazman ve urgancıların dokumacılar arasında en yoğun olarak hane reisleri tarafından yapılan mesleklerin başında gelmektedir. Döşekçi, kazzaz, keçeci ve külhaçı meslekleri ise bu sektörde en az yapılan meslekler arasındadır. Döşekçi mesleğini Hacı Mehmed Mahallesi'nde sadece bir hane reisi yapmaktadır. Kazzaz mesleğini ise Zincirli ve Hacı Mehmed mahallelerinde sadece birer hane reisi yapmaktadır. ^terzilerin en yoğun yaşadığı mahalleler 13 hane ilr Minare Mahallesi ve 10 hane ile Zincirli Mahallesi'dir.

2.4.3.5. Askeri ve İdari Görevliler

14 meslek dalı bulunan bu grupta toplamda 54 hane reisi geçimini bu meslekten sağlıyor ya da önceden sağlamış bulunuyordu. Çünkü defterde askerlik görevinden belirli sebeplerle ayrılmış olanlara da rastlanmaktadır. Kimi askerlik görevini devam ettirirken kimisi emekliye ayrılmış olarak emekliliğinden sağladığı gelir üzerinden vergiye tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Emekliye ayrılanlar genelde meslek kısmına

*Tımarlı süvari tekaüdlерinden, Asakir-i Bahriye tekaüdlерinden*²²⁴ gibi ifadeler ile kaydedilmiştir. Bir örnek verecek olursak, Arnabud Mahallesinde hane 88 numara 88 de ikamet eden *Sekbanoğlu Ahmed*, meslek kısmına “*Tımarlı süvari tekaüdü*” olarak kaydedilmiştir²²⁵.

Diğer taraftan Zile temettuat defterinde askeri görevleri devam eden ve sakini oldukları bölgenin asker sağlama ve asayişinden sorumlu olan görevlilerinde mevcut olduğu görülmektedir. Hacı Mehmed Mahallesinde hane 43 numara 43’te ikamet etmekte olan *Dervişoğlu Mehmed Efendi*, defterde meslek kısmına Asakir-i Zabtiye olarak kaydedilmiş olup bu bağlamda vergiye tabi tutulmuştur. Askerlik ile ilgili diğer meslekler ise; *Asakir-i İbtidai, Asakir-i Muntazam, Asakir-i Şahane-i Mülazım* olarak yazılmıştır²²⁶.

Zile’de asayiş sağlamaya yönelik diğer meslek dalları bağ bekçisi, köy bekçisi, derbentçi, sekban, deynekçi, kalebendlerin olduğu görülmektedir. Deynekçi: Taşrada kulluk muhafızı, yasaqçı anlamına gelmekteydi²²⁷. İdari anlamdaki meslek erbaplarında ise Muhtarlar ve Mühürdarlar dikkat çekmektedir. Mühürdar: Bir daire veya nezaretin resmi olarak mührünü kullanmakla görevli resmi memurdur. Bir çeşit özel kalem müdürüdür aynı zamanda.²²⁸ Muhtar: Köy ve mahallelerde resmi görevlerde bulunan kişilerdir²²⁹. Muhtarlık mesleğine yukarıda değinildiği için burada ayrıca açıklama yapılmayacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki daha önce de dile getirdiğimiz gibi muhtarlardan vergi alınmamaktaydı. Bu hem o dönem için var olan muhtar hem de bir önceki dönem muhtarlık yapmış kişi için geçerli bir durumdu. Bir örnek verecek olursak Derun-ı Kıl’a Mahallesinde hane 16 numara 16 da ikamet etmekte olan *Arabacıoğlu Mustafa’nın emlak, arazi, hayvanat birşeyi olmayup muhtarlık ile meluf olduğundan vergi alınmadığı* yazılmıştır²³⁰.

²²⁴ Tekaüd: Emekliye ayrılma, emekli olma anlamına gelmektedir. Develioğlu, *a.g.e.* s. 1241.

²²⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., s. 479

²²⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., s. 283.

²²⁷ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 89.

²²⁸ Develioğlu, *a.g.e.* s. 835.

²²⁹ Develioğlu, *a.g.e.* s. 785.

²³⁰ BOA. ML. VRD. TMT. s. 519.

Tablo 16. Askeri ve İdari Görevliler ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Asakir-i Bahriye tekaüdü	Asakir-i Muntazam	Asakir-i İbtidai	Asakir-i Şahane mülazımı	Zsakir-i Zabtiye	Bağ bekçisi	Derbentçi	Deynekçi	Kalebend	Köy Bekçisi	Mühürdar	segban	Timarlı süvari tekaüdü	Muhtar
ALİ	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
ALACA MESCİD	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
ARNABUD	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
CAMİ-İ KEBİR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5	1
CEDİD	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
DERUN-İ KIL'A	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
DUTLUPINAR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1
HACI MEHMED	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
KETHÜDA	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
KİSLİK	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
MİNARE	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1
MOLLA YAHYA	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	1
NAKKAŞ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
PALANGA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
SAKİLER	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
ŞEYHKULU	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
ŞEYH ALİ	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
YAZICI	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
ZİNCİRLİ	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
TOPLAM	3	1	2	2	2	1	1	1	3	2	1	1	12	22

Zile'de 1844-1845'te Muhtarların toplamda 22 hane reisi tarafından yapıldığı tablodan anlaşılmaktadır. Sayının 22 olması birinci ve ikinci Muhtar kavramıyla alakalıdır. Zincirli, Ali Kadı ve Alaca Mescid Mahallelerinde ikişer adet muhtarın yaşadığı görülmektedir. Bu kişiler *muhtar-ı evvel*, *muhtar- sâni* yani birinci ve ikinci muhtar olarak görevini ifa etmektedirler. Bu durum adı geçen mahallelerin ikinci muhtarların olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu durum tüm mahalleler için belirtilmemiştir. Defterde bu şekilde kayda geçen sadece üç mahalleye rastlanılmıştır.

2.4.3.6. Ticaretle Uğraşanlar

Bu meslek grubu bölgede yoğun olarak görülen meslek grupları arasında yer almaktadır. Toplamda yedi dalı olan bu grupta 210 hane reisi yer almıştır. Bu başlık altında bakkal, çerçi, eskici, hurdacı, zahireci, oduncu ve tenekeci meslekleri yer almaktadır. Çerçi: Bir çeşit gezgin esnaftır. Her türlü ufak tefek eşya satan genellikle parayla satmayıp değiş tokuş yapan bir esnaftır. Bunlara bazı yörelerde yaymacı da denir²³¹. Zahireci: Zahire; gerektiği zaman harcanmak üzere depolarda saklanan tahıldır. Zahireci ise depolarda muhafaza edilen bu tahılı satan kişidir²³².

Tablo 17. Ticaret Uğraşanların Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Bakkal	Çerçi	Eskici	Hurdacı	Zahireci	Oduncu	Tenekeci
ALİ KADI	1	2	0	0	0	3	0
ALACA MESCİD	0	9	1	0	0	20	0
ARNABUD	0	12	0	0	1	3	0
CAMİ-İ KEBİR	3	5	0	0	1	0	0
CEDİD	2	2	1	0	1	1	0
DERUN-İ KIL'A	0	2	0	0	0	0	0
DUTLUPINAR	0	4	1	0	0	3	0
HACI MEHMED	0	3	3	0	0	2	0
KETHÜDA	0	1	1	0	0	2	1
KİSLİK	1	4	0	0	0	5	0
MİNARE	3	25	0	0	0	32	0
MOLLA YAHYA	1	1	0	0	0	0	0
NAKKAŞ	0	2	0	0	0	0	0
PALANGA	0	0	0	0	0	0	0
SAKİLER	0	2	0	0	0	0	0
ŞEYHKULU	0	0	0	0	0	4	0
ŞEYH ALİ	0	5	3	0	0	14	0
YAZICI	0	0	0	0	0	2	0
ZİNCİRLİ	0	0	0	1	0	11	1
TOPLAM	11	79	10	1	3	102	2

Zile'de 1844-1845'te 102 hane reisi odunculuk mesleği ile geçimini sağlamaktadır. Odunculunun bu kadar çok olması bölgede o dönemde kışların çok sert geçtiğini yansıtmaktadır. Odunculuktan sonra çerçiliğin yoğun olduğu görülmektedir.

²³¹ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 188.

²³² Develioğlu, *a.g.e.*, s.1358.

En az uğraşılan mesleğin ise Zincirli Mahallesinde bir hane reisinin uğraştığı hurdacılıktır. Diğerleri ise tenekecilik ve zahireciliktir.

2.4.3.7. Taşımacılık ile İlgili Meslekler

Beş farklı mesleğin bulunduğu bu grupta 30 hane reisi bu işler ile uğraşmaktadır. Arabacı, hamal, katırcı, kızakçı ve merkebcı bu grubun meslek erbaplarıdır. Katırcı: Bu meslek saray dâhilinde katırlara bakmakla yükümlü olan kişiler için kullanılmaktadır. Ancak Zile temettuat defterinde bahsi geçen meslek erbapları katırlarını kira ile işleten ya da bedel karşılığı yük katırları ile yük taşıyan kişiler kastedilmektedir²³³.

Hamal: Ücret karşılığında beden gücü ile yük taşıyan kimsedir²³⁴. Kızakçı: Kızak; kar veya buz üzerinde kaydırılan tekerleksiz taşıttır. Kızakçı ise bu taşıt aracılığı ile para karşılığında yük veya insan taşıyan kişidir²³⁵. Merkebcı ile katırcı aynı işleve sahip olmasına rağmen yük taşımada kullanılan hayvanların farklılığından dolayı muharrir defterde böyle bir isimlendirmeye gitmiş olabilir.

Tablo 18. Taşımacılık ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	ARABACI	HAMAL	KATIRCI	KIZAKÇI	MERKEBCİ
ALİ KADI	0	1	2	0	1
ALACA MESCİD	0	0	0	0	0
ARNABUD	0	0	3	0	0
CAMİ-İ KEBİR	2	0	1	0	0
CEDİD	0	0	0	0	0
DERUN-İ KIL'A	1	0	0	0	0
DUTLUPINAR	0	0	0	0	0
HACI MEHMED	1	0	0	0	0
KETHÜDA	0	0	0	0	0
KİSLİK	0	0	0	0	1
MİNARE	0	0	2	1	2
MOLLA YAHYA	0	0	2	0	0
NAKKAŞ	0	0	0	0	0
PALANGA	0	0	0	0	0
SAKİLER	0	0	0	0	0
ŞEYHKULU	0	0	0	0	2
ŞEYH ALİ	0	0	5	0	1

²³³ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 107.

²³⁴ www.seslisozluk.net, E.T. 23.06.2018, 01.20.

²³⁵ www.seslisozluk.net, E.T. 23.06.2018, 01,50

YAZICI	0	1	0	0	1
ZİNCİRLİ	0	0	0	0	0
TOPLAM	4	2	15	1	8

Tablodan da anlaşılacağı üzere katırcı ve merkebcilerin sayısı diğer mesleklere göre bir hayli fazladır. Bölgede odunculuğun fazla olduğu göz önünde bulundurulursa bu meslek dalları muhtemelen odun taşımada yoğunlaşmış olabilirler. Öte yandan bölgede sadece Minare Mahallesinde bir kızakçının varlığı bu mesleğin çok rağbette olmadığını gösterir. Aynı şekilde Zile’de iki hamalın olması beden gücüne dayalı taşımacılığın pek tercih edilmediğini göstermektedir. Arabacılarında sayısının az olması bölgenin engebeli yapısı ve yolların yetersizliğiyle açıklanabilir.

2.4.3.8. Temizlik İşleri ile Uğraşanlar

Bu kategoride toplamda yedi meslek dalı bulunmaktadır. Bu meslekleri icra eden hane reislerinin sayısı 53’tür. Yapı, kurum ve insan bedeninin temizliğine dair bu meslekler ferraş, hamamcı, hizmetkâr, sabuncu, ocakçı, tellak ve attardır. Ferraş: Süpürgeci olarak ta adlandırılan ferraşlar, cami, mescit, imaret, büyük ev ve konaklarda çevreyi süpüren temizleyen kişilerdir. Cami ve vakıfların halılarının temizliğinin de bu meslek erbabı tarafından yapıldığı bilinmektedir²³⁶.

Hamamcı: Hamam Arapça bir kelime olup “ısıtmak; sıcak olmak” anlamına gelir. Terim anlamı ise yıkanılan yerdir²³⁷.Hamamcı da bu yerin işletmecisidir. Hizmetkâr: hizmet eden kimse, hizmetçi demektir. Genellikle büyük ev ve konaklarda başta temizlik olmak üzere iş gören kişidir.²³⁸Sabuncu: Sabun önemli bir temizlik maddesi olup Selçuklar zamanından beri üretilip satıldığı bilinmektedir. 16. yüzyıla ait kaynaklarda sabun ticaretinin bir hayli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Sabun üretip satan kişiye sabuncu denmektedir²³⁹. Ocakçı: Ocak bacalarını temizleyen kişiye denir²⁴⁰.Tellak: Diğer ismi ile dellak veya malişger hamamda yıkanan kişileri keseleyene denir²⁴¹.Attar: Güzel koku, iğne, iplik satan kişidir²⁴².

²³⁶ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 96.

²³⁷ Semavi Eyice, “Hamam”, *DİA*, C.15. s. 402.

²³⁸ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 430.

²³⁹ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 133.

²⁴⁰ www.seslisozluk.net. (E.T. 23.06.2018, 03:10)

²⁴¹ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 195.

Tablo 19. Temizlik İşleri ile Uğraşanların Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Ferraş	Hamamcı	Hizmetkâr	Sabuncu	Ocakçı	Tellak	Attar
ALİ KADI	0	0	1	3	0	1	1
ALACA MESCİD	0	0	1	0	1	0	0
ARNABUD	0	3	2	0	0	2	0
CAMİ-İ KEBİR	2	0	0	0	0	0	0
CEDİD	0	1	0	0	0	0	1
DERUN-İ KIL'A	0	0	0	0	0	0	0
DUTLUPINAR	0	1	4	0	0	0	0
HACI MEHMED	0	0	0	0	2	0	0
KETHÜDA	0	0	7	0	0	0	0
KİSLİK	0	0	0	0	0	0	0
MİNARE	0	0	4	0	0	0	0
MOLLA YAHYA	0	0	1	0	0	0	0
NAKKAŞ	0	2	0	0	0	0	0
PALANGA	0	1	2	0	0	1	0
SAKİLER	1	1	0	0	0	0	0
ŞEYHKULU	0	0	0	0	0	0	0
ŞEYH ALİ	0	0	0	0	0	0	0
YAZICI	0	0	0	0	0	0	0
ZİNCİRLİ	0	0	4	0	0	3	0
TOPLAM	3	9	26	3	3	7	2

Hizmetkâr mesleği ile uğraşanların sayısı temizlik işleri ile ilgili mesleklerde en çok olmaktadır. En yoğun olarak ta Kethüda, Minare, Zincirli ve Dutlupınar Mahallelerinde görülmektedir. Zile kaza merkezinde sabunculukla uğraşan sadece üç hane reisi vardır. Bunlar; Ali Kadı ve Hacı Mehmed Mahallelerinde yer almaktadır. Attarlar Ali Kadı ve Cedid Mahallelerinde sakindir.

2.4.3.9. Beden Gücüne Dayalı Meslekler

Zanaat veya herhangi bir beceri gerektirmeyen bu meslek grubu Zile'de 19. yüzyıl ortalarında en çok olan mesleklerin başında gelmektedir. 395 hane tarafından yapılan bu mesleklerin dört dalı mevcuttur. Bunlar; amele, çoban, ırgat, tebaa olarak defterde en sık geçen mesleklerdir. Amele: Gündelik işlerde çalışan işçidir.²⁴³ Genellikle ırgat ya da işçi olarak ta geçen terim işçi ile aynı işleve sahip olurken ırgat

²⁴² Develioğlu, a.g.e., s. 58.

²⁴³ Develioğlu, a.g.e., s. 34.

terimi ile tam olarak özdeşleştiği söylenemez. Çünkü ırgat genel itibariyle tarım işçisi²⁴⁴ anlamında sınırlı bir kullanıma sahipken, amele çok daha genel bir anlamı kapsamaktadır. Çoban: Koyun, keçi, sığır manda vs. hayvanları otlatan kişiye denmektedir. Çobanlar muhtemelen günümüzde de Anadolu'nun birçok yöresinde hala var olan, bölgenin tüm hayvanlarını belli bir meblağ karşılığında otlatan kimseler olarak nitelenebilir. Tebaa: kelime anlamı olarak bir devletin hükmü altında olan kişilere denir. Terim anlamı olarak ise bir şeye mensubiyeti ifade eder²⁴⁵. Zile temettuat defterinde bu ifade önüne herhangi bir aidiyet almadan sadece “tebaadan” diye yazılmıştır. Örnek olarak Derun’i Kıl’a mahallesinde hane 6 numara 6 da ikamet eden *Boduçoğlu Dizdar Ağa meslek kısmına Tebaadan* diye kaydedildiğini görmekteyiz²⁴⁶.

Tablo 20. Beden Gücüne Dayalı Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Amele	Çoban	Irgat	Tebaa
ALİ KADI	10	0	0	2
ALACA MESCİD	0	0	0	0
ARNABUD	1	0	0	0
CAMİ-İ KEBİR	30	0	0	1
CEDİD	20	0	1	0
DERUN-İ KIL'A	3	0	0	1
DUTLUPINAR	5	0	0	6
HACI MEHMED	32	0	4	6
KETHÜDA	10	0	0	0
KİSLİK	29	0	0	0
MİNARE	47	3	0	0
MOLLA YAHYA	0	0	3	0
NAKKAŞ	0	0	2	0
PALANGA	0	0	2	0
SAKİLER	2	0	0	0
ŞEYHKULU	8	0	0	0
ŞEYH ALİ	22	4	10	0
YAZICI	2	0	0	1
ZİNCİRLİ	122	0	5	0
TOPLAM	343	7	27	17

Zile kaza merkezinde en çok sayıya sahip olan mesleğin amelelik olduğu gözden kaçmamaktadır. Amelelerin önemli bir kısmı Zincirli Mahallesi’nde yaşamaktadır,

²⁴⁴ www.seslisozluk.net. (E.T. 23.06.2018, 04:00)

²⁴⁵ Develioğlu, a.g.e., s. 1219.

²⁴⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., s. 515.

Palanga, Nakkaş, Alaca Mescid ve Molla Yahya mahallelerinde hiç ameleye rastlanmamıştır. Çobanlar ise Sadece Şeyh Ali ve Minare mahallelerinde yaşamaktadırlar.

2.4.3.10. Alet-Edevat İmal Edenler

Günlük hayatı kolaylaştıran, belirli işlerin daha pratik işlenmesini sağlayan bu meslek grubunda 18 meslek dalı bulunmaktadır. Bu meslek dallarında Zile kaza merkezinde 152 hane reisi geçimini sağlamaktadır.

Bahsi geçen bazı mesleklerin bölgede ki işlevlerine gelince, çıracı: çıra; gaz yağı ile aydınlatma görevi gören lambadır²⁴⁷. Çıracı ise bu aleti üreten ya da satan kişidir. Çıkrıkçı: Çıkrık, kuyudan su çekme, ağır bir nesneyi çekmek için ipin sarılmasına yarayan ve uzun bir kolla çevrilerek dönen silindirdir. Ayrıca iplik bükme veya sarmak için el ya da ayakla çevrilen aletlere de çıkrık denmektedir. Çıkrıkçı ise bu aleti yapıp satan kişilere verilen isimdir²⁴⁸. Çakmakçı: tüfek ya da tabanca çakmaklarını tamir eden meslek erbabıdır. Çilingirci: Kilit, anahtar gibi demirciliğin ince işlerini yapan ustadır. Aynı zamanda bakır veya alüminyumdan yapılan süzgeç kevgiri imal edip satan kişiye denmektedir²⁴⁹. Dibekçi: Tahıl ve benzeri şeyleri öğütmek için kullanılan, tas biçiminde taş ve ahşaptan yapılan aleti üreten veya satan kişidir²⁵⁰. Alet-edevat üretimine dair zile kaza merkezinde görünen diğer meslekler ise şöyledir; demirci, fişekçi, kalaycı, kınacı, küfeci, kürekçi, sabancı, semerci, sepetçi, seyfcî (kılıççı), zincirci ve nalbanttır.

Tablo 21. Alet-Edevat İmal Edenler ile İlgili Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Çıracı	Çıkrıkçı	Çakmakçı	Çanakçı	Çilingirci	Demirci	Dibekçi	Fişekçi	Kalaycı	Kınacı	Küfeci	Kürekçi	Sabancı	Semerci	Sepetçi	Seyfcî	Zincirci	Nalbant
ALİ KADI	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	1
ALACA MESCİD	0	2	1	0	0	3	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1
ARNABUD	0	0	0	0	2	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3
CAMİ-İ KEBİR	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
CEDİD	0	0	0	0	0	6	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1
DERUN-İ KIL'A	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

²⁴⁷ www.seslisozluk.net. (E.T. 24.06.2018, 02:35)

²⁴⁸ Uca, Ülker, a.g.e., s. 81.

²⁴⁹ www.seslisozluk.net. (E.T. 24.06.2018, 02:45)

²⁵⁰ www.seslisozluk.net. (E.T. 24.06.2018, 03:00)

DUTLUPINAR	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
HACI MEHMED	0	1	0	0	4	3	7	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
KETHÜDA	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0
KİSLİK	1	0	0	0	0	4	0	0	3	0	0	1	0	0	1	0	0	0
MİNARE	0	0	0	0	0	13	5	0	4	0	0	0	0	0	0	0	1	6
MOLLA YAHYA	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0
NAKKAŞ	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PALANGA	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
SAKİLER	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
ŞEYHKULU	0	0	0	0	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ŞEYH ALİ	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
YAZICI	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	1	0	0	1	0	0	0	1
ZİNCİRLİ	0	0	0	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1
TOPLAM	2	3	2	1	6	65	16	1	20	1	1	4	1	7	3	1	1	17

Zile kaza merkezinde 1844-1845'te kılıç imali ile geçimini sağlayan sadece bir hane olup sadece Minare Mahallesi'nde yaşamaktadır. Aynı şekilde çanakçı, fişekçi, kınacı, küfeci ve sabancı gibi mesleklerin de birer hane reisi tarafından yapılan nadir meslekler olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan demirciliğin bölgede bir hayli yoğun olduğu görülmektedir. Tablodan da anlaşıldığı gibi demircilik sadece beş mahallede yapılmamaktadır. Kalaycı, nalbant gibi mesleklerin de diğer mesleklere nazar yoğun olduğu saptanmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Zile'de alet-edevat üretiminde demir, bakır alüminyum gibi metallere yapılan ürünler daha fazla tercih edilmektedir. Çünkü dikkat edilirse üretilen ürünlerin birçoğu ahşap, kil gibi maddeden de imal edileceği mümkün iken demirciliğin bu kadar rağbette olması metale olan talebin bir göstergesidir.

2.4.3.11. Din ve Eğitim Görevlileri

Zile'de dokuz farklı meslek dalı olan ve toplamda 79 kişi tarafından yapılan bu meslekler icra edildiği bölgelerde bir hayli öneme sahiptir. Bu başlık altında mesleğini icra eden görevliler toplumun eğitim ve din hizmetlerini karşılamasının yanı sıra bölgede sosyal, kültürel ilişkilere de katkı sağlamaktadır

Tablo 22. Din ve Eğitim Görevlilerinin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Hatip	Hattat	İmam	Kâtip	Muallim	Müderris	Müezzin	Talebe	Tekke Şeyhi
ALİ KADI	0	1	2	0	1	2	0	3	6

ALACA MESCİD	0	0	2	1	0	0	1	2	0
ARNABUD	0	0	1	0	0	0	0	1	0
CAMİ-İ KEBİR	1	3	1	1	1	0	1	0	0
CEDİD	0	1	0	0	0	0	0	3	0
DERUN-İ KIL'A	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DUTLUPINAR	0	0	1	0	0	0	0	1	1
HACI MEHMED	0	1	0	0	0	0	0	0	0
KETHÜDA	0	0	1	0	0	0	0	0	0
KİSLİK	0	0	1	0	1	0	0	1	0
MİNARE	0	0	12	0	0	0	0	0	0
MOLLA YAHYA	1	0	0	0	0	0	0	0	0
NAKKAŞ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PALANGA	0	0	0	0	0	0	0	1	0
SAKİLER	0	2	2	0	0	1	0	0	0
ŞEYHKULU	0	1	0	0	0	0	0	0	0
ŞEYH ALİ	0	1	2	0	1	0	1	1	0
YAZICI	0	0	1	0	0	0	0	1	0
ZİNCİRLİ	0	0	2	0	1	0	1	4	0
TOPLAM	2	10	28	2	5	3	4	18	7

Zile kaza merkezinde Molla Yahya ve Cami-i Kebir Mahallelerinde birer kişi hatip olarak deftere geçirilmiştir; Camilerde hutbe okuyan kişiye denir. Hatip, ayrıca güzel söz söyleyen, hitabet eden kişi anlamlarına da gelmektedir²⁵¹. Hattat: güzel yazmakta usta olan kişidir. Özellikle İslam yazıları içinde büyük bir estetik değere sahip olan yazıları güzel yazmayı ustalıkla beceren kişilerdir²⁵². Zile’de bu dönemde 10 hatta bulunmaktadır

Zile’de 19 mahallede 28 imam mevcuttur. Kimi mahallelerde imam bulunmazken bazı mahallelerde imam sayısının çok olduğu dikkatleri çekmektedir. Örnek olarak Cedit, Derun-ı Kıl’a, Hacı Mehmed, Molla Yahya, Nakkaş, Palanga ve Şeykulu gibi sekiz mahallede imam bulunmazken bazı mahallelerde birden fazla imam olduğu görülmektedir. En fazla nüfusa sahip Zincirli Mahallesi’nde iki imam bulunurken ondan daha az nüfusa sahip Minare Mahallesi’nde 12 imamın olması dikkatlerden kaçmayan bir husustur. Ancak belirtmek gerekir Minare Mahallesi’nde ki bu imamların 4’ü köy imamı olup 8’i mahalle imamıdır. Mahalle imamlarının vergiye tabi tutulmadıklarını yukarıdaki kısımlarda değindiğimiz için burada açıklama yapmaya gerek duyulmamıştır.

²⁵¹ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 391.

²⁵² Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 103.

Kâtip, sözlük anlamı olarak yazı yazan, usta yazıcı demektir²⁵³. Terim anlamı ise, Sarayda Harem dairesinde yazı işlerini yürüten kişidir. Bir nevi harem dairesinin hesap işlerini yürüten idari memurdur²⁵⁴. Ancak defterde sözü edilen kâtip; bölgede gelir gider hesaplarına bakan muhasebe kaleminin başındaki görevlidir²⁵⁵. Muallim ve müderris her iki meslekte özünde aynı işleve sahip olsalar da ikisi birbirinden farklıdır. Müderrisler, medrese ve camide talebelere ders veren hocalardır. Muallimlerden farkları cami ve medreselerde zorunlu olarak verecekleri derslerin eğitimini iyice bilecek derecede icazet almalarıdır²⁵⁶. Müezzinler ise camide ezan okuyan, İmam'a yardımcı olan kimselerdir²⁵⁷.

Zile kaza merkezinde 18 kişilik bir sayıya sahip olan talebeler deftere kaydedilirken *taleb-i ulûmdan* şeklinde yazılırlardı. Talebelere de vergi alındığını ancak durumu olmayanlar, yani vergi verecek durumda olmayanlardan vergi alınmadığına şahit olmaktayız. Bu duruma bir örnek verecek olursak Cedid Mahallesi hane 62 numara 62 de ikamet eden *Osman Efendizade oğlu İbrahim Efendinin talebey-i ulûmdan olduğu ve fukaradan olup temettüsü olmadığından vergi dahi alınmadığı* kaydedilmiştir²⁵⁸.

2.4.3.12. Dericilik ile Uğraşanlar

Beş meslek dalının yer aldığı bu meslek grubunda 141 hane reisi Zile temettuat defterinde bu işle meşgul olduğu kaydedilmiştir. Giyim kuşamda önemli bir yere sahip olan bu meslek erbapları Zile ticaretinde önemli bir yere sahiptir.

Meşin ya da kösele üreten kişi olan debbağ halk arasında tabak veya dabak olarak ta bilinmektedir²⁵⁹. Nitekim incelemekte olduğumuz defterde çokça tabak ifadesine rastlamaktayız. Pabuççu, ayakkabı üreten kişidir²⁶⁰. Yemenici, üzeri açık ökçeli ayakkabı üreten veya satan esnaftır²⁶¹. Yemeni, ayrıca ökçesiz, hafif ve plastikten üretilen kadın ayakkabısı olarak geçerken, Osmanlı döneminde avam ve askeri sınıfının

²⁵³ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 570.

²⁵⁴ Pakalın, *a.g.e.*, C.2. s. 214.

²⁵⁵ M. Mahfuz Söylemez, "Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum", *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 12, 2007, s. 12.

²⁵⁶ Pakalın, *a.g.e.*, C.2. s. 601. Ayrıca Bkz. Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 126.

²⁵⁷ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 830.

²⁵⁸ *BOA. ML. VRD. TMT. d.*, s. 431.

²⁵⁹ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 85.

²⁶⁰ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 999.

²⁶¹ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 146.

giydiği kırmızı, sarı veya siyah renkte olan ve sahtiyandan yapılan ucu biraz sivri ayakkabı olarak ta geçmektedir²⁶². Saraç, halk arasında serrac olarak ta geçen, hayvanlara deriden koşum, eğer takımı yapan kişidir²⁶³. Çarıklı tabaklanmamış sığır derisinden ayakkabı yapan veya satan kişidir²⁶⁴.

Tablo 23. Dericilik ile Uğraşanların Mahallelere Göre Dağılımları

MAHALLELER	Debbağ	Pabuçu	Yemenici	Saraç	Çarıklı
ALİ KADI	4	5	0	0	0
ALACA MESCİD	10	0	2	0	0
ARNABUD	9	0	0	0	0
CAMİ-İ KEBİR	4	0	0	0	0
CEDİD	8	0	2	0	1
DERUN-İ KIL'A	2	0	0	0	0
DUTLUPINAR	2	0	0	0	0
HACI MEHMED	11	0	0	0	0
KETHÜDA	2	3	0	0	0
KİSLİK	5	2	0	0	0
MİNARE	34	0	0	0	0
MOLLA YAHYA	1	2	0	0	0
NAKKAŞ	0	0	0	0	0
PALANGA	0	1	0	0	0
SAKİLER	6	1	0	0	0
ŞEYHKULU	1	0	0	0	0
ŞEYH ALİ	4	1	0	1	5
YAZICI	0	2	0	0	0
ZİNCİRLİ	9	0	0	1	0
TOPLAM	112	17	4	2	6

Dericiliğe ilişkin mesleklerin en fazla ayakkabıya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Tabloda da görüleceği üzere Zile'de 112 hane sahibinin geçimini sağladığı debbağlık ile ham deri işlenip kullanıma hazır hale getirilmektedir. Bu sayede ayakkabı üretimine dayanan ustaların hammaddeleri temin edilmektedir.

2.4.3.13. Diğer Meslekler

Berber, duhancı, sazende, kiracı, değirmenci, sünnetçi, vezneci, yatırcı gibi muhtelif mesleklerin bulunduğu bu grupta 93 hane reisi bulunmaktadır. Arapça bir kelimeden türeyen duhan; tütün demektir. Aynı zamanda duman anlamına da gelmektedir. Duhancılık hem tütün ekip yetiştiren hem de tütünü içilebilir hale getirip

²⁶² www.seslisozluk.net. (E.T. 24.06.2018, 06:45)

²⁶³ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 1076.

²⁶⁴ www.seslisozluk.net. (E.T. 24.06.2018, 07:00)

satan kişiye denmektedir²⁶⁵. Sazende, çalgıcı demektir²⁶⁶. Bir şeyin kullanılması karşılığında alınan ücrettir²⁶⁷. Kiracı ise muhtemelen elinde sahip olduğu değeri (ev, arsa vb.) kira ile işleten kişidir.

Arapça bir kelime olan vezn'den türeyen veznecinin iki anlamı vardır. İlki tartı, terazi anlamına gelmektedir. İkinci anlamı ise ateşli silahlarda barut yuvasıdır²⁶⁸. Zile kaza merkezinde sadece bir hanenin uğraştığı bu meslek dalı, yukarıda açıklamaya çalıştığımız kavramlardan ya terazi üretip satan ya da barut yuvası üretip satan kişi olabilir. Benzer bir durum yatırcı mesleği için de geçerlidir.

Yatır, belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü olduğuna inanılan ölünün mezarı veya türbesidir²⁶⁹. Yatırcı ise bu mezar ya da türbeden sorumlu kişi olabilir. Çünkü Zile temettuat defterinde yatırcı olarak yazılan bu görevli aslında türbedar²⁷⁰ mesleği ile neredeyse aynıdır. Defterde bu şekilde kaydedilmesinin sadece söylem tarzında bir değişiklikten kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 24. Diğer Mesleklerin Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Berber	Değirmen ci	Duhancı	Kiracı	Sazende	Sünnetçi	Vezneci	Yatırcı
ALİ KADI	3	0	0	0	0	2	1	0
ALACA MESCİD	8	1	2	6	1	0	0	0
ARNABUD	1	3	11	0	0	0	0	0
CAMİ-İ KEBİR	0	0	1	0	0	0	0	0
CEDİD	0	0	1	0	0	0	0	0
DERUN-İ KIL'A	0	0	0	0	0	0	0	0
DUTLUPINAR	2	0	1	3	0	0	0	0
HACI MEHMED	2	1	0	1	0	0	0	0
KETHÜDA	1	0	1	2	0	0	0	0
KİSLİK	0	0	0	0	0	0	0	0
MİNARE	12	2	0	4	0	0	0	1
MOLLA YAHYA	0	0	0	2	0	0	0	0
NAKKAŞ	0	0	0	0	0	0	0	0
PALANGA	1	0	0	0	0	0	0	0
SAKİLER	0	0	0	0	1	0	0	0

²⁶⁵ Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 93

²⁶⁶ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 1079.

²⁶⁷ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 599.

²⁶⁸ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 1340.

²⁶⁹ www.seslisozluk.net, E.T. 24.06.2018, 08.30.

²⁷⁰ Türbede çalışan kişilerin başında kapıları açıp kapatan, kuran okuyan, türbenin temizliğini yapan kişidir. Uca, Ülker, *a.g.e.*, s. 142.

ŞEYHKULU	1	0	1	0	0	0	0	0
ŞEYH ALİ	4	0	0	1	0	0	0	0
YAZICI	1	0	0	0	0	0	0	0
ZİNCİRLİ	3	0	2	2	0	0	0	0
TOPLAM	39	7	20	21	2	2	1	1

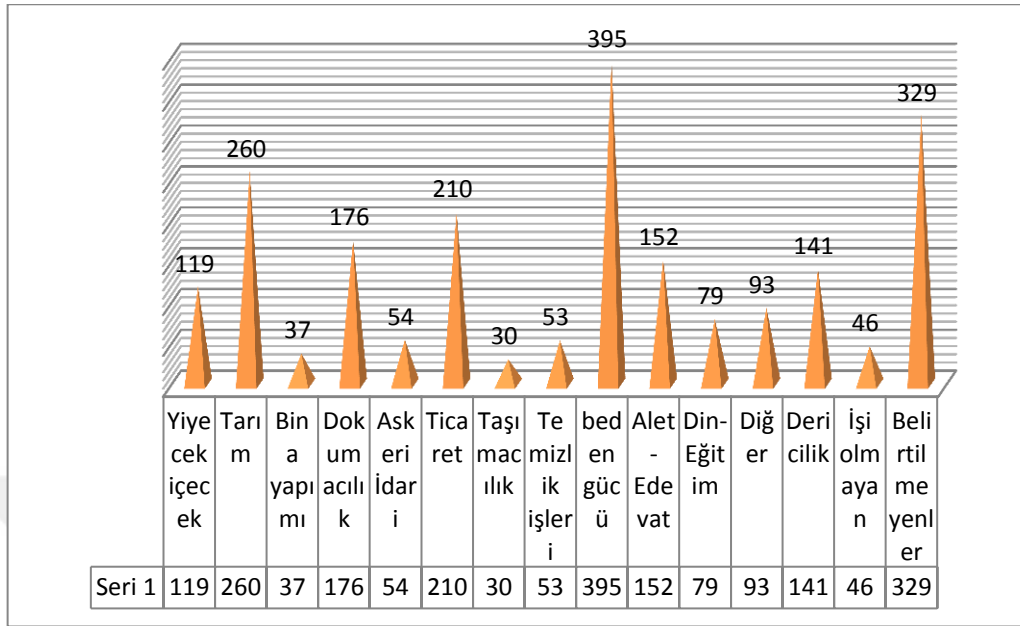
2.4.3.14. İşsizler ve Mesleği Belirtilmeyenler

1844-1845 zile temettuat defterinde mesleği yazılmayan toplamda 329 hane reisi mevcuttur. Mesleği yazılmayan hane reislerinin herhangi bir mesleğe sahip olduğu anlaşılmalıdır. Çünkü kimi kişiler bölgenin ileri geleni olup zengin olduğundan bir meslek ile uğraşma gereği duymamıştır. Bu duruma bir örnek olarak Kislik Mahallesi'nde hane 120, numara 120'de ikamet etmekte olan *Tahir Efendi'nin* toplam yıllık geliri yaklaşık 1162 kuruş iken mesleğinden temettü yazılmamıştır²⁷¹.

Bir kısım hane reisinin mesleklerinin yazılmamasının bir diğer sebebi de muharririn hatasından kaynaklanabilir. Diğer taraftan herhangi bir mesleğe sahip olmayanlar ise *seele* ve *işsizlerdir*. Zile kaza merkezinde toplamda *seele* (dilenci) sayısı 28 olup hiç *seele* bulunmayan mahallelerin de olduğunu görmekteyiz. Bu mahalleler ve Sakiler'dir. En çok *seelenin* olduğu mahalle ise Ali Kadı mahallesidir. Bir işi olmayanların sayısı ise 18'dir.

²⁷¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., s. 677.

Grafik 7. Zile'de Meslek Gruplarının Sayısal Dağılımı

Grafikten de anlaşıldığı üzere Zile kaza merkezinde en çok yapılan meslek grubu beden gücüne dayalı olmaktadır. Bölge ikliminin tarıma elverişli olması tarım ile uğraşanların sayısına da yansımıştır. Zira 260 hane reisinin geçimini tarımdan sağlaması aynı şekilde bazı mesleklerin tarımla ilişkili olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Taşımacılık ve bina yapımı ile ilgili meslekler ise bölgede en az tercih edilen işlerdir. Zile konumu itibariye geçmişten beri önemli ticaret yollarının kesiştiği bir noktada olmasından dolayı ticaret ile uğraşanların sayısı da bir hayli fazladır. Şunu belirtmekte fayda vardır ki bu meslek grupları oluşturulurken Gayrimüslim ahalinin meslekleri ayrı şekilde değerlendirildiğinden bu başlık altında ele alınmamıştır. Çünkü az bir nüfusa sahip olmalarına rağmen meslek çeşitliliği açısından oldukça zengin birikime sahipler. Bu sebeple ayrıca değerlendirilmiştir. (Bkz. Grafik. 5)

BÖLÜM 3: 19. YÜZYIL ORTALARINDA ZİLE KAZA MERKEZİNDE İKTİSADİ YAPI

1844-1845 yılına ait Zile temettuat defterine göre, Zile’de en önemli ekonomik getirisi olan alanlardan biride tarım ve hayvancılıktır. Bölgede ticaret gelirlerinin de önemli bir yeri olmasına rağmen, bu dönemde diğer birçok Anadolu kentleri gibi Zile’nin genel ekonomisi tarıma dayanmaktaydı. Zira meslekler kısmında izah etmeye çalıştığımız gibi Zile kaza merkezinde mesleklerin çok çeşitli olmasına rağmen bu mesleklerin beden gücü, tarım gibi alanlara yoğunlaşması durumu açıklar niteliktedir.

Bu kısımda yapacağımız değerlendirmeler, Zile temettuat defterinde geçen mahallelerden elde edilen değerlere dayanmaktadır. Aynı zamanda bu veriler sayesinde tablolar oluşturularak bir tahlil yapılmaya çalışılmıştır.

3.1. ZİLE KAZA MERKEZİNDE TARIM ALANLARININ DAĞILIMI

Zile temettuat defterinde, hane reislerinin lakap, unvan, mesleklerinin yazılıp o hane reisinin genel bir tanıtımı yapıldıktan sonra, alt kısma emlak durumlarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Emlak gelirlerine dair ilk yazılanlar ise tarla, bağ, bahçe ve bostandır. Yazılan bu değerlerin tarlalar için kaç dönüm olduğu, mezru (ekili) gayrimezru (ekilmeyen) olduğu, tarlanın boz olup olmadığı, varsa şeriki (ortak) olup olmadığı ve yıllık gelirinin ne kadar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca eşinden kendisine intikal eden tarla olup olmadığı defterde *zevcesinden* diye kaydedilmiştir.

Bağ ya da bahçeler için yine dönüm, yıllık geliri, ortaklık durumu gibi özellikler belirtilmekte ve yeni *gars*²⁷² olunmuş ise vergiye tabi tutulmadığı belirtilmiştir. Defterden elde ettiğimiz bilgiler neticesinde Zile kaza merkezinde tarıma dayalı uğraşları dört ana başlık altında topladık. Bu doğrultuda da yapacağımız tahlilleri tarla tarımı, bağ, bahçe ve bostan başlıkları altında ayrı ayrı irdelemeye çalıştık. Ayrıca Müslüman ve Gayrimüslim ahaliyi diğer bölümlerde olduğu gibi ayrı olarak değerlendirip kendi içlerinde bir tahlil yapmayı yerinde gördük.

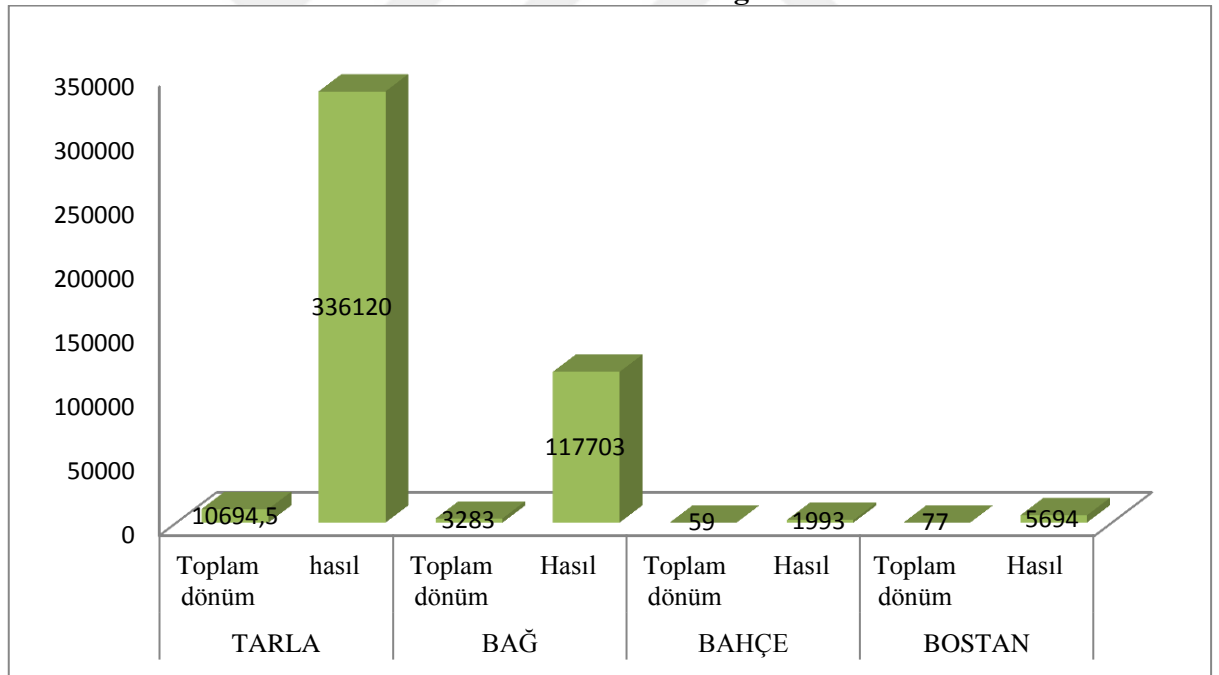
Aşağıdaki grafikte temettuat defterinden elde edilen veriler neticesinde Zile mahallelerinde tarım alanlarının önemli bir kısmının tarla olduğu anlaşılmaktadır.

²⁷² Gars: kelime anlamı olarak batırma, sokma, dikme demektir. Bu tabir bağ bahçe için kullanıldığında yeni ekili, dikili manasına gelmektedir. Develioğlu, *a.g.e.*, s. 320.

Zile'nin tahmini nüfusu (10.870) göz önünde bulundurulursa toplam nüfus içinde kişi başına yaklaşık bir dönüm (0, 98) tarla düşmektedir. Bu durum kuruş cinsinden, dönüm başına bir kişi için elde edilen *hâsılı* gelirden ise; yaklaşık 30, 9 kuruştur. Kişi başına yapılan dönüm ve gelir hesabı ekili, ekili olmayan ve boz tarlaların yekûnu bir arada hesaplanarak yapılmıştır. Sonraki başlıklarda tarlaların özelliklerine ve mahallelere göre dağılımı ayrıntılı bir şekilde işleneceğinden burada sadece genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Sözünü ettiğimiz bu tarlalara ekilen mahsuller ise genel olarak buğday (hınta), arpa (şa'ir), tütün (duhan) gibi mahsullerdir. Defterde penbeci (pamukçu), Leblebici, bostancı, çeltikçi, manav gibi mesleklerin olması bölgede, bu mesleklere dair ürünlerin yetiştirildiğini göstermesi açısından önemlidir. Yine Şeyh Ali Mahallesi'nde *bedel-i öşr-i sarımsak* adı altında vergi alınması bölgede sarımsak yetiştirildiğini gösterir.

Grafik 8. Zile'de Tarım Alanları ve Sağlanan Gelirler

Zile'de bağların da tarlalar kadar olmasa da önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kaza merkezinde toplam nüfus içinde kişi başına 0,3 dönüm bağ düşmekte iken, bağdan elde edilen gelirin dağılımı ise kişi başına yaklaşık 0,01 kuruştur. Ancak şunu belirtmekte yarar vardır ki; bağcılık ta ortalamanın bu kadar düşük olmasının sebebi bağcılığın az olması değil, dağılımının eşit olmamasından

kaynaklanmaktadır. Yani; bazı mahallelerde bağ sahibi hane reisi hiç bulunmazken, bazı mahallelerde bağ sahibi hane reisi çok fazladır.

Bahçe ve bostan ekimi ise tabloda da görüldüğü üzere yok denecek kadar azdır. Zile’de bahçe ve bostan ekiminin muhtemelen ticarete yönelik bir anlayışla yapılmadığını anlaşılmaktadır.

3.1.1. Zile’de Tarla Tarımının Mahallelere Göre Dağılımı

Temettuat defterinde her bir mahallede her bir hane sahibinin sahip olduğu tarlanın dönüm ve yıllık geliri yazılmıştır. Bu başlık altında kaydedilen bu tarlaların mahallelere göre dağılımı, gelirleri ve bu tarlaların işlevleri ele alınacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki hane sahiplerinin sahip olduğu tarlalar kazada değil büyük ihtimalle köylere aittir. Çünkü kaza merkezinde yoğun olarak ticaret yapıldığı ve aynı zamanda bu kadar geniş ölçekte arazinin bölge merkezinde bulunması olanaksızdır.

Aşağıdaki tabloda mahalle sakinlerinin sahip olduğu arazilerin dağılımı dikkatle incelendiğinde nüfusla doğru orantılı olduğu görülmektedir. En yoğun nüfus oranına sahip mahalleler aynı zamanda arazi bakımından en fazla dönümü elinde tutanlardır. Nüfus açısından yoğun olan Zincirli, Minare, Alaca Mescid, Şeyh Ali, Hacı Mehmed gibi mahalleler arazi bakımından zengindir.

Tablo 25. Tarlaların Mahallelere Göre Dağılımları ve Tarlalardan Sağlanan Gelirler

MAHALLELER	TARLA					Toplam dönüm	Toplam Hâsıl (Kuruş)
	Mezrû	Gayr-ı mezrû	Kiraya verilen	Zevcesinden			
	DÖNÜM						
ALİ KADI	223,5	228,5	0	9		461	11337,5
ALACA MESCİD	626	574	6	0		1214	33000
ARNABUD	217	218	0	0		435	3364
CAMİ-İ KEBİR	243	171	0	0		414	19526
CEDİD	306	123	117	0		546	17237
DERUN-İ KIL'A	266	266	0	0		532	5896
DUTLUPINAR	207	229	0	0		436	15570
HACI MEHMED	473	266	0	0		739	34510
KETHÜDA	198	121	0	0		317	10062
KİSLİK	349	67	0	0		416	15181
MİNARE	523	270	0	0		793	20470

MOLLA YAHYA	134	133,5	0	0	267,5	9672
NAKKAŞ	141,5	26	64	0	231,5	7901
PALANGA	42	40	0	5	87	4640
SAKİLER	381	292	0	0	673	4169
ŞEYHKULU	50	14	0	0	64	1231
ŞEYH ALİ	392	371	0	4	767	37399,5
YAZICI	240,5	22	0	11	273,5	8071
ZİNCİRLİ	1350	642,5	3,5	32	2028	76883
TOPLAM	6363	4075	191	61	10694,5	336120

Şeyhkulu ve Palanga mahalleleri ise en az araziye sahip olan mahallelerdir. Mahalle sakimlerinin sahip olduğu arazilerin gelirleri ise değişkenlik göstermektedir. Cami-i Kebir Mahallesi 414 dönümlük toplam araziden yıllık 19.526 kuruşluk gelir elde ederken, Ali Kadı Mahallesi 461 dönümlük toplam araziden yıllık 11.337,5 kuruş gelir sağlamıştır. Diğer mahalleler için de benzer durumların söz konusu olduğu tablodan da anlaşılabilir. Bu duruma sebep olan işlenen arazilerin verimliliği, sulama imkânları, arazinin konumu gibi etkenler olabilir. Ancak mahalleler arası böyle farkların doğmasında ekilebilir arazilerin yanında gayrimezru, boz arazilerin de bulunmasının etkisini vurgulamak gerekmektedir.

Zile temettuat defterinde dikkat çeken önemli bir husus ise tarla kısmında *zevcesinden* şeklinde yazılan gayrimenkul değeridir. *Zincirli Mahaltesinde hane 297 numara 297’de ikamet etmekte olan Zurnacı Irgat Derviş’in zevcesinde 32 dönümlük bir tarladan 279 kuruş hâsılı olduğu yazılmıştır. Zevcesinin diye kaydedilen bu tarla aslında evlenmeden önce o kadına ait olduğu evlendikten sonrada bu aitliği sürdürdüğüne delalet etmektedir*²⁷³.

Zile’de tarla tarımından en fazla ekilen ve gelir elde edilen zirai ürünlerin buğday ve arpa olduğunu yukarıda belirtmiştik. Buğdayın insan beslenmesinde temel gıda maddesi olması bu ürüne duyulan ilginin temel sebebidir.²⁷⁴ Buğdaydan sonra en çok tercih edilen arpa ise; buğdaya göre daha çabuk yetişmesi, daha fazla randıman

²⁷³ BOA. ML. VRD. TMT. d. s. 101.

²⁷⁴ Haniççe, XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Zile..., s. 378.

alınması, birim alandan alınan ürünün daha fazla olması ve hayvan yemi olarak ta kullanılması gibi özelliklere sahiptir²⁷⁵.

Zile temettuat defterinde hane reislerinden alınan bu ürünlere ait değerler ve vergiler: *sene-i sabıkda Â'şar vergisi olarak bir senede vermiş olduğu "hınta kile:2 beheri keyl kıymeti:4, şair kile: 1,5 beheri keyl kıymeti 2 yekûn:11 (2x4= 8, 1,5x2=3, 3+8=11) şeklinde yazılmıştır.*

Keyl ve kile aynı anlama gelmekte olup hububat ölçüğü olarak kullanılan bir tabirdir. Bu ölçü biriminin bir standardı olmayıp çeşitli türleri vardır. İstanbul kilesi, zahirenin cinsine göre 18-20 okka yani ortalama 25 kilogram iken, İbrail kilesi, 70-80 okka yaklaşık 100 kiloya tekabül etmektedir²⁷⁶.

Zile kaza merkezinde, defterden edinilen bilgilere göre toplamda 2271,5 kile buğday üretildiği anlaşılmaktadır. Üretilen bu buğdayın kilogram cinsinden ağırlığı ortalama olarak 56.787.5 kilogram yaklaşık 58 tondur. Buğdayın kuruş cinsinden kıymeti ise 9423 olarak hesaplanmıştır. Defterde arpanın toplam üretimi ise buğdayın yarısından daha az olup 1025 kiledir. Arpanın kilogram değeri 25.625 kilogram yaklaşık 26 ton olup kıymeti ise 1519 kuruştur.

İncelemekte olduğumuz defterde Gayrimüslim ahalinin buğday ve arpa ektiğine dair bir kayda rastlanmamıştır. Diğer taraftan Ali Kadı Mahallesi'nde ikamet eden hane reislerinin de arpa ve buğday ekimine dair kayda rastlanmaması dikkat çeken başka bir husustur.

3.1.2. Zile'de Bağcılık

Zile temettuat defterinden elde ettiğimiz veriler neticesinde bağcılığın önemli bir geçim kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Zile'de Sakin olanların toplam 3283 dönümlük bir bağı olduğunu görmekteyiz. Bu bağların 2962 dönümü bizzat hane sahiplerinin üzerine kayıtlı iken 151 dönümü zevcesi üzerine kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan toplamda 110 dönüm boz bağ ve 60,5 yeni ekili bağ da dâhil olmak üzere Zile'de bağcılıktan kazanılan yıllık hasılat 117.703 kuruştur.

²⁷⁵ Haniççe, *XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Zile...*, s. 381.

²⁷⁶ Pakalın, *a.g.e.*, C.2. s. 281.

Boz bağlardan vergi alınmadığı gibi yeni dikilen asmalardan da vergi alınmadığı defterde özellikle belirtilmiştir. *Yazıcı Mahallesinde hane 7 numara 7’de ikamet etmekte olan İmamoğlu Kalaycı Mehmed’in “bu sene yeni garz olunan bağ’ın iki seneye kadar temettü olunmadığı”* şeklinde kaydedildiğini görmekteyiz. Başka bir örnekte ise *Minare Mahallesi hane 15 numara 15’te oturan mahalle imamı Hüseyin Efendinin dört dönümlük bağı için, “yeni gars olunduğundan vergi alınmadığı”* yazılmıştır²⁷⁷.

Tablo 26. Zile'de Bağcılığın Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	BAĞ					
	Kendisinin	Zevcesinin	Boz	Yeni ekili	Toplam Dönüm	Toplam hasıl
	DÖNÜM					
ALİ KADI	137,5	6	15,5	0	159	5216
ALACA MESCİD	319	8,5	14	0	341,5	13617
ARNABUD	176	13	0	0	189	7833
CAMİ-İ KEBİR	168	0	0	0	168	6299
CEDİD	130	0	0	0	130	5751
DERUN-İ KIL'A	32	0	16	0	48	1674
DUTLUPINAR	95	0	0	0	95	3032
HACI MEHMED	286	0	0	0	286	12160
KETHÜDA	74	0	0	0	74	3058
KİSLİK	202	45	16	0	263	7029
MİNARE	324	1	6	7	338	13775
MOLLA YAHYA	85	35	6	2	128	4153
NAKKAŞ	32,5	2,5	0	0	35	1337
PALANGA	22	0	0	1	23	658
SAKİLER	63,5	3	0	0	66,5	3175
ŞEYHKULU	30	0	0	0	30	676
ŞEYH ALİ	168	6,5	6,5	0	181	7599
YAZICI	30,5	1,5	2	0	34	1038
ZİNCİRLİ	587	28,5	28	50,5	694	19623
TOPLAM	2962	151	110	60,5	3283	117703

Mahallelere göre bağ dağılımı tarla dağılımında olduğu gibi nüfusla doğru orantılıdır. Tarlada olduğu gibi bağlarda da en fazla nüfusa sahip olan mahalleler en çok bağ dönümüne sahiptir. Bu bağlamda Zincirli Mahallesi sahip olduğu 694 dönümlük toplam bağ içinde boz ve yeni ekili yani, ürün elde edilmeyen sadece 78,5 dönüm bağa

²⁷⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., s. 137.

sahiptir. En az bağa sahip olan mahalleler ise Şeyhkulu, Palanga ve Yazıcı Mahalleleridir.

Zile ekonomisine büyük katkısı olan bağcılığın Zile'ye yıllık getirisi 117.703 kuruştur. Bu değere en fazla katkısı olan mahalle ise Zincirli Mahallesi'dir. Bağcılıktan en az gelire sahip olan mahalle ise 28 dönümlük bağı olan Palanga Mahallesi'dir. Zile'nin toplan nüfusu içinde kişi başına düşen bağ 0,3 dönüm olup, bağcılıktan ise kişi başına düşen gelirin 10,8 kuruştur.

Bağcılığın ziraata olan katkısının yanı sıra endüstriye de katkısının vardır. Özellikle Gayrimüslim ahalinin bağcılığın sağlamış olduğu avantaj sayesinde şarap ve rakı üretimi yaptığı bilinmektedir. Diğer taraftan defterde *sirkeci* esnafının olması bağcılığın farklı meslek kollarına katkıda bulunduğunun başka bir göstergesidir.

3.1.3. Zile'de Bahçe ve Bostanlar

Tarla ekip biçmek ve bağcılık kadar bir getiriye sahip olmayan bahçe ve bostanlar daha kişisel kalan bir uğraş olarak göze çarpmaktadır. Muhtemelen günlük ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir. Temettuat defterinden elde edilen bilgiye göre Zile kaza merkezinde toplamda 59 dönüm bahçe mevcuttur. Bu bahçeden sağlanan yıllık gelirin ise 1993 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Yıllık geliri 5694 kuruş olan bostanların ise Zile'de toplamda 76,5 dönüm olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo. 27)

Tablo 27. Bahçe ve Bostanların Mahallelere Göre Dağılımları

MAHALLELER	BAHÇE		BOSTAN	
	Kendisinin	Toplam	Kendisinin	Toplam
	Dönüm	Hâsıl	Dönüm	Hâsıl
ALİ KADI	10	306	0	0
ALACA MESCİD	0,5	18	1	72
ARNABUD	0	0	0	0
CAMİ-İ KEBİR	0	0	1	1080
CEDİD	0	0	23	657
DERUN-İ KIL'A	0	0	0	0
DUTLUPINAR	2	32	0	0
HACI MEHMED	0	0	2	360
KETHÜDA	16	189	22	1110
KİSLİK	9	416	1	90
MİNARE	0	0	0	0
MOLLA YAHYA	14	928	19	1610

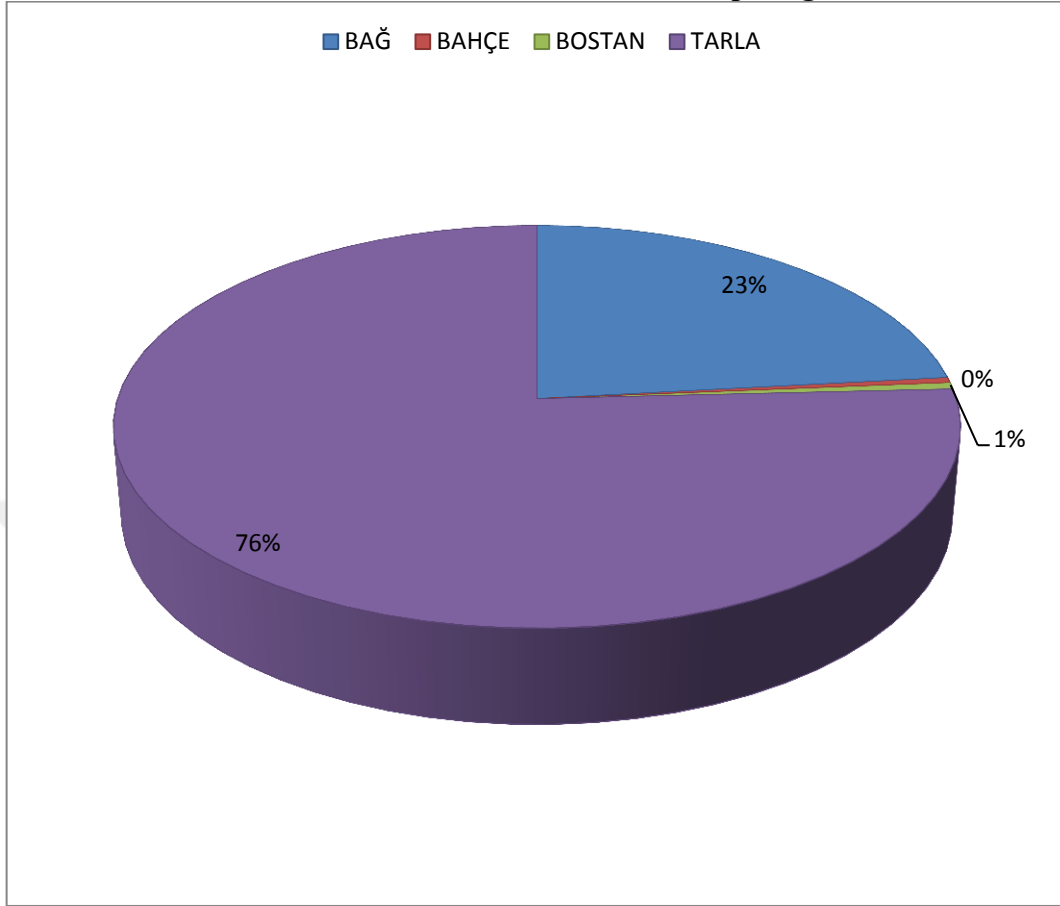
NAKKAŞ	0	0	3	175
PALANGA	5	72	0,5	180
SAKİLER	0	0	0	0
ŞEYHKULU	0	0	0	0
ŞEYH ALİ	0	0	0	0
YAZICI	1,5	13,5	0	0
ZİNCİRLİ	1	18	4	360
TOPLAM	59	1993	76,5	5694

Bahçe ve bostanlar, ticari amaçlı olmadıkları için mahallelere göre dağılımları diğer alanlarda olduğu gibi nüfus eksenli düşünülemez. Nitekim en yoğun nüfusa sahip Zincirli Mahallesi'nde bir dönüm bahçe varken çok daha az nüfusa sahip Palanga mahallesinde beş dönüm bahçe bulunmaktadır. Toplam 19 Mahalle'nin yarısından fazlasında bahçenin bulunmadığını görmekteyiz. En fazla bahçe bulunan mahalle ise Kethüda Mahallesi olup bu bahçelerden sağlanan yıllık geliri 306 kuruştur.

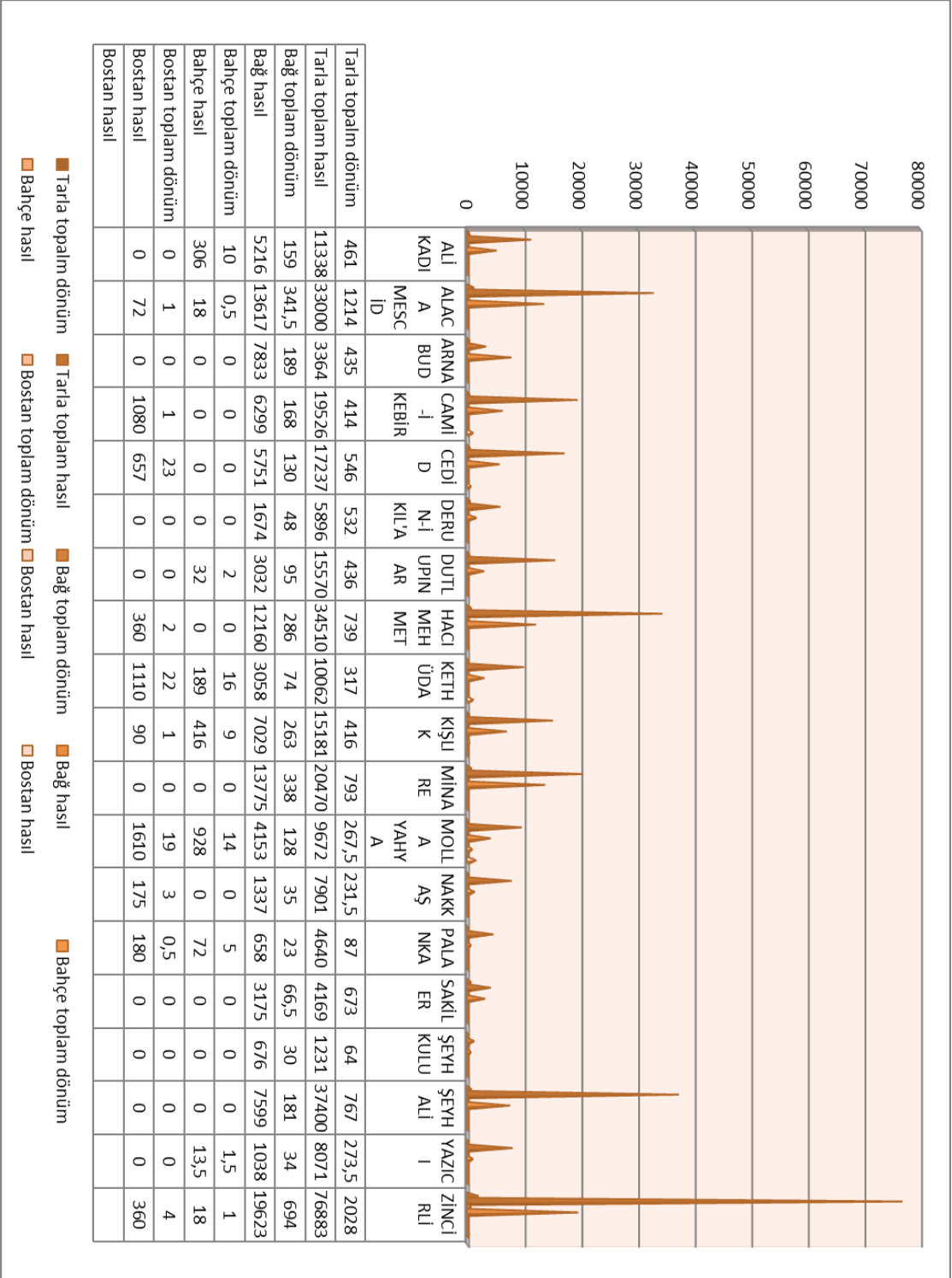
Bostanlarda da bahçeler gibi bir dağılım söz konusudur. Ancak bahçeye göre dönüm oranı biraz daha fazladır. Zile kaza merkezinde bostan bulunan mahallelerin sayısının eşit olduğunu görmekteyiz. En fazla bostanın bulunduğu mahalle 23 dönüme sahip olan ve yıllık getirisi 657 kuruş olan Cedit Mahallesi'dir. Bostanların fazla olduğu diğer mahalleler ise 22 dönüm 1110 kuruşluk geliri olan Kethüda Mahallesi ve 19 dönüm 1610 kuruşluk geliri olan Molla Yahya mahalleleridir. Tabloda dikkat çeken bir hususta bir dönümlük bostandan yıllık geliri 1080 kuruş olan, *Cami-i Kebir Mahallesinde hane 2 numara 2'de ikamet eden Ağacıkzade Osman Ağadır*. Bu kişinin yıllık gelirinin yaklaşık 3000 kuruş olduğu göz önünde bulundurulursa mahallenin ileri gelen eşrafından olduğu anlaşılmaktadır. Büyük ihtimalle sahip olduğu bostan diğer bostanlara göre daha bakımlı ve verimlidir²⁷⁸.

²⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., s. 551.

Grafik 9. Zile'de Tarım Arazilerinin Kapladığı alan

Grafikten de anlaşıldığı gibi Zile'de tarıma yönelik faaliyetlerden en fazla tercih edilen tahıl, hububat gibi ürünlerin yetiştirildiği tarla tarımıdır. Tüm tarım faaliyetlerinin içinde yaklaşık üçte bir oranına sahip olan bağcılık ise bölgede rağbet gören diğer bir alandır. Tarım alanı içinde yüzde birlik bir orana sahip olan bahçe ve bostan ekiciliği ise yok denecek kadar azdır.

Grafik 10. Zile’de Tarım Alanlarının ve Gelirlerinin Mahallelere Göre Dağılımı

3.1.4. Gayrimüslim Ahalinin Sahip Olduğu Tarım Arazileri

Gayrimüslim ahalinin daha çok ticaret ve zanaat gerektiren işler ile uğraştıkları bilinmektedir. Ancak tarımla uğraşanların da olduğu anlaşılmaktadır. Dört mahalle de yaşayan Gayrimüslimlerin hiç tarla tarımı ile uğraşmadığı, beş mahallede hiç bağlarının olmadığı ve bir mahalle de de Gayrimüslimlerin hiç bahçeye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Gayrimüslimlerin tarımsal uğraşlarda en yoğun oldukları arazi türü 265 dönümle bağlar oluşturmaktadır. Bağcılık uğraşından toplam gelirlerinin 7550 kuruş olduğu görülmektedir. Tarla tarımının bağcılıktan daha az bir ekim alanı olmasına rağmen gelirlerinin neredeyse eşit olduğu görülmektedir. Bu durum ekilen tarlaların verimliliği ya da ekilen ürünün niteliği ile ilgili olabilir. Çünkü Gayrimüslimlerin tahıl ekmediği göz önünde bulundurulursa sarımsak, tütün ya da getirisi daha iyi olan başka bir ürün ekilebileceği ihtimal dâhilindedir. Bahçe ekiminin tablodan da anlaşılacağı üzere sadece iki mahallede görünmesi bu alandaki paylarının kaza merkezindeki Müslümanlara göre oldukça az olduğunu kanıtlamaktadır.

Tablo 28. Gayrimüslimlerin Tarla Dağılımları

MAHALLEL ER	TARLA				BAĞ				BAHÇE			
	Mezrû	Gayr-1 Mezr	Toplam dönüm	Toplam Hâsıl	Kendisinin	Boz	Yeni Ekili	Toplam dönüm	Toplam Hâsıl	Kendisinin	Toplam Hâsıl	
ALACA	0	0	0	0	1	0	0	1	18	0	0	
CAMİ-İ	10	0	10	704	24	0	0	24	658	0	0	
CEDİD	11	16	27	2830	99	1	3	103	2830	4	54	
DUTLUPINA	21	4	24	691	71	0	0	71	1702	0	0	
HACI	0	0	0	0	21	0	0	21	874	0	0	
MİNARE	21	15	36	3051	29	0	3	32	1116	0	0	
PALANGA	0	0	0	0	13	0	0	0	0	0	0	
SAKİLER	0	0	0	0	0	0	0	13	352	0	0	
TOPLAM	63	35	97	7276	258	1	6	265	7550	4	54	

3.2. ZİLE'DE HAYVANCILIK

19. yüzyıl ortalarında Zile'nin ekonomisi genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Zile'de hayvancılığın sadece ekonomik bir getirisi olmamış aynı zamanda sosyal hayatı kolaylaştıran bir niteliğe de sahip olmuştur. Çünkü hayvanların sadece etinden, sütünden, derisinden yararlanmanın yanı sıra yük ve binek olarak ta

kullanılmıştır. Yük ve binek işini genelde büyükbaş hayvanların gördüğü anlaşılmaktadır.

1844-1845 Zile Temettuat defterinde hane reislerinin sahip olduğu hayvanların sayısı, cinsi, erkek veya dişi olduğu, fiziki durumu, getirisi gibi tüm özellikleri yazılmıştır. Bu bağlamda bölgenin hayvancılık ve buna bağlı olarak ekonomik durumu döneme ait veriler ışığı altında tespit edilebilir. Bu bölümde de diğer bölümlerde olduğu gibi hayvancılığı dört ana sınıfa ayırarak tahlil etmeye çalışacağız.

3.2.1. Zile’de Büyükbaş Hayvancılık

Zile temettuat defterine dayalı olarak elde edilen bilgiler neticesinde en fazla beslenen hayvan türünün büyükbaş olduğu görülmektedir. Çalışmamızda büyükbaş hayvanları da yük-binek hayvanları olmak üzere iki kategoride ele alacağız.

Defterde hayvanlar tahrir edilirken cinsi, türü, fiziki özellikleri, doğurganlık özellikleri, yaşı, geliri gibi birçok özellikleri belirtilmiştir. Hayvanlardan üzerinden alınan vergilerde ise, eğer hane sahibinin mevcut hayvanı bir getirisi varsa yani verimli ise vergiye tabi tutuluyordu. Örneğin; koşu camus, koşu²⁷⁹ öküz, buzağı, balak²⁸⁰ gibi hayvanlardan vergi alınmamıştır. Bu başlık altında toplamda on hayvan türü vardır. Aşağıdaki tabloda bu hayvanların mahallelere göre sayısal dağılımları ve kuruluş cinsinden getirileri ayrıntılı olarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Zile’de en fazla bulunan büyükbaş hayvan türünün sağman karasığırır.²⁸¹ Bu sığır türünün kısır olanı da belirtilmiş olup vergiye tabi olmadığı deftere kaydedilmiştir. Büyükbaş türünde en yoğun görünen ikinci tür ise camus²⁸² türüdür. Bu hayvan türü genelde tarla sürümü, taşıma içinde arabaya koşulan hayvandır. Koşu öküz²⁸³ hayvanı ile aynı kategoride yer alır.

²⁷⁹ Koşu: hayvanın arabaya koşulması anlamına gelmektedir. Tarla, bağ, bahçe gibi sürüm ve taşıma işlerinde hayvanın belirli araçlara koşulmasını ifade eden bir tabirdir. www.tdk.gov.tr. (E.T. 01.07.2018, 15:30)

²⁸⁰ Balak: Manda yavrusuna verilen isimdir. www.seslisozluk.net. (E.T. 01.07.2018, 16:00)

²⁸¹ Sağman: sağmal; yani bol süt veren, sağılan inektir. <http://www.tdk.gov.tr>. (E.T. 01.07.2018, 16:50)

²⁸² Camus, su sığırı, manda hayvanıdır. www.seslisozluk.net. (E.T. 01.07.2018, 17:00)

²⁸³ Öküz: araba çekme, çift sürmede kullanılan, etinden yararlanılan iğdiş edilmiş erkek sığırır. www.seslisozluk.net. (E.T. 01.07.2018, 17:15)

Tablo 29. Büyükbaş Hayvancılığın Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR										Toplam hâsıl
	Sağman karasığır	Koşu öküz	Koşu Camus	Camus	Dana	Kısır karasığır	Düve	Buzağı	Tosun	Balak	
	RES										
ALİ KADI	26	6	7	0	0	0	0	0	0	3	540
ALACA MESCİD	45	32	20	5	23	48	2	40	2	0	841
ARNABUD	33	0	0	0	4	0	0	0	0	0	509
CAMİ-İ KEBİR	18	0	1	5	0	0	0	0	0	0	405
CEDİD	54	18	12	19	11	11	0	39	0	9	1410
DERUN-İ KIL'A	4	0	0	1	1	5	0	3	0	3	90
DUTLUPINAR	19	8	5	4	0	0	0	13	0	0	346
HACI MEHMED	53	17	7	8	6	0	2	41	0	9	1005
KETHÜDA	8	1	2	3	0	3	0	0	0	2	169
KİSLİK	43	1	1	3	7	16	5	21	3	0	502
MİNARE	71	60	0	7	16	22	0	8	0	0	1279
MOLLA YAHYA	18	4	0	0	0	5	0	13	1	0	240
NAKKAŞ	2	8	0	2	0	0	0	4	0	0	70
PALANGA	0	0	0	4	0	1	0	1	0	0	60
SAKİLER	9	3	5	1	5	2	0	10	3	2	170
ŞEYHKULU	7	0	0	3	0	2	0	0	0	0	155
ŞEYH ALİ	84	88	26	10	7	21	0	0	2	4	1380
YAZICI	10	0	0	12	0	20	0	4	0	2	210
ZİNCİRLİ	25	12	53	44	16	66	10	138	4	32	2504
Toplam	76	36	139	131	96	222	19	335	15	66	1188

Düve: bir yaşını geçmemiş inek yavrusu, buzağı; sütten kesilmemiş sığır yavrusu, tosun; bir ila üç yaş arasında bulunan erkek sığırdır²⁸⁴. Zile'de hayvanı olmayan mahallenin olmayışı hayvancılığın bölgede ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Hayvan sayısı bakımından en düşük değere sahip olan mahalleler, Nakkaş, Derun-ı Kıl'a ve Palanga Mahalleleridir. En az görünen hayvan türleri ise, tosun, balak ve danadır.

Hayvanlardan alınan vergi, res; baş, kafa yani sayı üzerinden alındığını görmekteyiz²⁸⁵. Büyükbaş hayvandan res başına yıllık 15 kuruş gelir sağlandığını

²⁸⁴ www.seslisozluk.net. (E.T. 01.07.2018, 17:40)

²⁸⁵ Develioğlu, a.g.e., s. 1036.

görmekteyiz. Örnek olarak, *Ali Kadı Mahallesi*nde hane 1 numara 1 de ikamet etmekte olan *Mazman Hafizoğlu Ali*'nin iki adet sağman karasığırından yıllık 30 kuruş gelir elde edildiği kaydedilmiştir. Zile'de büyükbaş hayvandan sağlanan gelirin kişi başına düşen miktarı ortalama 1 (0,99) kuruştur²⁸⁶.

3.2.2. Küçükbaş Hayvancılık

Zile'de küçükbaş hayvanları olarak koyun, keçi ve bu hayvanların yavrularından olan kuzu ve oğlak beslendiği görülmektedir. Koyun ve keçilerin hayvan başına yıllık getirisi ise keçide 4 kuruş, koyunda 5 kuruştur. Kısır olan hayvanlardan, kuzu ve oğlaklardan bir getirisi olmadığı için vergi alınmadığı görülmektedir.

Tablo 30. Küçükbaş Hayvancılığının Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	KÜÇÜKBAŞ HAYVANLAR				Toplam Hâsıl(Kuruş)
	Koyun	Keçi	Oğlak	Kuzu	
	RES				
ALİ KADI	12	85	73	3	400
ALACA MESCİD	3	160	142	0	592
ARNABUD	0	14	0	0	68
CAMİ-İ KEBİR	42	45	11	5	480
CEDİD	3	20	20	3	101
DERUN-İ KIL'A	0	40	20	0	80
DUTLUPINAR	20	69	58	20	247
HACI MEHMED	4	5	0	0	28
KETHÜDA	5	17	19	0	85
KİSLİK	9	13	13	4	98
MİNARE	2	17	4	0	88
MOLLA YAHYA	0	0	0	0	0
NAKKAŞ	0	0	10	0	0
PALANGA	0	0	0	0	0
SAKİLER	8	38	6	2	156
ŞEYHKULU	0	0	0	0	0
ŞEYH ALİ	21	80	54	18	277
YAZICI	3	40	35	3	175
ZİNCİRLİ	44	67	104	135	815
Toplam	176	710	569	193	3690

²⁸⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., s. 375.

Zile’de küçükbaş hayvan olarak en fazla beslenen hayvanın keçi olduğu anlaşılmaktadır. Şeyhkulu Mahallesi’nde yaşayanların küçükbaş hayvan bulunmazken, Palanga, Nakkaş ve Molla Yahya Mahallelerinde Küçükbaş hayvan türünden hiçbir gelirin olmadığı görülmektedir. Küçükbaş hayvan sayısının ve gelirinin en fazla olduğu mahalleler ise Ali Kadı, Alaca Mescid ve Cami-i Kebir Mahalleleri’dir.

Zile kaza merkezinde ortalama nüfusunu göz önüne alınırsa Küçükbaş hayvancılığın kişi başı yıllık getirisi 0,3 kuruştur. Bu sonuç itibariyle büyükbaş hayvancılığın bölgede daha fazla gelir getirdiğini göstermektedir.

3.2.3. Yük- Binek Hayvanları

Aslında büyük baş hayvanlardan olan bu hayvanlar etinden sütünden yararlanılmayan sadece yük ve insan taşıma amacıyla kullanılmaktadır. Günlük hayatı kolaylaştıran bir işleve sahip olan bu hayvanların bir kısmı, gelir getiren türleri vergiye tabi iken gelir getirmeyen diğer kısmı vergiye tabi tutulmamıştır.

Bu başlık altında katır, tay, kısarak, merkeb ve bargir olmak üzere beş hayvan türü mevcuttur. Katır, dişi bir at ile erkek eşeğin çiftleşmesinden meydana gelen melez hayvandır. Tay, at yavrusudur²⁸⁷. Merkeb, sözlük anlamı olarak binilecek şey demektir. Dilimizde merkeb eşekler için kullanılan bir tabirdir.²⁸⁸ Bargir olarak defterde yazılı olan hayvan aslında beygir olarak ta tabir ettiğimiz at olup, kısarak ise dişi atır²⁸⁹.

Merkeb, kısarak, bargir gibi hayvan türleri defterde *döllü ve dölsüz* olarak yazılmıştır. Döllü olanlar mahallelere göre sağladığı kazanç değişkenlik göstermekte olup dölsüz olanların bir getirisi olmadığı için vergiye tabi tutulmadığını anlaşılmaktadır. Tay ve katırlar ise vergiye tabi tutulmamışlardır.

Tablo 31. Yük-Binek Hayvanlarının Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	YÜK- BİNEK HAYVANLARI					Toplam hâsıl
	Katır	Tay	Kısarak	Merkeb	Bargir	
	RES					
ALİ KADI	0	2		0		0

²⁸⁷ www.seslisozluk.net. (E.T. 01.07.2018, 18:00)

²⁸⁸ Develioğlu, a.g.e., s. 721.

²⁸⁹ www.seslisozluk.net. (E.T. 01.07.2018, 18:15)

ALACA MESCİD	8	2	4	48	9	40
ARNABUD	0	0	3	0	0	30
CAMİ-İ KEBİR	0	0	1	0	0	20
CEDİD	0	0	0	0	0	0
DERUN-İ KIL'A	0	0	5	0	0	60
DUTLUPINAR	0	0	0	16	0	0
HACI MEHMED	0	0	7	13	0	53
KETHÜDA	0	0	0	0	0	0
KİSLİK	4	0	2	6	0	20
MİNARE	8	0	4	27	9	1048
MOLLA YAHYA	0	0	3	12	1	0
NAKKAŞ	0	0	0	0	0	0
PALANGA	0	0	0	0	0	0
SAKİLER	0	0	7	0	0	70
ŞEYHKULU	0	0	0	4	0	30
ŞEYH ALİ	11	0	21	0	3	29
YAZICI	0	0	1	0	0	0
ZİNCİRLİ	0	0	19	69	6	0
Toplam	31	4	77	195	28	1400

Yük- binek hayvanlarının en fazla gelir sağladığı mahalle Minare Mahallesidir. Dokuz mahallede bu hayvan türünün hiçbir geliri olmadığı anlaşılmaktadır. Zile'de yük- binek hayvanlarından sağlanan gelir toplamda 1400 kuruştur. En fazla olan yük hayvan cinsinin başında merkeb (eşek) gelmektedir. En az olanı ise taydır. Yük-binek hayvanlarından hiçbirine sahip olmayan mahalleler, Palanga, Cedit ve Kethüda Mahalleleri'dir. Merkebin en fazla olduğu mahalleler Zincirli ve Minare Mahalleleri'dir.

3.2.4. Arıcılık

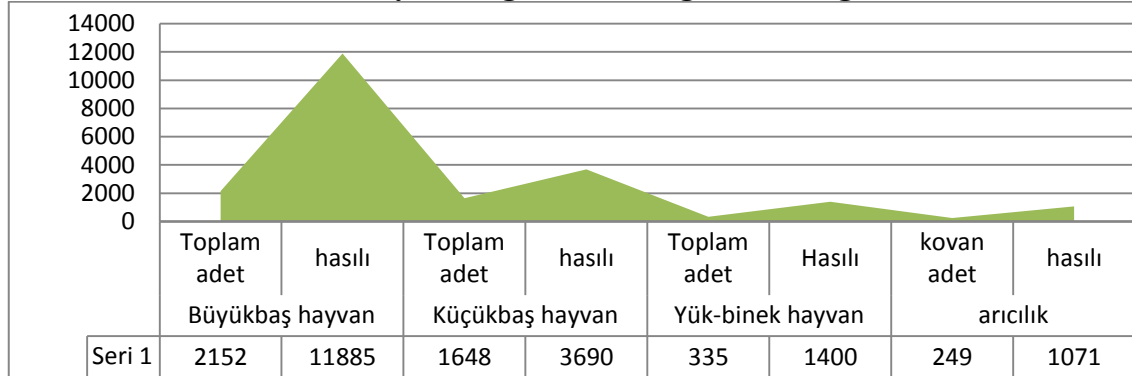
Zile'de arıcılık diğer alanlara göre bir hayli kısıtlıdır. Defterde kimi zaman zenbur²⁹⁰ kimi zamanda arı kovanı olarak kaydedilmiştir. Gelirinin ise arı kovanı üzerinden hesaplandığı anlaşılmaktadır. Kovan başına gelirler mahallelere göre kimi yerde 4 kuruş iken kimi yerlerde 15 kuruşa çıkabilmektedir.

Zile kaza merkezinde toplamda 249 arı kovanı bulunmaktadır. Bu kovanlardan sağlanan toplam gelir 1071 kuruştur. En fazla kovana sahip mahalleler Minare, Kislik ve Alaca Mescid Mahalleleridir. Dokuz mahallede ise arıcılığın hiç yapılmadığı görülmektedir. Arıcılıktan en fazla gelir elde eden mahalleler 24 arı kovanı ile 196

²⁹⁰ Zenbur, Arapça bir kelime olup arı demektir. www.seslisozluk.net. E.T. 01.07.2018. 19.25.

kuruş elde eden Cedid Mahallesi, 48 arı kovanı ile 140 kuruş gelir sağlayan Minare Mahallesi'dir.

Grafik 11. Zile'de Hayvancılığın Genel Dağılımı ve Sağlanan Gelirler

Grafikten de anlaşılacağı üzere Zile'de en fazla yetiştirilen hayvanların büyükbaş olduğu anlaşılmaktadır. Büyükbaş hayvancılığının tercih edilmesinin sebebi Zile'nin ikliminden kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü karasal ve sert iklime sahip olan bölge bu tür hayvanların yetiştirilmesine daha uygun olduğu görülmektedir. Yük ve binek hayvanlarının da bölgede diğer hayvanlar kadar olmasa da çokluğu dikkat çekmektedir. Arıcılık ise hem sayısal hem de gelir anlamında bölgede en az yapılan hayvancılık faaliyetidir.

3.3. DİĞER GELİR KAYNAKLARI

3.3.1. Mesleki Gelirler

Zile temettuat defterinde Gayrimüslimlerin de dâhil olmak üzere 122 farklı meslek dalının olduğunu belirtmiştik. İncelemekte olduğumuz defterde hane reisinin mesleği ve o mesleğe ait gelir çoğu zaman verilirken birçok yerde verilmediği görülmektedir. Mesleklere ait gelirler çoğu zaman *mesleğinden tamettu ya da san'atıdan temettu* olarak kayda geçmiştir.

Yukarıdaki bölümde mesleklere ait açıklamalar yapılırken meslekleri sınıflandırarak bir değerlendirmeyi yeğlemiştik. Bu sınıflandırılan meslek dalları içerisinde en yoğun görünen meslek dalları ise beden gücüne dayalı olan meslekler, tarım ve ticaret ile ilgili olan mesleklerdi. Ancak mesleği belirtilmeyen ve bundan dolayı geliri hakkında bir bilgi sahibi olmadığımız hane sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur.

Hane reisinin mesleğine ait gelirler verilirken en alt kısma hem mesleğinden hem de diğer gayrimenkullerden olan gelirler, *mecmû'undan*²⁹¹ bir senede temettuatı şeklinde toplam gelirler ile birlikte yazılmıştır. Bu bağlamda mesleklere ait gelirlerin değerleri verilirken diğer gayrimenkullere ait gelir değerleri de toplam temettü şeklinde verilerek mahalleler arası bir karşılaştırma yapılacaktır.

Tablo 32. Mesleki ve Toplam Gelirlerin Mahallelere Göre Dağılımı

	Mesleğinden Temettü	Mecmû'u Temettü
ALİ KADI	16.008	31.895
ARNABUD	17.321	26.729
CAMİ-İ KEBİR	20.224	44.419
CEDİD	25.754	55.632
DUTLUPINAR	18.213	39.073
HACI MEHMED	22.357	49.036
KETHÜDA	10.869	21.592
KİSLİK	15.103	27.049
MİNARE	52.492	91.640
MOLLA YAHYA	8.444	15.458
NAKKAŞ	4.231	9.209
PALANGA	4.050	5.315
SAKİLER	6.856	21.875
ŞEYKULU	3.050	4.468
YAZICI	2.646	9.235
ALACA MESCİD	41.541	60.276
DERUN-İ KIL'A	3.440	14.341
ŞEYH ALİ	19.005	46.976
ZİNCİRLİ	55.241	105.600
KÜÇÜK MİNARE	3.685	4.960
TOPLAM	350.530	684.778

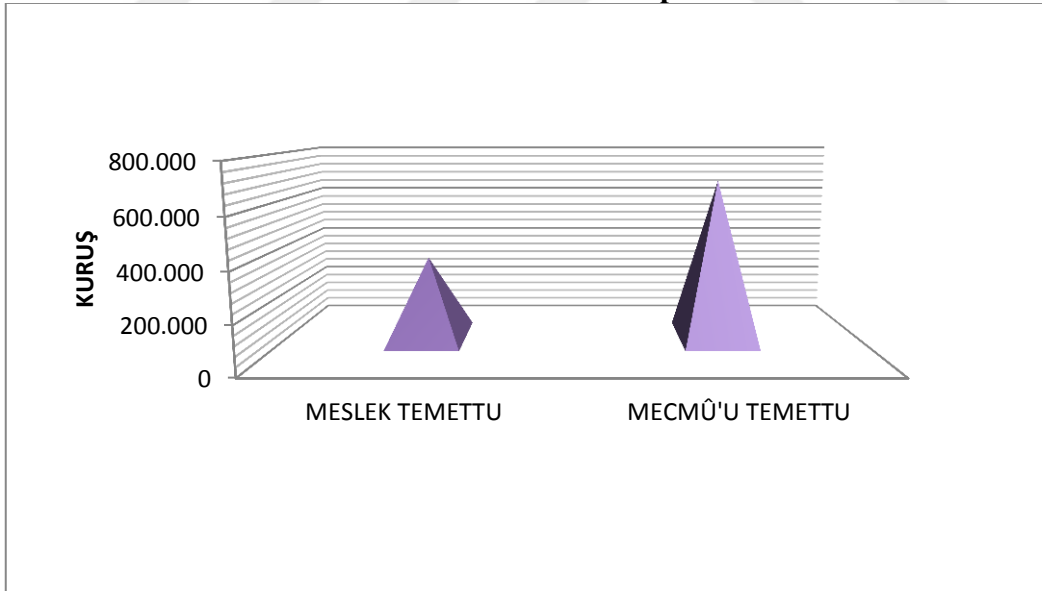
Tabloda Müslim ve Gayrimüslim ahalinin bir senede mesleklerinden elde ettikleri gelirler ve toplam gelirlerin miktarı bir arada verilmiştir. Zile temettuat defterinde mesleği belirtilmeyen 329 hane reisinin yanında mesleği belirtilip te bu meslekten yıllık geliri belirtilmeyen birçok hane reisi mevcuttur. Bu yüzden tablodan da anlaşılacağı üzere meslekten elde edilen yıllık gelir ile toplam gelir arasında kimi mahallelerde çok büyük farklar vardır.

²⁹¹ Mecmû: Cem olunmuş, toplanmış, bir araya getirilmiş, toplam demektir. Develioğlu, *a.g.e.*, s. 689.

Diğer taraftan sadece Gayrimüslimlerin yaşadığı Küçük Minare Mahallesi gibi bir mahallede hem mesleklerin hem de mesleklerden elde edilen gelirler eksiksiz bir şekilde yazılmıştır. Bu mahallede yaşayan 35 hane reisinin arakçılık ile uğraştığı ve mesleklerden elde ettikleri gelirler deftere tam kaydedildiğinden meslek ve yıllık gelirin arasındaki farkın az olduğu görülmektedir. Aslında Gayrimüslim mahallelerde yaşayan hane reislerinin Küçük Minare Mahallesi kadar tam olmasa da mesleklerinden elde ettikleri gelirlerin Müslüman mahallelere göre daha düzenli tutulduğu anlaşılmaktadır.

Diğer alanlarda olduğu gibi meslek ve toplam yıllık gelirlerin nüfusu kalabalık olan mahallelerde daha fazla olması doğaldır. Zincirli Mahallesi yıllık meslek geliri açısından ilk sırayı almaktadır. Minare, Alaca Mescid, Cedid ve Cami-i Kebir Mahalleleri ise Zincirli Mahallesinden sonra en fazla yıllık mesleki gelire sahip olan mahallelerdir. Bu mahalleler aynı zamanda yıllık mesleki gelir ve toplam gelir arasında büyük farklılıkların olduğu mahallelerdir. En düşük yıllık mesleki gelire sahip olan mahalleler Yazıcı, Şeyhkulu, Derun-ı Kıl'a ve Küçük Minare Mahalleleridir.

Grafik 12. Senelik Meslek ve Toplam Gelir Miktarı

Zile'de yıllık meslek ve toplam gelir arasındaki fark 334.248 kuruştur. Farkın neredeyse yıllık mesleki gelir kadar çok olmasının sebebi yukarıda da değindiğimiz mesleği ve meslekten elde edilen gelirlerin belirtilmemesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda mecmû'u temettu hane reisinin sahip olduğu gayrimenkullerin toplam yıllık gelirini göstermektedir. Vergi mükellefi kişinin yıllık tüm varlıkları yazılırken

birçoğundan vergi alınmadığı belirtilmişti. Bu sebeple yıllık meslek gelir ve toplam gelir arasında büyük fark oluşmuştur.

3.3.2. Dükkân ve Değirmenler

Dükkân, Farsça kökenli bir kelime olup içinde öteberi satılan oda, yer demektir²⁹². Zile temettuat defterinde hane reisinin sahip olduğu dükkânlara ilişkin açıklamalar ana satırın hemen altında diğer gayrimenkullerde olduğu gibi verilmiştir.

Kişinin sahip olduğu dükkânın adeti ve bir yıllık hasılatı hemen altına yazılmıştır. Dükkânın ne tür iş için kullanıldığı, kira olup olmadığı, zevcesinden gelip gelmediği gibi birçok özellik çoğu zaman belirtilmişse de, birçok mahallede sadece dükkân ve geliri yazılmıştır.

19. yüzyıl ortalarında Zile’de dükkânlar; berber, bakkal, bezzaz, terzi, kuyumcu vb. işlerin yapıldığı mekânlardır. Kimi zaman dükkândan mülk sahibinin kiraya vererek bir gelir sağladığı görülmektedir. Dükkânlardan sağlanan gelirler ise yapılan işe göre kazançlar değişiklik göstermektedir.

Tablo 33. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Mahallelerinde Dükkânlar

MAHALLELER	MÜSLİM	HÂSIL	G.MÜSLİM	HÂSIL
	ADET		ADET	
ALİ KADI	0	0	45	4850
CAMİ-İ KEBİR	1	80	27	2045
CEDİD	1	23	19	1166
DUTLUPINAR	4	260	19	2969
HACI MEHMED	0	0	8	1259
KİSLİK	0	0	7	421
MİNARE	0	0	1	376
MOLLA YAHYA	0	0	13	1310
NAKKAŞ	0	0	7	499
SAKİLER	0	0	43	652
ŞEYHKULU	0	0	1	30
YAZICI	0	0	3	120
ALACA MESCİD	0	0	46	7792
DERUN-İ KIL'A	0	0	5	350
ZİNCİRLİ	0	0	33	4675
TOPLAM	6	363	235	28514

²⁹² Develioğlu, a.g.e., s. 219.

Zile kaza merkezinde sadece 15 mahallede yaşayanların dükkânlarının olduğu görülmektedir. Gayrimüslimlerin sahip olduğu toplam dükkân sayısının altı adet olduğu anlaşılmaktadır. Cami-i Kebirde 1, Cedid Mahallesinde 1 ve Dutlupınar Mahallesinde 4 adet olmak üzere Gayrimüslimlerin toplamda 6 adet dükkân sahibi olduğu saptanmıştır. Bu dükkânlardan toplam yıllık gelir ise 363 kuruştur.

En fazla dükkâna ve dükkândan sağlanan gelire sahip olan mahalleler; Ali Kadı, Alaca Mescid, Zincirli ve Cami-i Kebir Mahalleleridir. Şeykulu ve Minare Mahallelerinde ise birer dükkân sahibi bulunmaktadır. Dükkânların yapılan işe ve büyüklüğüne göre sağladığı yıllık gelirin yapılan işe göre değişken olduğunu söylemiştik. Nitekim Sakiler mahallesinde 43 dükkân sahibinin bulunması ve sağlanan gelire dikkat edilirse diğer mahallelerde neredeyse aynı sayıda dükkânlarla kıyaslandığında yıllık gelirin bir hayli az olduğu görülmektedir. Sakiler Mahallesinde söz konusu dükkânların sadece birinin mülk sahibi tarafından işletildiği diğer 42 dükkânın kiraya verilmek şartıyla gelir sağladığı ve bu yüzden gelirin az olduğu anlaşılmaktadır.

Dükkânlardan sağlanan yıllık gelire bir örnek verecek olursak, Zincirli Mahallesi hane 14 numara 14'te ikamet etmekte olan Mehdioglu Mustafa'nın Terzi dükkânından yıllık geliri 20 kuruş iken, Sakiler Mahallesinde hane 20 numara 20'de ikamet etmekte olan *Caluzoğlu Hüseyin'in* dülger dükkânından yıllık gelirinin 30 kuruş olduğu yazılmıştır²⁹³.

Değirmen, Türkçe kökenli bir kelime olup öğütme işlemi yapılan yerdir²⁹⁴. Zile temettuat defterindeki bilgilere göre bölgede çok sayıda değirmenin olduğu görülmektedir. Defterde değirmenler *âsiyâb*²⁹⁵ olarak geçmektedir. Âsiyâb, tahılın un haline getirildiği su gücüyle dönene yuvarlak ve geniş iki taş diye tasvir edilmektedir. Eğer bu taşlar su gücü ile çalışıyorsa su değirmeni anlamına gelmektedir²⁹⁶.

Zile kaza merkezinde değirmenin etimolojik kökeninden yolar çıkarak değirmenlerin su gücü ile çalıştığı kanısına varmak yerinde olacaktır. Değirmenlerin 15.

²⁹³ BOA. ML. VRD. TMT. d., s. 713.

²⁹⁴ www.tdk.gov.tr. (E.T. 03.07.2018, 19:00)

²⁹⁵ Âsiyâb, Farsça bir kelime olup su değirmeni manasına gelmektedir. Develioğlu, *a.g.e.*, s. 49.

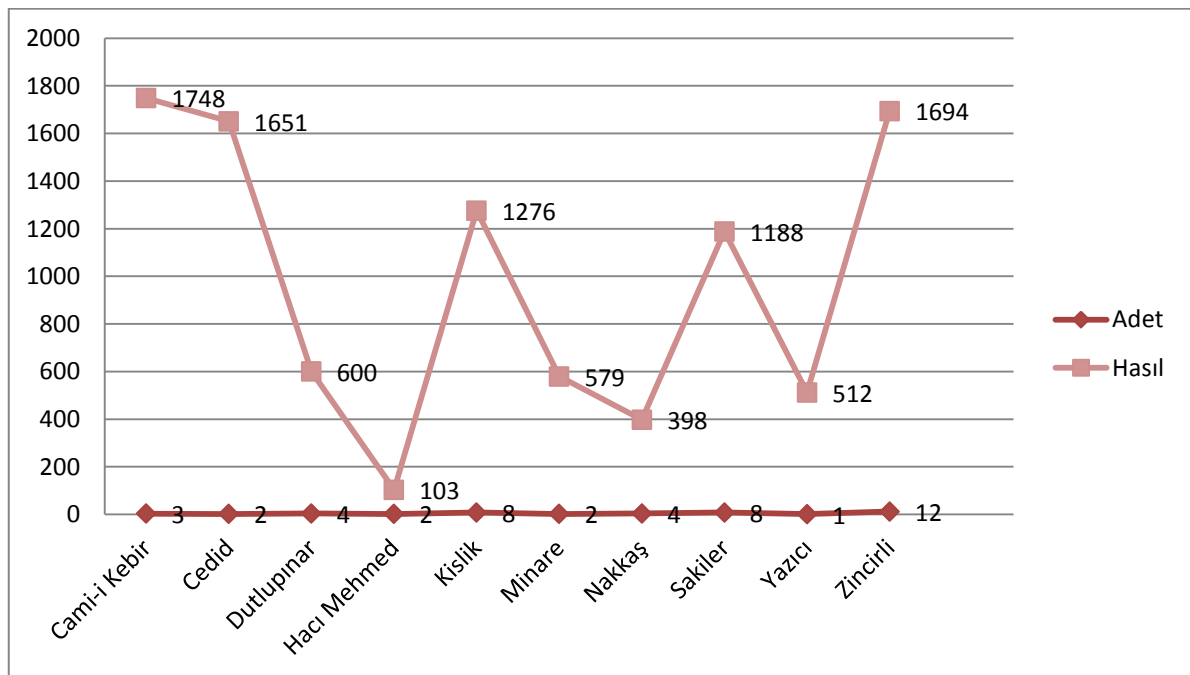
²⁹⁶ Murat Hanilçe, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Zile Kazasında Değirmenler", *Tokat Tarih ve Kültür Sempozyumu*, (25-26 Eylül 2014), C.1. Tokat 2015, s. 444.

ve 16.yüzyıllarda genelde zaviyeler ve şahıslar tarafından işletildiği bilinmektedir. Ancak şahısların işletmiş olduğu değirmen sayıları net değildir²⁹⁷.

Zile temettuat defterinde merkez kazada toplamda 10 mahallede 46 değirmenin olduğunu görmekteyiz. Bu değirmenlerin birçoğu şahıslar tarafından işletilmekte olup bazı değirmenler hisseli²⁹⁸ yani ortaklı işletilmektedir. Mevcut değirmenlerden tüm mahallelerde elde edilen yıllık gelir ise 9.749 kuruştur.

Değirmenlerin sayısı ve gelirleri ise mahallelere göre farklılıklar göstermektedir. En fazla değirmen sayısına sahip olan mahalleler 12 değirmenle Zincirli ve sekiz değirmenle Sakiler mahallesidir. Cami-i Kebir mahallesinde üç değirmenin 12 hissedarı olup yıllık geliri en fazla olan mahalledir. Keza aynı durum Cedid Mahallesi için de geçerlidir. Bu mahallede iki değirmen olup toplam yıllık geliri 1651 kuruştur. Bu durum gösteriyor ki mahallelerdeki değirmenlerin sayısı yıllık gelirlerle orantılı değildir. Büyük olasılıkla değirmenlerin işleyişi kazançlarda büyük etkiye sahiptir. Aşağıdaki grafikte 19. Yüzyıl ortalarında Zile’de bulunan değirmenlerin sayısı ve yıllık gelirlerine dair veriler daha ayrıntılı olarak verilmiştir.

Grafik 13. 19. Yüzyılda Zile Kaza Merkezinde Değirmen Sayıları ve Yıllık Gelirleri

²⁹⁷ Murat Hanılçe, XV ve XVI Yüzyıllarda Zile Kazasında Değirmenler... s. 445.

²⁹⁸ Hisse, Pay,nasip demektir. Develioğlu, a.g.e., s. 428.

3.3.3. Vakıflar

Vakıf kelimesi Arapça olup “durdurmak”, “alıkoymak”, “durma” anlamına gelmektedir. Kelimenin çoğulu ise evkafır²⁹⁹. Terim anlamı; taşınır veya taşınmaz bir malın hayır vesilesi ile toplumun yararına doğrudan ya da dolaylı olarak karşılıksız tahsis edilmesidir³⁰⁰. Diğer bir tanımda ise vakıf; sahibi olduğu bir mülkü ammenin menfaatine ebedi olarak tahsis edilen şeydir³⁰¹.

Osmanlı Devleti’nde sayıları bir hayli çok olan vakıflar, toplum yaşamına büyük hizmetler sağlamıştır. Bu hizmetler genelde dini, sosyal, iktisadi ve eğitimle ilgilidir³⁰². Vakıflar, özellikle devlet-toplum-birey ilişkilerinin düzenlenmesine büyük bir etkiye sahiptir. Osmanlı devlet anlayışında din, eğitim ve sosyal hizmetleri karşılayan yapılar genellikle vakıflar aracılığı ile yapılmaktaydı. Çünkü Osmanlı’ya göre bu yapıların yapılması devletin görevi olarak görülmemekteydi. Devlet’in görevi halkın can, mal ve namus güvenliğini korumak, asayişini sağlamak, sınırları korumak ve devlet düzenini her şeyin üzerinde tutmaktı. Bu sebeple devlet, sınırları içerisinde yaşayan ahalinin birçok alandaki ihtiyaçlarını vakıf müesseseleri aracılığı karşılamaktaydı³⁰³.

Vakıflar, aynı zamanda 1839 Tanzimat Fermanı’nın ilanına kadar bayındırlık işlerini gören önemli kurumlardır. Bu döneme kadar birçok yol, köprü, kaldırım, çeşme gibi yapıların yapımı ve tamirati vakıflar tarafından yapılmıştır³⁰⁴. Toplum ve devlet yararına birçok önemli yapı inşa eden ve bunların devamlılığını sağlayan vakıflar sadece kadılar vasıtasıyla kontrol edilebilmekteydi³⁰⁵.

Osmanlı Devleti’nde bir vakfın kurulması için genel olarak dört temel şart gerekmektedir. Bunlar bir, vakfeden kişinin (vâkıf) akli bir sorunu olmayıp tam reşit olması, borcunun olmaması, hür ve kanuni ehliyete sahip olması gerekmektedir. İkinci şart, vakfedilen mal (mevkuf) muayyen olmalı ve vakfedildiği zaman vakfın mülkü olmalıydı. Üçüncü şart, irade beyanının olmalıydı. Yani vakfeden kişinin iradesi kesin

²⁹⁹ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 1321.

³⁰⁰ Ali Açık, “583 Numaralı Evkaf Defterine göre Zile Vakıfları” , *Tarihi ve Kültürü ile II. Zile Sempozyumu*, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, (6-9 Ekim 2011), s. 14.

³⁰¹ Pakalın, *a.g.e.*, C.3. s. 577.

³⁰² Açık, 583 Numaralı Evkaf... s. 15.

³⁰³ Ünal, *a.g.e.*, s. 229.

³⁰⁴ Hayriye Işık, “Bir Kamu Hizmeti Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Yeri” *Akademik Bakış Dergisi*, S. 16, Nisan 2009, s. 5.

³⁰⁵ Ünal, *a.g.e.*, s. 231.

olmalı ve erteleyici muallak ta olmamalıydı. Son olarak ta, vakıftan yararlananların (mevkufun aleyh) üçüncü şahıs kişilerin olmasıydı. Bu şart aynı zamanda vakfın amacını da belirlemekteydi³⁰⁶. Zile’de bazı kişilerin kazançları içeriinde çeşitli vakıflardan aldıkları gelirler de vardı. Bunlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Bkz. Tablo 34.).

Tablo 34 19. Yüzyıl Ortalarında Zile’de Bulunan Vakıf İsimleri ve Bu Vakıflardan Kişilere Giden Gelirler

Mahalle	Hane nu.	Vakıf İsmi	Gelir (Kuruş)
Arnabud	24	Şeyh Mahmud	150
	29	Şeyh İmameddin	54
	83	Aknöker	38
	91	Hasan Paşa	440
	129	Bazar Cami-i Şerifi	118
Cami-i Kebir	1	Cami-i Şerif	456
	7	Hacı Şaban Cami-i Şerifi	24
	8	Hacı Yazı Cami Şerifi	400
	9	Hacı Salih Cami-i Şerifi	12,5
	12	Ahi Evran	257
	14	Şeyh Yakup	3607
	21	Şeyh Mahzun	1788
	32	Ayaz Ağa	1500
	65	Şeyh Ali	467,5
Dutlupınar	3	Doğaniçi	380
	25	Kalenderiye	6421
	28	Güşeyhoğlu	4220
	36	Cami-i Şerif	309
Hacı Mehmed	56	Gazi	230
	58	Hız. Yusuf	219
	84	Hasan Gazi	69
	94	Ahmediye	69
	153	Melikgazi	501
	158	Hulusi Paşa	384
Minare	1	Hasan Ağa	500
	2	Hacı Ağa Cami	997
	13	Hacı Salih	176
	14	Hacı Doğan	186,5
	16	Bekir Ağa	300
Nak kaş	277	Mehmed Paşa	240
	278	Gazi	37
Palanga	14	Atabeg	73
	19	Hafız Yasin Medresesi	45

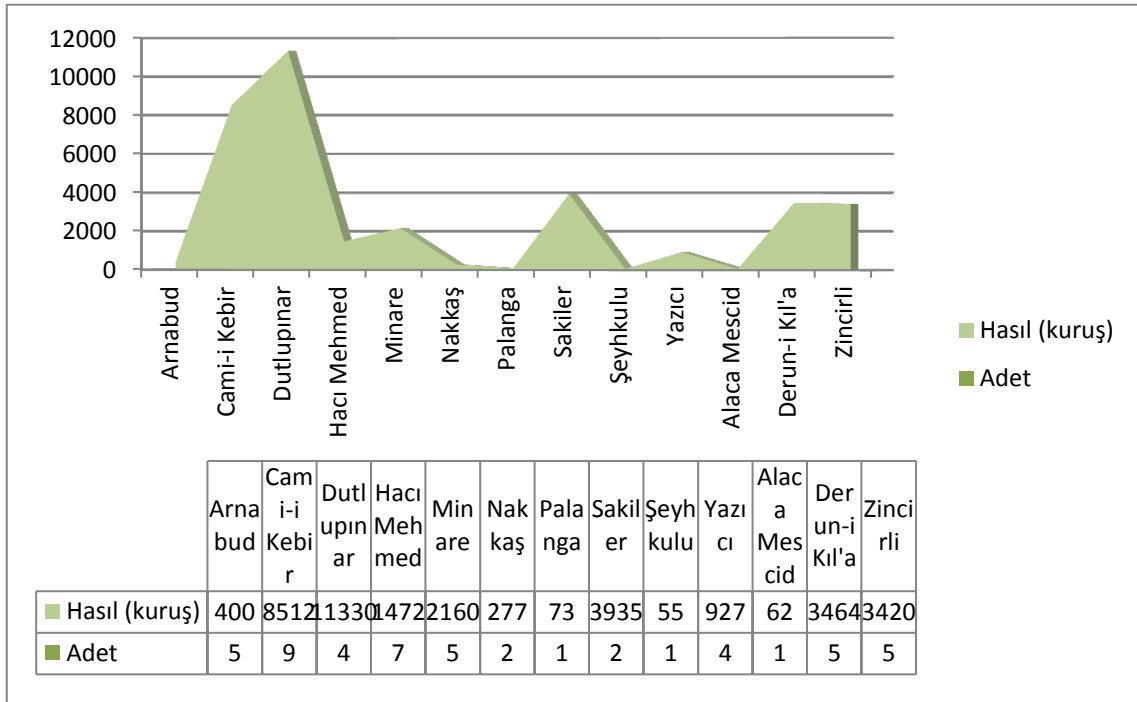
³⁰⁶ İlhan Akbulut, “Vakıf Kurumu Mahiyeti ve Tarihsel Gelişimi” *Vakıflar Dergisi*, C. XXX, S. 30, 2003, s. 38.

Sa kil er	41	İsmail Baba	3890
Şeyhkulu	18	Göçek Halil	55
Yazıcı	1	Celil Dede Medresesi	695
	3	Dağdanlı	45
	43	Melik İmam	105
		Mahmud Çelebi	82
Alaca Mescid	140	Salsal Zaviyesi	62
Derun-i Kıl'a	17	Şeyhkulu	30
	18	Muharrem Efendi	493
		Melik İmameddin	657
		Nasuh Paşa Cami	1062
		Hasan Ağa	1216
Zincirli	334	Cami-i Kebir	129
	335	Hacı Muzaffer	129
		Cami-i Şerif	60
	338	Harameyn-i Şerif	3000
	339	Şeyh Ali	102

Zile'de 19. yüzyıl ortalarında toplumun sosyal, dini, eğitim ve iktisadi hizmetlerine katkı sağlayan 51 vakfın temettuat defterine yansıdığını görmekteyiz. Bu vakıfların kişilere yptığı ödemelin defterden tespit edilen yıllık toplam hâsılı ise 36.480.5 kuruştur (bkz. Tablo 34). Toplamda 13 mahallede vakıflardan yararlanan kişiler bulunurken 6 mahallede yaşayanlar vakıflardan herhangi bir pay almamıştır. Vakıflardan pay aktarılmayan mahalleler şunlardır: Ali Kadı, Cedid, Kethüda, Kislik, Küçük Minare ve Molla Yahya Mahalleleridir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere 19. yüzyıl ortalarında Zile'de bulunan vakıflar genel olarak medrese, zaviye, cami gibi eğitim ve inanç odaklı kuruluşlardır. Vakıfların isminden de anlaşılacağı üzere çoğunlukla cami isminde kurulan yedi vakıf vardır. Şeyh, Hoca ve İmam gibi dini bir sıfat isminde 15 vakıf vardır. Bunun yanı sıra Hasan Ağa, Aknöker, Dağdanlı gibi şahıs ve unvan isimlerinde kurulan vakıfların da olduğu göze çarpmaktadır.

Grafik 14. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Kaza Merkezinde Temettuat Defterinde Adı Geçen Vakıflar ve Bu Vakıflardan Kişilerin Aldığı Gelirler

Grafikte de gösterildiği gibi vakıflardan yararlananların en az bulunduğu mahalleler birer hane reisiyle Palanga, Alaca Mescid ve Şeyhkulu Mahalleleridir. Palanga Mahallesiindeki hane reisi 73 kuruş, Alaca Mescid Mahallesiindeki hane reisi 62 ve Şeyhkulu Mahalesindeki 55 kuruş vakıf gelirine sahipti. Vakıflardan en çok yararlanan hane reislerinin bulunduğu mahalleler ise Cami-i Kebir, Hacı Mehmed, Zincirli, Derun-i Kıl'a ve Minare Mahallelerinde sakindi.

3.4. 19. Yüzyıl Ortalarında Zile Kaza Merkezinde Toplanan Vergi Türleri ve Miktarları

Osmanlı Devleti'nin temel gelir kaynağı olan vergiler, Osmanlı teşkilat yapılanmasını da etkilemiştir. Öyle ki devlet, ülke sınırları içerisinde neredeyse vergi vermeyen bir fert kalmayacak derece de teşkilatlanmasına özen göstermekteydi³⁰⁷. Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıla kadar sistematik olarak yürüttüğü vergi toplama usulü tımar denen tarım ekonomisine dayanıyordu. 16. yüzyıldan sonra bozulmaya ve çözülmeye başlayan bu sistem vergilerin toplanmasını zorlaştırmıştır. Bu durum

³⁰⁷ Abdullah Saydam, *a.g.e.*, s. 360.

devletin diğer kurumlarına da etki etmiş ve zamanla devletin temel yapısını tehdit eder hale gelmiştir³⁰⁸. Devlet gelirleri sağlamak için türlü yollar denemiş ve bu durum halka olumsuz bir şekilde yansımıştır. Vergiler arttırılıyor, olağanüstü vergile sürekli alınır hale gelmiş ve iltizam denen yeni gelir toplama usulü ile mültezimler ahaliyi haddinden fazla vergi yükü yüklemiştir³⁰⁹.

Tanzimat fermanı ile bu uygulamaların kaldırılmasına karar verilmiştir. Böylece Osmanlı vergi sisteminde, Tanzimat ile birlikte yapılan en önemli yenilik karmaşık ve düzensiz olan vergi toplama usulüne son verip, “*ancemaatin vergi*” adında tek bir verginin toplanmasına karar verilmiş olmasıdır³¹⁰.

1840 yılından muhassılların öncülüğünde yapılan tahrir sonucu “Emlak ve Arazi ve Hayvanat Temettuat Defterleri” oluşmuştur. Ancak devlet, istediği sonuca bu sistemle de ulaşamadığı anlaşılmaktadır³¹¹. Tutulan bu defterlerde vergiler hane reisinin üst kısmında dikine olarak “*vergiyi-i mahsusa*” olarak yazılmıştır. Aynı şekilde öşre dair vergilerde verilmiştir³¹².

Zile temettuat defterinde vergilere dair kısımda vergiy-i mahsusa ve öşür vergisi ele alınacaktır. Çünkü diğer gayrimenkullere dair vergiler, hayvanat, dükkân, mesleklerden elde edilen kazançlar vs. yukarıdaki kısımlarda bahsetmiştik. Bu başlık altında ayrıca Gayrimüslimlerden alınan “*cizye*” vergisine değinilmiştir.

Vergi-yi mahsusa ait tutar, Zile temettuat defterinde daha önce de belirtildiği gibi hane reisinin ismi üzerinde dikine bir şekilde “*vergiyi mahsusadan bir senede vermiş olduğu*” şeklinde yazılmıştır. İkinci bir vergi olan *öşür* vergisi buğday, arpa başta olmak üzere herkesin kaldırdığı mahsulden alınan öşrün önce kilesi, sonra kıymeti yazılmış ve alta genel toplamı verilmiştir³¹³. Bu vergiye ait başlık defterde “*Â’sâr vergisi olarak bir senede vermiş olduğu*” şeklinde kaydedilmiştir. Â’sâr, mahsullerden

³⁰⁸ Çakır, *a.g.e.*, s. 1.

³⁰⁹ Çakır, *a.g.e.*, s. 19.

³¹⁰ Çakır, *a.g.e.*, s. 49.

³¹¹ Fatma Tanrıverdi, “Temettuat Kayıtlarına Göre Bereketlü Kazasında Sosyal ve İktisadi Yapı”, *Niğde Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yüksek lisans Tezi), Niğde 2015, s. 88.

³¹² Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 411.

³¹³ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 412.

onda bir oranında toplanan bir vergi türüdür³¹⁴. Diğer bir tanıma göre ise; “Arapça bir kelime olan â’sâr, onda bir anlamına gelmekte olup hububat üzerinden alınan bir vergi türüdür” denmektedir. İlk zamanlarda şer’i hükme göre hububattan onda bir alındığı için bu tabir kullanılmıştır. Ancak Tanzimat Fermanı’ndan sonra bu oran sekide bire çıkarılmıştır³¹⁵.

Bu başlık altında ele alacağımız diğer bir vergi türü olan cizye ise, İslam hâkimiyeti altında Gayrimüslimlerden askeri hizmet yapmalarına karşılık olarak alınan vergidir³¹⁶. Zile temettuat defterlerine göre Zile nüfusunun 19. yüzyıl ortalarında yaklaşık onda biri Gayrimüslim ahaliden oluşmaktaydı. Gayrimüslimlerin bu nüfus oranı göz önünde bulundurulursa cizye vergisinin ne denli önemli olduğu anlaşılabilir. Bir İslam devleti olan Osmanlı, vergi toplama konusunda da İslam kaidelerin devam ettirmiş ve Gayrimüslimlerden bu doğrultuda vergi almıştır.

Genellikler 17-75 yaş arası Gayrimüslim erkeklerden alınan bu vergi senelere ve bölgelere göre değişiklik göstermekteydi. Çoğu zaman baş veya hane üzerinden alınmıştır³¹⁷. Zile temettuat defterinde cizye vergisi hane reisi üzerinden alınmış olup, mahalleler hatta kişilere göre bazı farklar söz konusudur.

İncelenen defterde vergiy-i mahsusa çoğu zaman “*vergisî*” şeklinde yazılmıştır. Ayrıca öşre dair vergilerde “*bedel-i öşr-i bağ, bedel-i öşr-i duhan, bedel-i öşr-i sarımsak*” gibi ekilen mahsullere dair vergilerin miktarı ve türü belirtilmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki duhan, sarımsak gibi mahsuller nadir olarak belirtilmiş olup en fazla bağ öşrü yazılmıştır. Yine bağ öşrü birkaç yerde “*üzüm öşrü*” olarak kaydedilmiştir. Aşağıda oluşturulan tabloda Müslim ve Gayrimüslimlerin vermiş olduğu vergiler ayrı ayrı gösterilmiştir. (bkz. Tablo 34.)

Tablo 35. 1844-1845 Zile Temattuat Defterine Göre Gayrimüslimlerin Vermiş Olduğu Vergiler

MAHALLELER	Hane sayısı	Vergiyi Mahsusa (Kuruş)	Cizye (Kuruş)	Bedeli öşr-i bağ (Kuruş)
Alaca Mescid	5	476	184	0
Cami-i Kebir	13	1926	735	0
Cedid	59	7300	2429	189

³¹⁴ Develioğlu, *a.g.e.* s. 51.

³¹⁵ Pakalın, *a.g.e.*, C.2. s. 746.

³¹⁶ Saydam, *a.g.e.*, s. 363.

³¹⁷ Bozkurt, *a.g.e.*, s. 27.

Dutlupınar	37	4893	1905	122
Hacı Mehmed	27	1743	1058	61
Küçük Minare	35	1358	880	61
Minare	27	2039	1079	148
Palanga	3	30	75	0
Sakiler	8	1025	525	21
Toplam	214	20790	8870	602

Zile kaza merkezinde 19. yüzyıl ortalarında mevcut Gayrimüslim nüfusun ortalama 1070 kişi olduğunu tespit etmiştik. Bu nüfusun Zile temettuat defterinden elde edilen vergi gelirlerine göre kişi başı dağılımı ise şöyledir. Toplam 20.790 kuruş vergiyi mahususa da kişi başı yıllık vergi miktarı ortalama 19,4 kuruştur. Gayrimüslim mahallelerin toplam 602 kuruşluk bağ öşründe kişi başı vergisi 0,5 kuruştur. Son olarak ise 8870 kuruşluk toplam cizye vergisinde kişi başına düşen vergi miktarı 8,2 kuruş olarak hesaplanmaktadır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere en fazla vergiy-i mahsusa ve cizye vergisi veren mahalleler Cedid, Dutlupınar ve Minare Mahalleleridir. Bu vergilerin en az görüldüğü mahalleler ise Palanga ve Alaca Mescid Mahalleleridir.

Tablo 36. 1844-1845 Zile Temettuat Defterine Göre Müslümanların Vermiş Olduğu Vergiler

MAHALLELER	Hane Sayısı	Vergiyi Mahsusa	Bağ Öşrü
Alaca Mescid	202	14.697	802
Ali Kadı	113	8.093	0
Arnabud	130	8.569	348
Cami-i Kebir	95	4.941	460
Cedid	104	7.607	429
Dutlupınar	71	4.446	195
Derun-ı Kıl'a	20	1.175	96
Hacı Mehmed	165	11.369	780
Kethüda	58	3.042	367
Kislik	126	7.818	491
Minare	325	20.072	1.092
Molla Yahya	52	3.121	238
Nakkaş	27	1.646	106
Palanga	19	1.095	87
Sakiler	50	3.078	169
Şeyhkulu	35	2.411	64
Yazıcı	46	2.098	69
Şeyh Ali	168	11.822	569
Zincirli	370	27.556	10.103
Toplam	2174	144.656	16.465

Zile Temettüt defterinde Müslüman ahalinin vergiy-i mahsusa ve öşri bağ vergisine dair elde edilen bilgilere göre toplam 144.656 kuruş yıllık vergiy-i mahsusa ve 16.465 kuruş bağ öşrü ödedikleri anlaşılmaktadır.

Müslüman ahalinin ortalama tahmini nüfusu 10.870 olduğu göz önüne alınırsa kişi başı yıllık vergiyi mahsusa miktarı yaklaşık 13,3 kuruş, bağ öşrü ise 1,5 kuruş olarak hesaplanmaktadır. Mahalleler bazında yıllık vergiy-i mahsusa vergisinin en az olduğu mahalleler Palanga 1.095 kuruş, Derun-ı Kıl'a 1.175 kuruş ve Nakkaş Mahallesi 1.646 kuruşluk bir değere sahiptir. En fazla vergiy-i mahsusa miktarına sahip mahalleler ise Zincirli, 27.556 kuruş, Minare 20.072 kuruş ve Alaca Mescid 14.697 kuruşluk bir değere sahip mahallelerdir.

Öşri bağ vergisi ise vergiyi mahsusa gibi nüfus orantılı bir vergi olmayıp mahsule dayanan bir vergi olduğundan mahalleler arası değerler ekilen bağ miktarına göre değişmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere Ali Kadı Mahallesi'nde öşri bağ vergisinin alınmadığı görülmektedir. En fazla bağ vergisi Zincirli Mahallesi'nden alınırken, hane sayısı Zincirli Mahallesi'ne yakın olan Minare Mahallesi'nde bağ vergisinin Zincirli Mahallesi'nin yaklaşık onda biri kadar bir değere sahip olduğu görülmektedir.

Yıllık bağ vergisi miktarı en az olan mahalleler ise Derun-ı Kıl'a, Palanga, Şeyhkulu ve Yazıcı Mahalleleridir. Bu mahallelerin yıllık bağ vergisi tutarı 100 kuruşu geçmediği yine defterden elde edilen bilgilerden saptanmıştır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Zile kaza merkezinin sosyal ve ekonomik tarihini konu alan bu araştırmanın temel kaynağını Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde “BOA. ML. VRD. TMT. d” kodu ile kaydedilmiş olan Zile Temettuat defteri oluşturmaktadır. Defter 371 sayfadan oluşmakta ve 19x52 ebadındadır.

Defterin tahlilinden elde edilen verilere göre Zile kaza merkezi, biri Gayrimüslim olmak üzere toplamda 20 mahalle mevcuttur. 19 Müslüman mahallenin sekizinde Gayrimüslimler ile bir arada yaşanıldığı anlaşılmaktadır. Mevcut mahalleler ve isimleri tarihsel süreç içerisinde irdelenmiş olup yaşanan değişiklikleri değerlendirilmiştir.

Nüfusa dair bilgiler elde edilen diğer diğer önemli bulgulardandır. Keza 19. yüzyıl ortalarında Zile kaza merkezinin nüfusu hane üzerinden (hanex5) tahmini olarak saptanmıştır. 1844-1845 sayımında elde ettiğimiz toplam tahmini nüfusun (11.940) 1831 yılında yapılan sayımda elde edilen nüfustan (14.214) daha az olduğu saptanmıştır. 1844-1845 yılında yapılan tahrir neticesinde Gayrimüslim nüfusun oranı Müslüman nüfusa oranla yaklaşık onda birdir.

Hane reislerinin lakap, isim, mesleklerine dair bilgiler bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik tarihini irdelememizi sağlayan önemli diğer bir özelliktir. Hane reislerine takılan isim ve lakaplar kişilerin fiziki, karakteristik ve ekonomik durumlarını göstermektedir. Bazı mahallelerde kel, kör, sarı, araç (sakat) gibi sıfatlar kullanılırken bazı mahallelerde ağa, zade gibi kişinin ekonomik durumunu gösteren lakapların kullanıldığı görülmüştür.

Zile’de meslek çeşitliliğinin bir hayli fazla olduğu göze çarpan önemli bir özelliktir. Bahsi geçen dönemde Zile’de toplam 122 farklı mesleğin olduğu görülmektedir. Çalışmada meslekler 15 farklı grup oluşturularak değerlendirilmiştir. Bu defterden elde edilen veriler ışığında hane reisleri tarafından Zile kaza merkezinde en fazla yapılan mesleklerin ilk beş sıradaki meslek grupları şöyledir: Beden gücüne dayalı meslekler, Tarım ile ilgili meslekler, ticaret ile ilgili meslekler, dokumacılık ve son olarak ta gıda sektörü ile ilgili meslekler gelmektedir. Beden gücüne dayalı mesleklerin içerisinde en fazla yapılan mesleğin amelelik olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

Bölgede en az olan meslekler ise inşaat sektörü ile ilgili meslekler, Taşıma, Askeri-idari görevliler ile ilgili meslekler ve son olarak temizlik işleri ile ilgili meslekler gelmektedir. Mesleği belirtilmeyen hane reisinin sayıları ise bir hayli fazla olup 329 dur.

Zile kaza merkezinin 19. yüzyıl ortalarında ekonomisinin diğer Osmanlı kasabaları gibi tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Bölgenin tarım ve hayvancılığa dair verileri diğer bölümlerde olduğu gibi sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler neticesinde Zile tarımına dair bulgulardan hareketle en fazla tarla tarımının yapıldığı sonucuna varılmıştır. İkinci sırada ise bağcılık vardır. Nitekim Zile’de tarım alanlarının % 76’sını tarlalar %23’nü bağlar kalan diğer % 1’lik kısmı ise bahçe ve bostanlar oluşturmaktadır. Tarımın bölgeye sağladığı yıllık gelir miktarı ise; tarla tarımı 336.120 kuruş, bağcılıktan 117.703 kuruş, bahçelerden 1993 kuruş ve bostanlardan 5.694 kuruştur.

Hayvancılığın bölge ekonomisine katkısı tarım kadar olmasa da bir hayli fazladır. Genelde büyükbaş hayvancılığın rağbette olduğu göze çarpmaktadır. Büyükbaş hayvanlardan sağlanan yıllık gelir 11.885 kuruş, küçükbaş hayvanlardan 3.690 kuruş, yük-binek hayvanlarından 1.400 kuruş ve son olarak arıcılıktan 1071 kuruş elde edilmiştir.

Defterde, hem bölge ekonomisi hem de iktisat tarihi açısından önemli bir yere sahip olan vergiler kısmına dair veriler ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Hane reislerinin yaptıkları işten, sahip oldukları hayvanat, gayrimenkul ve bizzat kişi üzerinden alınan vergiler ve miktarı defterde belirtilmiştir.

Vergiler kısmında hane reislerine ait tüm menkul ve gayrimenkul mallardan elde edilen gelirler yukarıdaki kısımlarda ayrıntılı bir şekilde incelenerek değerlendirilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki incelemiş olduğumuz defterin sonunda mahallelere ait gelirler ve toplam gelirler tek bir sayfada özet olarak verilmiştir. Bizim defterden elde ettiğimiz sayısal rakamlar ile defterin özet kısmında yazılan sayısal rakamlar arasında fark olduğunu tespit edilmiştir. Örnek olarak, Tablo 32’de mecmu temettü olarak verdiğimiz 684.778 kuruşluk gelir, defterin özet kısmında 699.028 olarak belirtilmiştir. İki rakam arasında 14.250 kuruş fark vardır. Aynı durum hane sayısı içinde geçerlidir.

Defterin özet kısmında Şeyh Ali Mahallesi için toplam 161 hane, Kislik Mahallesi için ise 127 hane olarak yazılmıştır. Oysa Şeyh Ali Mahallesi'nin toplam hane sayısı 168 ve Kislik Mahallesi'nin ise toplamda 126'dır. Defterde hane reisleri yazılırken alt kısımda bazen hane ve numaraların aynı olarak tekrarlandığını tespit ettik. Örneğin Zincirli Mahallesi hane 216 numara 216 iki defa tekrarlanmasına rağmen özet kısmındaki toplam hane sayısına doğru sayısal veriler girilmiştir. Ancak bu durum Şeyh Ali ve Kislik mahalleleri için geçerli olmamıştır. Defterin muharriri tarafından bu gibi yazım ve hesap yanlışları yapılması muhtemel olsa da bu çalışmada defterden elde edilen veriler olduğu gibi değerlendirilmiştir.

Yerel tarih çalışmaları açısından önemli bir yere sahip olan Temettuat Defterleri kapsadığı dönem ve bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı hakkında değerli bilgiler içermektedir. Bu çalışmada Zile temettuat defteri yardımıyla 19. yüzyıl ortalarında Zile'nin demografik yapısını incelenerek bölgenin genel bir anatomisi çizilmeye çalışılmıştır. Böylece 1844-1845'teki bazı özellikleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın yerel tarih çalışmalarına katkı sağlaması dileğiyle...

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri

BOA. ML. VRD. TMT. d, 6082, 57

Telif ve Tetkik Eserler

ABADAN, Yavuz. “Tanzimat Fermanının Tahlili”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (ed. Halil İnalcık- Mehmet Seyitdanlıoğlu) PhoenixYayınevi, İstanbul 2006.

AÇIKEL, Ali. “Tokat”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.41. Ankara: TDV, 2012. s. 219-223.

_____. “Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı” (1880-1907), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2004 C.14., S.2, ss. 331-359.

_____. “Artakubad kazasında Türk Kişi Adları (1544-1520)” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13., S. 2, ss. 305-335.

_____. “583 Numaralı Evkaf Defterine göre Zile Vakıfları”, *Tarihi ve Kültürü ile II. Zile Sempozyumu*, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, (6-9 Ekim 2011), s. 13-25.

ADIYEKE, Nuri. “Temettuat Sayımları ve Bu sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma Uygulama Merkezi Dergisi* (OTAM), S. 11. 2000. ss.770-822.

AKBULUT, İlhan. Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihsel Gelişimi, *Vakıflar Dergisi*, s. 63-73

AKÇA, Nesime Ceyhan. “Osmanlı’nın Cihan Harbinin Hikâyesi”, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4., S. 11, s. 91. ss. 91-102.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyanları”*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

_____. “Tımar Rejiminin Bozuluşu”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* (AÜDTCF), C.3, S.4, Ankara 1945, ss. 419-431.

- AKYILDIZ, Ali. *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- ALPTEKİN, M. Yavuz. “Kapitalizmin Ortaya Çıkışı: Jeo-Kültürel Yaklaşım”, *Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, 2015, ss. 231-241.
- ALTINDAL, Bekir. *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk*. Bayrak Yayıncılık ve Matbaacılık. İstanbul 2011.
- ARTOKÇA, İzzettin. “Kıptiler”, *Tasam* (Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi) Stratejik Rapor No:51, Ankara 2013 ss. 1-25.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal. *Nutuk* (1917-1927), (haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları (ATAM), Ankara 2017.
- ATAKAN, Coşkun Can. “Osmanlı Tımar Sisteminin Mali Yönü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 52 Şubat 1988, ss. 69-78.
- AYKUN, İbrahim. “1897 Tokat Ermeni Olayları”, *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler* (25-26 Eylül), C.1., Tokat Valiliği İl Özel İdaresi Basımı, Tokat 2015, ss. 261-270.
- BARKAN, Ömer Lütfi. “İslam-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.7, S. 4. 1941, ss. 156-181.
- BAYARTAN, Mehmet. “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, S. 13, İstanbul 2005, ss. 93-107.
- BEŞİRLİ Mehmet, *19 yüzyılda Bir Âyan'ın Yaşamından Kesitler Zile Âyanı İlbaşoğlu Küçük Ahmed Ağa*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Yayını, Tokat 2004.
- _____. BEŞİRLİ, Mehmet. *Orta Karadeniz Kentler Tarihi I Tokat (1771-1853)*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005.

- BEHAR, Cem “Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 Sonrası Modernleşmesi”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2. Baskı, (ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk), Ankara 2011.
- _____. “Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927”, *Tarih İstatistikler Dizisi C.2.* (haz. Cem Behar), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2011.
- BİLGİN, Azmi. HACIEMİNOĞLU, Necmettin. “Kıpti”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara: TDV, 2002, ss. 424-426.
- BİZBİRLİK, Alpay. ATAR, Zafer. “19. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterlerinin Yeri: Saruhan Sancağı Mütevellî Çiftliği Temettuat Defteri Örneği”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, S. 45, 2009-I, ss. 37-57.
- BOZKURT, Gülnihal. *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığı Altında Gayr-ı Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1996.
- _____. “İslam Hukukunda Zimmilerin Hukuki statüleri”, *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 1-4, Ankara 1987, ss. 115-155.
- BOZKURT, Nebi. “Lakap”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara: TDV, 2003, ss. 65-67.
- BOYRAZ, Şeref. “Lakaplar Konusunda Bazı Dikkatler ve Bir yöre Örneği”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. VII, Sivas 1998, ss. 107-138.
- CAHEN, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- CANGİ, Rüstem. YAĞCI, Âdem. “Bağdan Sofraya Yemeklik Asma Yaprağı Üretimi”, *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, C.6, Kapadokya Ulusal Bağcılık Çalıştayı, Özel Sayı, 2017, ss. 137-148.

- ÇAÇAN, Berna. “Osmanlı Devleti’nde Vergi Sistemi ve Bir Çeşit Vergi Toplama Usulü Sistemi: Temettuat Defterleri”, *Elektronik Journal of Vocational Colleges*, Mayıs 2015, ss. 8-18.
- ÇADIRCI, Musa. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013.
- _____. *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetim*, İmge Kitabevi, Ankara 2007.
- _____. “Tanzimat’ın Uygulaması ve Karşılaşılan Güçlükler (1840-1856)”, (ed. Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu), *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006.
- ÇAKALOĞLU, Cengiz. “Yemen İsyanı ve Tokat Redif Taburu (1905-1906)”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C.1. 2009, ss. 24-46.
- ÇAKIR, Coşkun. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, Küre Yayınları, 2001.
- ÇAVDAR, Necati. “Temettuat Kayıtlarına Göre Tokat Mahallelerinde Yaşayan Yahudilerin Sosyal ve Ekonomik Durumları (1844-45)” *Tokat Tarih ve Kültür Sempozyum*, C.1, Tokat 2014, s. 327-350.
- ÇOLAK, Mustafa. *Alman İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-191)*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 2006.
- DEMİR, Alparslan. “Zile Kazasında Şahıs Adları”, *Tarihi ve Kültürü ile II. Zile Sempozyumu*, (6-9 Ekim 2011) Bildiriler Kitabı, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 116-131.
- DEVELİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 13. Basım, Aydın Kitabevi, Ankara 1996.
- DİVRİKOĞLU, Ahmet. “Zile’imizdeki Meslekler, Sanatlar, Unutulanlar ve Bilinen Son Duayenleri” *Tarihi ve Kültürüyle III. Zile Sempozyumu Bildirileri* (8-10 Ekim 2015), Özel Sayı, Zile Belediyesi Kültür Yayınlar, Tokat 2016, ss. 169-175.

- DUMRUL, Cüneyt. DUMRUL, Yasemin. “Osmanlı İmparatorluğunun Kapitalist Paternde Sanayileşmesinin önündeki Engeller Üzerine Bir Deneme”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2014, ss. 146-170.
- EFE, Ayla. “1845 Temettuat Sayım Sonuçları Ne oldu”, *History Studies*, C. 8, S. 1, ss.19-35.
- _____. “Osmanlı Devletinde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği” *Tarih Dergisi*, S. 49, 2010, ss. 59-89.
- _____. “Osmanlı Devleti’nin Yeniden Yapılanma Şafağında Üç Vergi Sayımı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 11, S. 2, 2016, ss. 23-46.
- EREN, Ahmet Cevat. Selim III’ün Biyografisi, Nurgök Matbaası, İstanbul 1964.
- ERKAL, Mustafa E. *Sosyoloji*, Der Yayınları 17. Basım, İstanbul 2014.
- EROĞLU, Onur. “Osmanlı Devleti’nin Son Yıllarından Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi”, *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.12, Özel Sayı, 2010, ss. 589.
- EYİCE, Semavi. “Hamam”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.15, Ankara: TDV, 1997, ss. 402-430.
- FAROQHİ, Suraiya. “Krizler ve Değişim 1590-1699”, (ed. Halil İnalcık, Donald Quataert), *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600-1914)*, C.2. Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.
- GENÇ, Mehmet. “Mukataa”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.31, Ankara: TDV 2006, ss. 129-132.
- GENÇOĞLU, Mustafa. “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma” *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/1, ss. 29-50.
- GÖKBİLGİN, Tayyip. “Nizam-ı Cedid”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. 9, Ankara: TDV, 1964, ss. 309-318.

- GÖKÇE, İsmail. *1844-45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt ve Kırsalının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2017.
- GÜNEŞ, Mehmet. “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, *Akademik Bakış Dergisi*, C.8., S. 15, Kış 2014, ss. 269-298.
- GÜRAN, Tevfik. “19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri”, Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik”, *T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü*, 2. Baskı, (ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk), Ankara 2011.
- HANİLÇE, Murat. “Vatan Topraklarında İmza: Türk Yer Adları: Zile Kazası Örneği (1455-1575)”, *Turkish Studies*. C.8. S. 2. Ankara 2013, ss. 89-135.
- _____. “*XV ve XVI Yüzyıllarda Zile Kazası (1455-1574)*”. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Tokat2014.
- _____. “Osmanlı Taşrasında Telgraf Hattı Çekilmesinde Yaşanan Zorluklar Nıksar Erbaa-Tokat Telgraf Hattı Örneği”. *History Studies*. C.9. S. 4. ss. 63-99.
- _____. “18. Yüzyılda Tokat Kaza Merkezi’nde Eğitim Öğretim Hizmetini Destekleyen Vakıflar”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. C.11. S. 1. Tokat 2016, ss. 177-205.
- _____. “15 ve 16. Yüzyılda Zile Kazasının Osmanlı Has, Zeamet ve Tımarlarına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Tarihi ve Kültürüyle III. Zile Sempozyumu Bildirileri* (8-10 Ekim 2015). Özel Sayı, Zile Belediyesi Kültür Yayınlar, Tokat 2016, ss. 221-240.
- _____. “Ermenilerin Tehciri Sırasında Zile Kazasının Nüfus Yapısı”, *Tarihi ve Kültürü İle II. Zile Sempozyumu*, Zile Belediyesi Kültür Yayınları (6-9 Ekim 2011), s. 223-238.
- _____. “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Zile Kazasında Değirmenler”, *Tokat Tarih ve Kültür Sempozyumu* (25-26 Eylül 2014). C.1. Tokat 2015, ss. 441-471.

HAVILAND, William A. E. L. PRINS, Harald. Walrath, Dana. MC. BRIDE, Bunny
Kültürel Antropoloji, (çev. İnan Deniz, Erguvan Sarioğlu) Kaknüs Yayınları,
İstanbul 2008.

IŞIK, Hayriye. “Bir Kamu Hizmeti Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki
Rolü”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 16, Nisan 2009, s. 1-10

İNALCIK, Halil. *Osmanlı'da İstatistik Metodu Kullanıldı mı ?*, Osmanlı Devleti'nde
Bilgi ve İstatistik, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2. Baskı, (ed.
Halil İncık, Şevket Pamuk), Ankara 2011.

_____. *Tanzimat Nedir*, (ed. Halil İncık- Mehmet Seyitdanlıoğlu), Tanzimat
Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006.

_____. “Osmanlıda Raiyyet Rüsümü”, *Bellekten*, XXIII /92, Ankara 1959, ss. 579
654.

İNALCIK, Halil. *Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler*, (ed. Halil İncık,
Mehmet Seyitdanlıoğlu), Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu,
Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006.

KARAL, Enver Ziya. *Gülhane Hattı Hümayununda Batı'nın Etkisi* (ed. Halil İncık-
Seyitdanlıoğlu), Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Phoenix
Yayınevi, İstanbul 2006.

_____. *Osmanlı Tarihi*, C. V, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1947.

_____. *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831)*, T.C. Başbakanlık Devlet
İstatistik Enstitüsü, II. Baskı, Ankara 1997.

KARPAT, Kemal H. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

KAYGUSUZ, Mustafa. H. *1261 Tarihli 08576-08577 Numaralı Temettuat Defterlerinin
Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2012.

- KÖKTAŞ, Altuğ Murat. GÖLÇEK, Ali Gökhan. “Endüstri Devrimi ve Osmanlı İmparatorluğu: Askeri Fabrikalaşma Örneği”, *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9/4, ss. 95-105.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat. *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- KÜÇÜKYALÇIN, Erdal. *Turna'nın Kalbi Yeniçeri Yoldaşlığı ve Bektaşilik*, 3.Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2013.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, C. LIX, S. 225 1995, ss. 39-412.
- MANTRAN, Robert. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II Duraklamadan Yıkılışa*, (çev. Server Tanilli), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- MENTEŞE, Metin. “ 19. Yüzyıl Ortalarında Evreşe Kazasında Yaşayan Hane Sahipleri ve Mesleklerine Dair Bazı Bilgiler”, *Social Sciences Studies Journal*, C.3, S.12, 2017, ss. 1872-1886.
- MİHMAT, Vahide. *Temettuat Defterine Göre Süleymanlı Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2013.
- ORTAYLI, İlber. *İmparatorluğun En uzun Yüzyılı*, 21. Baskı, İstanbul 2005.
- OSTROGORSKY, George. *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işılatan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 7. Baskı, Ankara 2011.
- ÖNER, Erdoğan. *Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare*, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 2. Baskı, Ankara 2005.
- ÖZBEK, Nadir. “İmparatorluğun Bedeli, Osmanlı'da Vergi, Siyaset ve Toplumsal Adalet (1839-1908)”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2 Aralık 2016, ss. 235-239.

- ÖZCAN, Tuğrul. “Sivas Mülhakatın’da Meydana Gelen Ermeni İsyancıları (1895-1897)”, *Osmanlılar döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, C.1, (Ed.Şeref Boyraz), Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2007, ss. 525-535.
- ÖZDAĞ, Abdullah. “Tokat Sancağında Ermeni Olayları”, *Türkish Studies*, C.9, S. 1, Ankara 2014, ss. 427-438.
- ÖZKAYA, Yücel. AKYILDIZ, Ali. “Muhassıl”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara TDV, 2008, ss. 18-20.
- ÖZSAİT, Mehmet. ÖZSAİT, Nesrin. “Arkeolojik Veriler Işığında Zile”, *Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim 2008) Bildiriler Kitabı*, İstanbul 2009, ss. 230-236.
- ÖZTUNÇ, H. Baha. “1897 Tokat Ermeni Olaylarının Dış Basına Yansımaları ve Olayın Gerçek Yüzü”, *History Studies*, C.2, S. 1, 2010, ss. 189-206.
- ÖZTÜRK, Said. “Türkiye’de Temettuat Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.1, S.1. 2003, ss. 287-304.
- PAKALIN, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih ve Deyimler Sözlüğü*, C. I-III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.
- POLAT, Süleyman. “Kuyucu Murat Paşa’nın Celali Seferi Finansmanı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2 2014, ss. 563-603.
- SAYDAM, Abdullah. *Osmanlı Medeniyet Tarihi*. Derya Kitabevi, Trabzon 1999.
- SOLMAZ, Sefer. “Danışment Gazi’nin Anadolu’ya Gelmesi”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S. 14 (Konya2002), ss. 229-249.
- SÖNMEZ, M. Mahfuz. “Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı’nın Son Döneminde Çorum”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, C. 6, S. 12. ss. 7-40.
- SMITH, Adam. *Ulusların Zenginliği*, (çev. M. Tanju Akad), Alan Yayıncılık, İstanbul 2002.

- SEHER, Şerife. ÇALIŞKAN, Erol. “Türk Folklorunda Lakap Verme Geleneği: Bartın Örneği” *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* (Manisa Celal Bayar Üniversitesi), C.14, S.3, 2016, ss. 104-126.
- REHBER ANSİKLOPEDİSİ*, “Tokat”, C. XVI, İhlas Matbaacılık ve Dağıtım, İstanbul 1993.
- REHBER ANSİKLOPEDİSİ*, “Tokat”, C. XII, İhlas Matbaacılık ve Dağıtım, İstanbul 1993.
- SERİN, Mustafa. “Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuat Defterleri”, *I. Milli Arşiv Şurası, Tebliğler-Tartışmalar* 20-21 Nisan 1998, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1998.
- ŞAHİN, Harun. “Osmanlı Tımar Sisteminin Menşei Meselesi”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, s. 12, Eylül 2013, ss. 58-74.
- ŞENER, Abdüllatif. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1990.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet. “Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri (1455-1574),” *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 1991, ss. 221-242.
- TABAKOĞLU, Ahmet. “Tekâlif”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. 40, Ankara: TDV, 2011, s. 336-237.
- TANRIVERDİ, Fatma. *Temettuat Kayıtlarına Göre Bereketli Kazasında Sosyal ve İktisadi Yapı*, Niğde Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, Niğde2015.
- TAŞKIN, Ünal. “Rûsum-ı Örfiyye”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XIV İlkbahar-Yaz 2013, ss. 56-72.
- TUNALI, Ayten Can. *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

TÜRKLÜ, Mehmet Emin. “Tanzimat Döneminde Ancemaatin Vergisi Uygulaması ve Yaşanan Usulsüzlükler Üzerine Bazı Şikâyetler”, *Current Research in Social Sciences*, C. 2, S. 3, 2016, ss. 130-142.

UCA, Alaattin. ÜLKER, Aytunç. *Geçmişten Günümüze Karaman'da Meslekler*, Palet Yayınları, Konya 2016.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, C. IV*, T.T.K. Yayını (Türk Tarih Kurumu), Ankara 1995.

ÜNAL, Mehmet Ali. *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, 7. Baskı, Isparta 2007.

YAŞAR, Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi, C. 3*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986.

YILMAZ, Orhan. “Kurtuluş Savaşı Yıllarında Zile İsyanı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, C.1, Tokat 2014, ss. 76-78.

“Kocabaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.26, Ankara: TDV, 2002, ss. 140-141.

YURT ANSİKLOPEDİSİ, “Tokat”, C. X, Anadolu Yayınları, 1982.

YÜCEL, Ebubekir Sıddık. *Salname-i Vilayet-i Sivas I*, Buruciye Yayınları, Sivas 2008.

ZİNKEİSEN, Johann Wilhelm. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453)*, (çev. Nilüfer Epçeli), C. 1, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

QUATAERT, Donald. *Tanzimat Döneminde Ekonominin Temel Problemleri*, (çev. Fatma Acun) ed. Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006.

Elektronik Kaynaklar

Zile Belediyesi: www..zile.bel.tr.

Büyük Türkçe sözlük: www.tdk.gov.tr.

Sesli sözlük: www.seslisozluk.net.

Tasavvuf lügatı: tasavvuflugat.blogspot.com.

Büyük Osmanlıca Lügat: www.luggat.com.

Osmanlı Deyim sözlüğü: Osmanli.org.tr.

EKLER

1844-1845'te Zile temettuat defterine göre; mahallelerde ki hane reislerinin bağlı olduğu aşiret, takılan lakap, unvan ve kullanma adedi.

EK. 1.

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	UNVAN VE LAKAP	KULLANMA Adedi	UNVAN VE LAKAPLAR	KULLANIM Adedi
ALİ KADIMAHALLESİ	113	BELİRTİLMEYEN	11	TATAROĞLU	2
		ABDULKERİMOĞLU	1	ŞİRBENOĞLU	1
		ALAGÖZOĞLU	1	KARAOĞLU	2
		ARAB HACI	1	KANLIOĞLU	1
		ATEŞOĞLU	1	KINAŞOĞLU	1
		AYANAMLIOĞLU	1	KOYUÇOĞLU	1
		ÂMÂOĞLU	2	KULHSANA OĞLU	1
		ANAHOROĞLU	1	MEHMEDBEY OĞLU	1
		ARNABUDOĞLU	1	MUSAOĞLU	1
		ABDÜLKERİMOĞLU	1	MUŞLU KİŞİ OĞLU	1
		BAYRAMOĞLU	2	SECİ OĞLU	2
		BOYRAZOĞLU	2	TERZİOĞLU	1
		BAFYALIOĞLU	2	TORAMAN OĞLU	2
		BURÇAKOĞLU	1	YAKUBOĞLU	2
		BURMEKOĞLU	1	YAMUKOĞLU	1
		BUÇUKÇUOĞLU	1	İYMANLIOĞLU	1
		BELKAYALIOĞLU	1	DEMİRCİOĞLU	1
		BERBEROĞLU	1	DÜLGEROĞLU	1
		BESTAMİ KERİM EFENDİ OĞLU	1	DERVİŞOĞLU	1
		BURNU BÜYÜK OĞLU	1	MEDRESE ŞEYHİ	2
		AHISKA MUHACİRLERİNDEN	1	MUYTABOĞLU	1
		ÇOBANOĞLU	1	NALÇACIOĞLU	1
		EKİNCİOĞLU	1	SİVASLIOĞLU	1
		EMİNOĞLU	2	KALMANLIOĞLU	1
		EMİRDAĞLI	2	KASIMOĞLU	1
		FENERCİZEDE	1	KORULU HASAN OĞLU	1
		HACIOĞLU	8	SEFEROĞLU	1
		HAFIZOĞLU	6	SEPETÇİOĞLU	1
		HAVİÇZEDE	1	MECİDOĞLU	1
		İKRAMOĞLU	1	KÜLAHLIOĞLU	1
		İSLAMZEDE	2	MEHMEDOĞLU	1
		ELHAC	4	VAİZOĞLU	1
		KASAPZEDE	3	VEZNECİOĞLU	1
TEKYE NİŞİN	4	EFNDİZEDE	3		

EK. 2.

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	UNVAN VE KAHAPLAR	KULLANMA ADEDİ	UNVAN VE LAKAPLAR	KULLANMA EDEDİ
ARNABUD MAHALLESİ	130	AHMEDOĞLU	1	HAVACEDEN	3
		CANKALIOĞLU	1	HÜSEYİNOĞLU	1
		DEDE	1	İSALIOĞLU	1
		AKSIOĞLU	1	İSMAİLOĞLU	2
		ALİOĞLU	1	İZMİRLİOĞLU	2
		AMELE OĞLU	1	KARA	6
		ARABOĞLU	3	KALAYCIOĞLU	1
		ARNABUDOĞLU	2	KANBUROĞLU	1
		BALCIOĞLU	1	KAHRAMANOĞLU	1
		BAYRAKTAROĞLU	1	KOPUZOĞLU	1
		BEKİ MUSA OĞLU	1	KÖMÜRCÜOĞLU	2
		BEKİROĞLU	3	KEŞİOĞLU	2
		BERDANOĞLU	1	PEYKERLİ	1
		BOŞNAKOĞLU	1	POYRAZOĞLU	2
		BOZOKLU	1	RESULOĞLU	2
		BÜYÜK YUNUSOĞLU	1	SUROĞLU	1
		CEBEOĞLU	1	ŞABANOĞLU	1
		CUMALİOĞLU	1	KÖR	3
		ÇAKIRZADE	1	KÖSEOĞLU	2
		ÇAKMANLIOĞLU	2	KUYUCUOĞLU	4
		ÇAVDAROĞLU	2	TEKELİOĞLU	2
		ÇOBANOĞLU	2	TERZİOĞLU	3
		DANACIOĞLU	1	TOĞLUOĞLU	3
		DARENDELİOĞLU	1	TOKATLIOĞLU	4
		DELİ	2	SEKBANOĞLU	1
		EBREKLİ	1	TOKMAKÇIOĞLU	3
		EMİROĞLU	3	TOPÇUOĞLU	5
		EREKBAĞLI	1	TUREŞOĞLU	3
		ESKİCİOĞLU	1	TÜRKMENOĞLU	4
		GÜRBÜZOĞLU	1	TÜRKOĞLU	2
		HACI	4	HASANOĞLU	2
		HAFIZ	3	BELİRTİLMİYEN	11

EK. 3

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
CAMİ-İ KEBİR MAHALLESİ	95	BELİRTİLMEYEN	3	KALENFİOĞLU	1
		AĞACIKZADE	2	MÜFTÜZADE	1
		AHMETZAIMOĞLU	2	İMAMZADE	2
		AYAZAĞAZADE	1	KATİB	1
		KADIZADE	1	İMAMOĞLU	1
		ŞABANOĞLU	2	KAZAZOĞLU	2
		BİRMEMET OĞLU	1	KOCABEYOĞLU	2
		CEFALOĞLU	2	KOŞUCUOĞLU	1
		CELAL SALİHOĞLU	1	KÖR	5
		CENGİZOĞLU	1	BÜYÜKOĞLU	2
		HACIOĞLU	3	OĞUZZADE	1
		ÇOLAK	3	MAZLUMOĞLU	1
		AHMETOĞLU	1	MAZMANOĞLU	1
		DEMİRCİOĞLU	1	MEŞHERİOĞLU	1
		DEMİRDAĞLI	1	MİBZEROĞLU	1
		EKMEKÇİOĞLU	1	MUSAOĞLU	3
		ELÇİHASAN ZADE	1	MUYTABOĞLU	4
		ENHAZOĞLU	1	MÜHÜRDAROĞLU	1
		FAKİOĞLU	3	NAZALOĞLU	1
		FERİNEROĞLU	1	SİVASLI	1
		FERRAŞOĞLU	1	ŞAHVELİOĞLU	3
		GÖRÇELİOĞLU	1	TAHSİNOĞLU	2
		HACIBALOĞLU	1	TAŞÇIOĞLU	1
		HAVİOĞLU	2	TEKBELİOĞLU	1
		HAZİNEDAROĞLU	1	TOPÇUOĞLU	3
		İBARLI	1	TOPÇUZADE	3
		İÇERLİOĞLU	1	VELİ	1
		İLBAŞIZADE	1	VANLI	1
KARA	5	YARIM AĞA	1		

EK. 4

MAHALLE İSMİ	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE SIFATLAR	KULLANMA ADEDİ
CEDİD MAHAL	104	BELİRTİLMEYEN	2	İLBAŞIOĞLU	1
		AĞAZADE	2	İMAMOĞLU	1
		AHMETOĞLU	1	İSALIOĞLU	1

	ARAC	1	İSKENDEROĞLU	1
	AVŞAROĞLU	2	İŞBAHZADE	1
	BALCIOĞLU	1	KABIKOĞLU	1
	BELKAYALIOĞLU	1	LKALPAKOĞLU	1
	BEZZAZOĞLU	1	KALYONCUOĞLU	1
	BIYIKOĞLU	1	KANBAŞI	1
	BİRİNCİOĞLU	1	KARA	3
	BOZOĞLU	1	KENENOĞLU	1
	BUÇUK	1	KETHÜDAOĞLU	2
	CANIKOĞLU	1	KÖR	2
	ÇEDREKOĞLU	4	KÖSE	3
	ÇELEBİOĞLU	1	KURTBAŞIOĞLU	1
	CEVBANOĞLU	1	KUYUMCUOĞLU	4
	ÇAKALOĞLU	1	KUZUOĞLU	1
	ÇUBUKOĞLU	1	KÜLAHÇIOĞLU	1
	ÇAKIROĞLU	1	KÜREKÇİOĞLU	1
	DAYIOĞLU	1	LEBLEBİCİOĞLU	1
	DEDEAĞA	1	SANDUKOĞLU	3
	DELİOĞLU	6	MÜEZZİNOĞLU	1
	DEMİRCİOĞLU	1	MÜFİTOĞLU	3
	EBSUNCUOĞLU	1	NUMANOĞLU	1
	EMİROĞLU	2	ORAKÇIOĞLU	1
	ENBİYAOĞLU	2	KEPEKOĞLU	1
	ERKEKLİOĞLU	1	RUMİLİLİ	1
	FAZLIOĞLU	1	SALİHOĞLU	1
	HACIOĞLU	1	SEYDİOĞLU	1
	HAMAMCIOĞLU	1	SİPAHİOĞLU	1
	HASANOĞLU	5	SİRACOĞLU	1
	HORTUMOĞLU	1	ŞABANOĞLU	5
	HEKİMHANLI	1	TARAKÇIOĞLU	1
	HİZANOĞLU	1	TUTUK HALİOĞLU	1
	YUSUFOĞLU	1	YARIKÇIOĞLU	1

EK. 5

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
DUTLUPIN AR	71	BELİRTİLMEYEN	7	HACIABDULLAHOĞLU	2
		AHMEDOĞLU	2	HAYRETTİNZADE	1
		AİŞEOĞLU	2	İBRİOĞLU	1
		AKNECİOĞLU	1	İÇKEŞİKOĞLU	1

		ARNABUDOĞLU	1	İMAMOĞLU	1
		BACIOĞLU	1	İMAMOĞLU	1
		BAĞBAN	1	KABUKLU OĞLU	1
		BERHECOĞLU	2	KAMİL EFENDİOĞLU	1
		HAFIZOĞLU	1	KARİROĞLU	1
		BÜYÜKOĞLU	1	KASIMOĞLU	1
		CEMALOĞLU	1	KENADICI OĞLU	1
		CEŞKALI	1	KIYAZI	1
		CEZAYİRLİ	1	KIZOĞLU	1
		CİHANGİROĞLU	1	KÖŞEDAROĞLU	1
		COB EMİNOĞLU	3	MEHMETOĞLU	1
		ÇIRAK HACIOĞLU	1	MEKKİOĞLU	1
		ÇOLAK	1	MİREKOĞLU	1
		DAİMOĞLU	1	MÜNİROĞLU	1
		DİVANLIOĞLU	1	PSMANOĞLU	1
		DÖNEOĞLU	2	SAGIROĞLU	1
		EBUHAN	1	SELMANOĞLU	2
		EYÜPOĞLU	1	ŞABANOĞLU	1
		FENEKLİOĞLU	1	TERZİOĞLU	2
		GÖÇEKHALİOĞLU	2	TEVAİLCİOĞLU	2
GÜNGÖRMEZLİ	1	VERAYLI	1		
HACI İSMAİLOĞLU	1	TELLAKOĞLU	1		
ZAİMZADE	1	TARLABAŞILIOĞLU	1		

EK. 6

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
HACI MEHMED MAHALLESİ	165	BELİRTİLMİYEN	9	HACI	4
		AHMEDOĞLU	4	HACIOĞLU	4
		ABDULKADİROĞLU	1	HADİOĞLU	1
		AĞACIKOĞLU	1	HAFIZOĞLU	1
		AKBALIOĞLU	1	HATRİOĞLU	1
		ALAY MUHAFIZIOĞLU	1	HAVACEZADE	2
		ALIÇOĞLU	1	HAVACEOĞLU	3
		ALTINOĞLU	1	HÜSEYİNOĞLU	1
		ARABACIOĞLU	1	İPYALIOĞLU	1
		ARAPKİRLİ	1	İSLAMZADE	1
		AŞIKOĞLU	1	KABAKLIOĞLU	1
		ATIF	1	KADİROĞLU	1
		AYVALIOĞLU	3	KARABALİ OĞLU	1
		BAŞÇAVUŞOĞLU	1	KARABEYOĞLU	1

	BAYRAMOĞLU	4	KARAHALİLOĞLU	1
	BAZAĞCIOĞLU	1	KARAMANLI	1
	İBRAHİMOĞLU	1	KARAMEHMETOĞLU	1
	BEKTAŞOĞLU	1	KAVAKLIOĞLU	1
	BELKAYALI	1	KARA	4
	BEYNAMAZOĞLU	1	KEL	1
	BEYOĞLU	1	KELEŞOĞLU	1
	BEYTANOĞLU	1	KERİMOĞLU	1
	BİLALOĞLU	1	KIRLANGIÇOĞLU	1
	BOYACIOĞLU	1	KOCAKOŞLU	3
	BAKKALOĞLU	1	KOZANOĞLU	1
	ÇAKIR	2	KÖR OSMAN OĞLU	2
	ÇAKIROĞLU	4	KÖRALIOĞLU	1
	ÇAKMAKLI	1	KÖSELİOĞLU	3
	ÇALDIROĞLU	1	KURDOĞLU	1
	ÇAPALI OĞLU	1	KÜLAHÇIOĞLU	1
	ÇAYANOĞLU	1	KÜREKÇİOĞLU	4
	ÇEBDENOĞLU	2	MOLLA	3
	ÇERÇİ BEKİROĞLU	1	MUMCU OĞLU	4
	ÇİFTÇİOĞLU	1	NEBBAŞ	3
	ÇİLİNGİROĞLU	2	KEŞİOĞLU	5
	ÇOLAK	1	OSMANOĞLU	2
	ÇÖKEMİR OĞLU	1	SABUNCUOĞLU	2
	DEBBAĞ BEKİROĞLU	1	SANCAKLIOĞLU	1
	DENİZLİLİ OĞLU	1	SEMERCİ BAYRAMOĞLU	1
	ÇİLİNGİROĞLU	2	SİVASLI	1
	DERVİŞOĞLU	2	TARIKATİ NAKŞİBENDİ	1
	DUMANOĞLU	1	TEKEŞİROĞLU	4
	DORSAKOĞLU?	1	TEKELİ	3
	ESİROĞLU	1	TENKİOĞLU	1
	EYYÜBOĞLU	1	TORAMAN OĞLU	1
	FAZLIOĞLU	3	TORLAK	1
	GÖÇEK MOLLA OĞLU	1	YANCIOĞLU	4
	GÜNGÖRMEZLİ	1	YEKBELİ	1
	ZORLUOĞLU	1	YÜZBAŞIOĞLU	1

EK. 7

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	UNVAN VE SIFATLAR	KULLANMA ADEDİ	UNVAN VE SIFATLAR	KULLANMA ADEDİ
KETHÜ DA	58	BELİRTİLMİYEN	3	KARA OSMANOĞLU	2
		ARABHACI	1	KAŞIKÇIOĞLU	2
		BAŞAKOĞLU	1	KERTİŞOĞLU	1

	BİRGARİPOĞLU	1	KETHÜDAOĞLU	3
	CABBAR OĞLU	1	KOÇAĞA OĞLU	1
	ÇALDIOĞLU	1	KÖÇEK HASAN OĞLU	1
	ÇAPUROĞLU	1	KÜREK	1
	ÇATKALI	1	MARAŞLI	1
	DELİOĞLU	1	MOLLA ABDULLAH OĞLU	2
	DONKACI	1	MUHTARI EVVEL	1
	DÜLGEROĞLU	2	MUHTARI SANİ	1
	ERZURUMLU	2	SAĞARCIOĞLU	2
	ESKİOĞLU	1	SABIROĞLU	1
	GÖÇEKOĞLU	1	SAHCEROĞLU	1
	GÖZCÜOĞLU	1	SOLAKOĞLU	1
	HACI	3	ŞÜKVACIOĞLU	1
	HAKAT	1	TENEKECİOĞLU	1
	HALİLOĞLU	1	TOPÇUOĞLU	2
	HAZARPARE	1	TULUKOĞLU	1
	İBRAHİMOĞLU	1	TÜRKMENOĞLU	1
	İLBAŞIZADE	2	HAVACE	1
	KARA AHMEDOĞLU	1	HAVACEZADE	1

EK. 8

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
KİŞİLİK MAHALLESİ	126	BELİRTİLMEYEN	14	KARAKOZLU	1
		AKBEYZADE	1	KARCIOĞLU	1
		ALİOĞLU	1	KASIMOĞLU	1
		ALİPEHLİVAN GELİNİ	1	KATIRCI	1
		ALTUNOĞLU	1	KAVAKLIOĞLU DAMADI	1
		ASAKİROĞLU	2	KAYALIKOĞLU	1
		AYRIKOĞLU	1	KAZAZ FAZİL DAMADI	1
		BEKİROĞLU	1	KEL HASANOĞLU	1
		BEZZAZ DAMADI	1	KELEKÇİOĞLU	1
		BEZZAZCI MUSTAFA OĞLU	1	KELEŞOĞLU	2
		BİRUR OĞLU	1	KERİMOĞLU	1
		CABBAROĞLU HAFİDİ	1	KEMİŞOĞLU	2
		CAFEROĞLU	1	KIRAÇAĞAOĞLU	1
		CEBELOĞLU	2	KOÇ AĞAOĞLU	1
		ÇAKIROĞLU	1	KOÇ HAFİDİ	1
		ÇAPUTALİOĞLU	1	KOÇAĞAOĞLU	1
		ÇIRAYERLİ	1	KOÇOĞLU HAFİDİ	1
		ÇUBUKÇU	1	KÖR	3

	DEDEBEY HAFİDİ	1	KÜREKLİ OĞLU	1
	DELİMEMET OĞLU	2	LAZOĞLU	1
	DERVİŞOĞLU	2	MEHRİD OĞLU	1
	DELİOĞLU	1	MEHRİKOĞLU	1
	EĞRİOĞLU	1	MİHRACOĞLU	1
	EKBEROĞLU	1	MOLLA	4
	EMİR MUSTAFA OĞLU	1	MUSALI	1
	EYDEKLİOĞLU	1	ODUNCUOĞLU	4
	FAZILZADE	1	PORTALOĞLU	1
	GAFFUROĞLU	2	RECEPOĞLU	1
	GÖÇEKOĞLU	2	SALİHOĞLU	1
	HACERANCIOĞLU	1	SARAÇLI	1
	HACIOĞLU	5	SEKMANOĞLU	1
	HAFİZ	3	SEPETÇİ ZADE	1
	İNCE ARABOĞLU	2	TAHSNOĞLU	2
	HASANOĞLU	1	TAHSINZADE	1
	İSAOĞLU	1	TEB'ADAN	1
	İSMAİL KETHÜDA OĞLU	1	TEK ÖMEROĞLU	1
	KABUKOĞLU	1	TEYYAROĞLU	1
	KAĞIZMANLI	1	TOKATLI	1
	KANBUROĞLU	2	TURABOĞLU	1
	KAPICIOĞLU	1	TUTUKOĞLU	1
	KARAAİLZADE	1	TÜRKMENOĞLU	1
	KARABEKİROĞLU	1	VEZNECİZADE	1
	KARAHASANLI	1	YÜZBAŞI	2
	ZAIMOĞLU	1	ZORBAOĞLU	2

EK. 9

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
MİNARE MAHALLESİ	325	BELİRTİLMİYEN	47	KERİMOĞLU	1
		AZİZOĞLU	1	KULOĞLU	2
		BATTALOĞLU	1	KONYALI	1
		ABDULKERİMOĞLU	2	KÖR OĞLU	1
		AMAĞLU	2	KUŞÇUOĞLU	1
		ALİOĞLU	2	KASIMOĞLU	1
		ARABOĞLU	2	KARADAĞLI	1
		BEKİROĞLU	10	KATIRCIOĞLU	1
		BOCALI OĞLU	1	KEREZLİ	1
		AHMEDOĞLU	3	KANTAŞ OĞLU	1
		BEKAROĞLU	2	KAR MEMED OĞLU	1

BERBEROĞLU	1	KOZLU OSMAN OĞLU	1
BERMEKSEROĞLU	1	KÖR	1
BULGAROĞLU	1	KÖSE OĞLU	1
BAKKALBAŞI	1	KÖY AĞASI OĞLU	1
BAKKALOĞLU	1	KÜÇÜKOĞLU	3
BAZARBAŞIOĞLU	1	MAKSUDOĞLU	2
ÇAPRAZOĞLU	2	MAHMUDOĞLU	2
ÇEBEROĞLU	2	MAHALLE İMAMI	1
ÇEKDAROĞLU	2	MEHMED OĞLU	5
CÜCE MEHMED OĞLU	1	MOLLA	4
ÇINAROĞLU	2	MECİD PAŞA OĞLU	1
ÇOBANOĞLU	2	MURAD OĞLU	4
CEMİLOĞLU	2	MANSUR OĞLU	1
CENGİZOĞLU	1	MUSTAFA OĞLU	5
ÇANDARLIOĞLU	2	MENKEŞ OĞLU	1
ÇAKIROĞLU	1	MERKEBCİ OĞLU	2
ÇENAKOĞLU	2	MEZARCIOĞLU	2
ÇERÇİOĞLU	4	MUALİM ÇOBAN MÜFTÜ	1
ÇENDERİOĞLU	1	MÜEZZİNZADE	1
ÇİFTÇİOĞLU	3	NEDİMOĞLU	1
ÇEDİNOĞLU	1	NEFEROĞLU	1
DALKIRANOĞLU	1	OSMANOĞLU	2
DEDE AĞAZADE	1	ÖMEROĞLU	3
DELİ	4	ODABAŞI OĞLU	1
DEMİRCİOĞLU	4	SAĞIROĞLU	1
DİBEKÇİOĞLU	2	SALİHOĞLU	4
DARENDELİOĞLU	1	SEFEROĞLU	2
DAVUDOĞLU	2	SEYDİOĞLU	1
EMİNOĞLU	6	SELAMOĞLU	1
ESKİOĞLU	1	SİVASI ÖMER EFENDİ	1
ENBİYAOĞLU	1	ŞAHİNOĞLU	1
ERZENOĞLU	1	ŞEYHMUS OĞLU	1
EYYÜBOĞLU	2	ŞEYH OĞLU	4
EBUBEKİROĞLU	1	PAŞA OĞLU	2
HACIOĞLU	12	RESULOĞLU	1
HAFİZ	2	RIDVAN OĞLU	2
HALİLOĞLU	1	SABRİ OĞLU	1
HAMİDOĞLU	1	SARI	1
HİSARLI	1	SERHAFİZ OĞLU	1
İHTİYAROĞLU	1	SIVACI OĞLU	1
İLYASOĞLU	3	SİNAN OĞLU	1
İSMAİLOĞLU	3	ŞEHRİYAR OĞLU	1
İSLAMOĞLU	2	SEYMEN OĞLU	1
KADİROĞLU	5	TOPAL	2
KARA	8	TÜYSÜZ OĞLU	1
HASANOĞLU	3	TALEBEDEN	4
HATUNOĞLU	1	TAŞ USTASI OĞLU	1

	HEKİMOĞLU	1	TEKELİOĞLU	3
	HIZARCIOĞLU	1	TEKİNOĞLU	1
	HÜSEYİNOĞLU	3	TERZİ OĞLU	1
	İŞBİROĞLU	1	TONKUZ OĞLU	1
	İDRİSOĞLU	1	TORAMAN OĞLU	1
	KAŞIKÇIOĞLU	1	TORKUNOĞLU	1
	KATIPOĞLU	2	TUNGAY OĞLU	1
	KAYSERİLİ	1	UZUN	3
	KEL HASAN OĞLU	2	VAİZOĞLU	1
	KEMALOĞLU	3	VELİ OĞLU	1
	KOCA OĞLU	7	YAHYA OĞLU	3
	KOCAMANOĞLU	8	BALCIOĞLU	1
	KEL HALİL OĞLU	1	EYMERLİ OĞLU	1
	KEL AHMED OĞLU	1	CEMALOĞLU	1

EK. 10

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
MOLLA YAHYA MAHALLESİ	52	AMRUTÇUOĞLU	1	KÖR	3
		ARAP	2	OSMANBEY OLU	2
		AŞÇIOĞLU	2	OSMANOĞLU	2
		BALTALIOĞLU	1	SANCAKTAROĞLU	1
		DELİ	3	İBRAHİMOĞLU	2
		DIYARBEKİRLİOĞLU	1	TELLİOĞLU	2
		ENBİYA OĞLU	1	HASANOĞLU	1
		GENÇ AHMED OĞLU	1	KARA	5
		GÖMLEKÇİOĞLU	1	KARABALİOĞLU	1
		GÜŞ OĞLU	1	KAYIKÇIOĞLU	2
		HACI	5	?	1
		HAFİZ	4	MAHMUDOĞLU	2
		MUSTAFAOĞLU	3	MOLLA	2

EK. 11

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
-------------	-------------	-------------------	----------------	-------------------	----------------

NAKKAŞ MAHALLESİ	27	BELİRTİLMİYEN	4	İSHAKÇI İMAM DAMADI	1
		ARMUTÇU EMİNOĞLU	1	İSLAMZADE	1
		BİLALOĞLU	1	KABUNOĞLU	1
		BİNBAŞI AĞA HAFİDİ	1	KETHÜDA MEHMETOĞLU	1
		CELİLOĞLU	2	ÖMEROĞLU	1
		CEVAB BEKİROĞLU	1	KÖROĞLU	1
		ÇEKALIOĞLU	1	MECALOĞLU	1
		ÇERKEZOĞLU	1	SAKİCİ	1
		DALKAVUKOĞLU	1	SANCAKTAR	1
		HACI DERVİŞ AĞAZADE	1	TEKELİOĞLU	1
		HALVAKOĞLU	1	HAVACEOĞLU	2

EK. 12

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
PALANGA MAHALLESİ	19	BELİRTİLMİYEN	1	KEBEPÇİ ALİOĞLU	1
		ARTUKLU	1	KURİ AHMED OĞLU	1
		BAKALLI OĞULLARI	1	REVANLIOĞLU	1
		BUDUÇOĞLU	1	SEFA DAMADI	1
		CONBAOĞLU	1	SERNEKLİ KASIMOĞLU	1
		ÇAVUŞOĞLU	1	TARİKATİ KADİRİYE DEN	1
		DENİZLİLİ HAFIZI	1	TAŞÇI KIZ OĞLU	1
		FANAKÇIOĞLU	1	TEKECİOĞLU	1
		GÖÇEKOĞLU	1	HATİBOĞLU	1
				KEBAPÇI ALİOĞLU	1

EK. 13

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
SAKİLER MAHALLESİ	50	BELİRTİLMİYEN	5	HACI	2
		AĞAYI MECLİS	1	HACI ALİ OĞLU	1
		ALACALI ZADE	1	HACIOĞLU	2
		ALAÇLI ZADE	1	HALİLOĞLU	1
		BEKTAŞI	1	HAYRULLAH EFENDİ	1
		BELİKOĞLU	1	HÜSEYİNOĞLU	1

		BİLALOĞLU	1	KADİROĞLU	2
		CAFER OĞLU	1	KARA	4
		CALUZOĞLU	1	KUL HALİOĞLU	1
		CAVUZ KIZ DAMADI	1	KUL SEYİDOĞLU	1
		CELAL OĞLU	2	KÜREKÇİOĞLU	1
		ÇAKMAKLIOĞLU	1	MUYTABOĞLU	1
		ÇALIK HACI ALİ OĞLU	1	PARMAKSIZOĞLU	1
		ÇAVUŞOĞLU	2	SAYI OĞLU	1
		ÇERİR İSMAİL OĞLU	1	SEKBANOĞLU	1
		DARENDELİOĞLU	2	SÜLEYMANOĞLU	1
		EKMEKÇİOĞLU	1	TOZLU ALİ OĞLU	1
		ZİLELİOĞLU	1	TUREŞOĞLU	2

EK: 14

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
ŞEYHKULU MAHALLESİ	35	BELİRTİLMEYEN	4	HACİDERVİŞ OĞLU	1
		ALAYLIOĞLU	1	HALİL BOZBAŞIOĞLU	1
		AYVALIOĞLU	1	HANİFİOĞLU	1
		BENDERLİOĞLU	1	BUDUNOĞLU	1
		BİNBAŞIZADE	1	HASAN MEHMEDOĞLU	1
		BOZOKLUOĞLU	1	İMAMOĞLU	1
		CURİOĞLU	1	KEYLOĞLU	1
		ÇEKÇEK	1	KÖRÜNOĞLU	1
		ÇOLAKOĞLU	1	MALA EMİNOĞLU	1
		DELİMUSTAFAOĞLU	1	MEŞRUHOĞLU	1
		DUHANCIOĞLU	1	OSMANOĞLU	1
		EFEĞLU DAMADI	1	PAPUÇÇU OSMANOĞLU	1
		GÖÇEKOĞLU	1	SALLABAŞOĞLU	1
		YAĞCİOĞLU	1	SARAYLI SABRİOĞLU	1
		HACI AFŞİN	1	TEKEŞİRLİ ÇOLAK	1
TEKEŞİROĞLU	1	YAYCİOĞLU	1		

EK: 15

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
-------------	-------------	-------------------	----------------	-------------------	----------------

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
YAZICI MAHALLESİ	46	BELİRTİLMEYEN	5	KAPISIZOĞLU	1
		ARAP	2	KAPUOĞLU	1
		ARABACI	1	KARABİLALOĞLU	1
		AKKANOĞLU	2	KARAOSMANOĞLU	1
		ALİ ASKEROĞLU	1	KARÖMEROĞLU	1
		ARNABUD	1	KATIRCIOĞLU	1
		BEŞİKÇİOĞLU	1	KELEBOĞLU	1
		BİBİK MEMETOĞLU	1	KERİM HAVACEOĞLU	1
		BİNBAŞI	1	KIZ MEMET DAMADI	1
		CEBEOĞLU	1	KUL VELİ	1
		HACI MUSTAFAOĞLU	1	ÇAKIROĞLU	2
		HAFIZOĞLU	1	MUALLİM	1
		HANANLIOĞLU	1	MUSALIOĞLU	1
		HAVİ HAVACE OĞLU	1	MUSALIOĞLU	1
		İMAMOĞLU	3	ŞEYHOĞLU	2
		İTHAZ AKBEYOĞLU	1	SABIK İHTİYAR	1
		İZMİRLİOĞLU	1	MEYNEK OĞLU	1
TAKATLIOĞLU	2				

EK. 16

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
ALACAMESCİD	202	BELİRTİLMEYEN	15	HAYTAOĞLU	3
		ALİBEYOĞLU	1	HELVACI KARA İBİŞ	1
		ACIPINARLI	1	HEMAOĞLU	1
		AHISHALI	1	HIZIROĞLU	7
		AHMED OĞLU	1	HİMMETOĞLU	3
		AVAZOĞLU	2	HÜSEYİNOĞLU	2
		AMASYALI	1	IRGAT MURAD OĞLU	1
		ARAP	2	İMAM KESİK OĞLU	1
		ARAPKİRLİ	3	İMAMOĞLU	4
		ARABOĞLU	1	İNCİDİŞLİ OĞLU	1
		AŞIKKIZ OĞLU	2	İSAKÖYLÜ	2
		AŞUROĞLU	1	KABUKOĞLU	5
		BAHÇIVAN	1	KADİROĞLU	3
		BAHTI KARA OĞLU	1	KAMBUR ÖMEROĞLU	1
		BAYRAMOĞLU	1	KANLIOĞLU	1
		BEKİROĞLU	3	KARA DEVELİ	1
		BELDİŞ AĞASI	1	KARA İMAM OĞLU	2
		BERBER ALİ OĞLU	1	KAZAN OSMANOĞLU	1

BEZZAZOĞLU	1	KEL	6
BOYRAZOĞLU	5	KESİKBAŞOĞLU	2
BOZALİ OĞLU	3	KESİKTAŞOĞLU	1
BURUNOĞLU	1	KEŞOĞLU	3
BÜYÜKOĞLU	3	KILOĞLU	1
CAFEROĞLU	4	KIZILCİNLİ	1
CEVİZ AHMED OĞLU	1	KİRAZ ALİ	1
CEVİZALİ OĞLU	1	KİRAZOĞLU	1
CİNLEROĞLU	2	KOÇAÇLI OĞLU	1
CUMAOĞLU	2	KOÇANLIOĞLU	1
ÇATAKOĞLU	2	KÖMÜRÇÜOĞLU	1
ÇELEBİOĞLU	2	KÖR HALİOĞLU	2
ÇOBANOĞLU	1	KÖR MUSA DAMADI	1
ÇÖMLEKÇİOĞLU	1	KÖR SEYYİD OĞLU	1
ÇÖRDÜK OĞLU	1	KÖSE	3
ÇUBUKLU	1	KÜÇÜK DAMADI	1
DAVUDOĞLU	3	KÜRT KIZI OĞLU	1
DELİ YUSUF OĞLU	2	LEBLEBİCİOĞLU	1
DEREBAŞLIOĞLU	2	MANAVGATLI OĞLU	1
DERVİŞ	1	MOLLA	2
DİLSİZ OĞLU	1	MUHTARI SANİ	1
DİVANLI OĞLU	1	MURTAZA OĞLU	1
EKMEKÇİOĞLU	4	MUŞLU OĞLU	1
ŞE-ŞEYH OĞLU	4	MUYTABOĞLU	1
FERRAŞINOĞLU	1	PARMAK HÜSEYİNOĞLU	1
GEMALMAZ OĞLU	3	PERVAR OĞLU	1
GÜLLEROĞLU	1	RECEPOĞLU	2
GÜMÜŞBURUN OĞLU	1	REHMEOĞLU	1
HABİBOĞLU	1	SABİOĞLU	1
HACI	4	SAGIR MAHMUDOĞLU	1
HALİOĞLU	2	SAPÇIOĞLU	1
HANCIOĞLU	2	SARIOĞLU	3
HASANOĞLU	5	SELMAN İMAM OĞLU	1
HATİPOĞLU	1	SİVASLI OĞLU	2
TERZİOĞLU	2	SOMUNCUOĞLU	1
USTA ALİ OĞLU	1	TAMBURACIOĞLU	1
UYGURLU OĞLU	1	TAVİLOĞLU	1
ÜMÜKLÜ MUSTAFA OĞLU	1	TEKYELİ OĞLU	1
VARAYLIOĞLU	1	TEKYE NİŞİN	1
VELİBEYOĞLU	2	ZERKANLI	1
YAMA KOĞLU	1	ZOMRUK OĞLU	2

EK. 17

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
DERUN-I KIL'A	20	AĞA	1	MACAROĞLU	1
		ŞABANOĞLU	4	KONAKÇIOĞLU	1
		BERBER ÖMER OĞLU	1	HACI	2
		BODUÇOĞLU	1	TAŞÇIOĞLU	1
		DERVİŞOĞLU	1	ARABACIOĞLU	1
		BÜYÜK HALİL OĞLU	1	NAKKARECİOĞLU	1
		ÇOLAK AHMED OĞLU	2	ÇOLAK AHMEDOĞLU	1
		ÖMER OĞLU			1

EK. 18

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
ŞEYH ALİ MAHALLESİ	168	BELİRTİLMEYEN	5	EĞİNLİ OĞLU	1
		AĞCA	2	EKŞİ OĞLU	1
		BELKAYALI	5	ESAD OĞLU	1
		BOZOKLU	4	ESKİ OĞLU	2
		BUHUROĞLU	1	EYYÜBOĞLU	2
		ÇELTIKLİ	1	FAKIDAĞLI	1
		DAVUDOĞLU	2	FAKİ'NİN OĞLU	3
		DEĞİRMENCİ OĞLU	2	FİŞEKÇİ	1
		DELİ İSMAİL OĞLU	1	GÖDEKOĞLU	1
		GÜLLAB OĞLU	2	GÖKÇE OĞLU	1
		HÜSEYİN OĞLU	1	GÜLÜŞOĞLU	1
		İBRAHİM OĞLU	1	HABİBOĞLU	2
		İSA KÖYLÜ	2	HALEPLİ	1
		KARA	3	HACI BEKİR OĞLU	2
		KÖR	2	HACI OĞLU	4
		KURTÇU OĞLU	2	HANOĞLU	3
		NEBİ OĞLU	1	HENDEN OĞLU	1
		PEHLIVANOĞLU	1	KABADAYI OĞLU	2
		SİNAN OĞLU	1	İBRAHİM BEY OĞLU	1
		SOLAK OĞLU	1	KABUKOĞLU	1
TEKKELİ OĞLU	1	KADEM OĞLU	1		
UÇ KÖYLÜ	1	KIL'ALI OĞLU	1		

	UZUN HASAN OĞLU	1	KALENDEROĞLU	1
	ABDAL OĞLU	1	KARA	4
	ACEM OĞLU	2	KARAKAYALI	1
	AHISKALI	1	KARSLI EMRULLAH	1
	ARAC VANLI	1	KATIRCI OĞLU	1
	ARAPKIRLI	1	KAZABADLI OĞLU	1
	AYDINOĞLU	1	KEL	3
	AYDILLI	1	KEMAHLI	1
	BAYRAMOĞLU	1	KENDİROĞLU	1
	BENDEROĞLU	1	KETHÜDAOĞLU	1
	BERDEHİÇOĞLU	1	KIZILCALI BAYRAM	1
	BUZAĞICI OĞLU	1	KIZILCINLI	1
	CANIKLIOĞLU	1	KIZIROĞLU	1
	ÇELEBOĞLU	1	KOCABAŞOĞLU	1
	CENNET OĞLU	2	KÖR	3
	CEVİZ HACI OĞLU	1	KÖRPEOĞLU	1
	CİĞCİĞİ OĞLU	1	KÜRKÇÜ BEKİR OĞLU	1
	CİN ÖMER OĞLU	2	MEHMED EFENDİ	1
	ÇAKIR	2	MOLLA	3
	ÇELTIKÇIOĞLU	1	MUHTARI EVVEL	1
	CİFTÇİ OĞLU	2	MÜDERRİS OĞLU	1
	ÇİFTLİKLİ OĞLU	1	OKKA VELİ OĞLU	1
	ÇİL İSMAİL DAMADI	1	ORUÇOĞLU	2
	ÇOBAN OĞLU	2	ÖKSÜZOĞLU	1
	ÇÖREKÇİ İBRAHİM OĞLU	1	ÖYÜKLÜ	1
	ÇUBUKLU OĞLU	1	SALİHOĞLU	1
	ÇUKURCU OĞLU	1	SARAÇOĞLU	1
	DELİ İSMAİL OĞLU	3	SARIMSAKÇI OĞLU	1
	DELİ SÜLEYMANOĞLU	1	SARRAC AHMED OĞLU	1
	DEMİRCİOĞLU	1	SIRAÇLI OĞLU	2
	DENİZLİLİ OĞLU	1	TANIŞ OĞLU	1
	ŞEYHLİKLİ	1	TATAR OĞLU	1
	UMUROĞLU	1	TAVİL OĞLU TABAK	2
	ZÜLÜŞ OĞLU	1	TÜRKMEN OĞLU	1
	TÜRKMEN OSMAN OĞLU			1

EK. 19

MAHALLE ADI	HANE SAYISI	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ	LAKAP VE ÜNVANLAR	KULLANMA ADEDİ
ZINC İRLİ	370	BELİRTİLMİYEN	11	KADİROĞLU	2
		ABALI ALİ OĞLU	1	KALENDEROĞLU	2

ABDURRAHMANOĞLU	1	KALEŞİOĞLU	1
ABALI ALİOĞLU	1	KANABATLIOĞLU	1
ABDURRAHMANOĞLU	1	KAPICI HÜSEYİNOĞLU	1
AĞCAOĞLU	1	KAPUCUOĞLU	2
AHSANUDİ	1	KARA AHMETOĞLU	1
AKSALURLU	1	KARADAĞLIOĞLU	1
AKŞEROĞLU	1	KARAGÖZOĞLU	1
ALAKLIOĞLU	1	KARAHACI OĞLU	1
ALİ ARAÇOĞLU	1	KARAHALİLOĞLU	1
ALİBİN ÖMER OĞLU	1	KARANEBİOĞLU	1
ALİDEDEOĞLU	1	KARAŞEYHİOĞLU	1
ALİM MEEHMETOĞLU	1	KARAŞEYHLİ	1
ALİOĞLU	1	KARİR ALİ OĞLU	1
ALTIAYLIKIOĞLU	1	KEBİROĞLU	1
ALTUNOĞLU	1	KASIMOĞLU	3
KASIMOĞLU	1	KAŞIKÇIOĞLU	1
ARABOĞLU	5	KATIRCIOĞLU	1
ARAC	2	KATİPPĞLU	1
ARNABUDLUOĞLU	1	KAVUKÇUOĞLU	1
AŞIK HALİL OĞLU	1	KAYAOĞLU	3
AŞIKOĞLU	1	KAZDEDE	1
ATEŞOĞLU	1	KEL HALİLOĞLU	2
AYVALI	1	KENANOĞLU	1
KARA OSMAN ZADE	1	KERMECOĞLU	1
BAKİ OĞLU	1	KESİOĞLU	1
BALTALIOĞLU	1	KEŞANOĞLU	1
BEKAROĞLU	3	KIRIK HALİLOĞLU	1
BEKİROĞLU	1	KILCIOĞLU	1
BERBEROĞLU	4	KINACIOĞLU	1
BEYZADE	1	KIRKALİOĞLU	1
BOZOĞLU	1	KIYACAKLIOĞLU	1
BOZOĞLU	1	KIYACAKLI	1
BUÇUKÇUOLU	1	KIZOĞLU	1
CAFEROĞLU	1	KİRACIOĞLU	1
CAMKUŞOĞLU	1	KOCAMANOĞLU	1
CEBECİOĞLU	1	KOŞUCUOĞLU	1
CELALOĞLU	1	KÖÇEKOĞLU	1
CEVATOĞLU	1	KÖR	2
CİRİT HASANOĞLU	1	KÖR KERİM EFENDİ	1
CİVELEKOĞLU	1	KÖRALİ	1
CUHİOĞLU?	1	KÖRHÜSEYİNOĞLU	1
CUMALİOĞLU	1	KÖRİBRAHİMOĞLU	1
CUVİ HASANOĞLU	1	KÖSE ÖMEROĞLU	1
CÜSDAROĞLU	1	KÖSEAHMEDOĞLU	1
ÇAKIR	1	KÖSEHALİL OĞLU	1
ÇAKIROĞLU	4	KÖSEMEOĞLU	1
ÇALIKOĞLU	1	KÖSEMEOĞLU	1

ÇAPUOĞLU	2	KÖSEOĞLU	2
ÇAVUŞOĞLU	1	KÖYCE MUSTAFA	1
ÇEKÇEKÖĞLU	1	KUDUR MUSAOĞLU	1
ÇELEBİOĞLU	1	KUŞLU	1
ÇELTEKOĞLU	1	KÜÇÜK MUSTAFA OĞLU	1
ÇENDİKOĞLU	1	KÜLAHÇIOĞLU	2
ÇERİOĞLU	1	LEV HASANOĞLU	1
ÇOLAKOĞLU	1	KÖLE HASAN	1
ÇUKUROĞLU	2	LEV HASANOĞLU	1
ÇUKURCUOĞLU	2	MANDIRACIOĞLU	1
DALYANOĞLU	1	MANEVİRANOĞLU	1
DAMADTOĞLU	1	MAŞRUHOĞLU	1
DARENDELİOĞLU	1	MEHDİOĞLU	1
DAVUTOĞLU	1	MEHMET EMİNAGA	1
DEDEBEKİR OĞLU	1	MEHMETOĞLU	1
DELİBEKİROĞLU	1	MERHUM HACI	1
DELİMUSAOĞLU	1	MERTOĞLU	1
DELUKOĞLU	1	MEŞEDLİ	1
DEMİRCİOĞLU	2	MEZARCIOĞLU	1
DENKİROĞLU	2	MUSA BEŞİROĞLU	1
DEREBAŞLI KÖK HALİL	1	MUSA BEŞOĞLU	1
DERMANOĞLU	1	MUSA KEŞİOĞLU	1
DİYARBEKİRLİOĞLU	1	MÜEZZİNOĞLU	1
DOĞANOĞLU	1	MÜFRİC HASANOĞLU	1
DUACIOĞLU	6	MÜŞİROĞLU	2
DUDUBEKİROĞLU	2	NAKLİYECİOĞLU	1
DUHANCIOĞLU	1	NEVRUZOĞLU	1
DURMUŞOĞLU	1	NÖKEROĞLU	1
DÜRGEROĞLU	1	OSMAN KEŞİOĞLU	1
EKDİRLİ	1	OSMANOĞLU	1
EKMEKÇİOĞLU	2	ÖKERLİOĞLU	2
EKMELOĞLU	3	ÖKSÜZOĞLU	1
ELBİSTAN ŞEYHİ	1	ÖMERKEŞİOĞLU	1
EMEKOĞLU	2	ÖRGELİOĞLU	1
EMİNOĞLU	1	ÖYÜKLÜ BATTAL OĞLU	1
EMİRHASANOĞLU	1	PELDECİOĞLU	1
EMİROĞLU	1	PİLAVCIOĞLU	1
ESMAOĞLU	1	PİRGAİBOĞLU	1
EŞKİOĞLU	1	PORSUKOĞLU	2
EYÜBOĞLU	1	RESULOĞLU	4
FAYIKOĞLU	1	REYMANOĞLU	1
FAZLIOĞLU	1	SABUNCU ÖMEROĞLU	1
FERRAŞOĞLU	1	SAGIR	1
GANİOĞLU	2	SANCAKTARAN	1
GAZGAZ OĞLU	1	SARI DİLAVEROĞLU	1
GÖKÇE ALİ OĞLU	1	SARI KEŞİOĞLU	1
GÖKÇEOĞLU	2	SARIKLİOĞLU	1

GÜNDÜZOĞLU	1	SARI MEMED OĞLU	1
HACI	2	SEELEDEN KÖR MEMED	1
HACI AHMEDOĞLU	2	SELEKOĞLU	1
HACI HASAN OĞLU	2	SELİMOĞLU	1
HACI NEBİOĞLU	3	SERHADLIOĞLU	1
HACIOĞLU	9	SERMETLİO OĞLU	2
HACI SALİHOĞLU	2	SEYDİ DAMADI	1
HALİFEDEN KEBİRALİ	1	SEYREKOĞLU	2
HALİOĞLU	1	SİDDİKOĞLU	1
HASANOĞLU	5	SÜRMEİOĞLU	1
HATTAT KÜLAHCI	1	ŞAHİN	1
HAVAROĞLU	1	ŞAŞI	1
HAVİ MUSTAFAOĞLU	1	ŞERİFOĞLU	1
HEMALİOĞLU	1	ŞEROĞLU	1
HIZIROĞLU	1	ŞEVKİOĞLU	1
HOCA	1	ŞEYH HEYLÜKLÜ	1
HURŞİTOĞLU	1	ŞEYHOĞLU	2
HÜLLABOĞLU	1	TAMTAMOĞLU	1
İBİŞOĞLU	1	TATAROĞLU	1
İLBAŞI ZADE ABDİ AĞA	1	TEB'ADAN	9
İMAM	1	TEKELİOĞLU	2
İMAM MÜMTAZOĞLU	1	TEKEŞİROĞLU	3
İMAMOĞLU	3	TELLAKOĞLU	1
İSAOĞLU	3	TENEKECİOĞLU DAMADI	1
İSLAMOĞLU	3	TIYOĞLU	1
İZAHOĞLU	1	TİKİNOĞLU	1
TOPUZOĞLU	1	TOKATLIOĞLU	1
TOSOĞLU	1	TOPAL	5
TÜRKMENOĞLU	1	TOPALOĞLU	3
YAKUBOĞLU	1	TOPÇUOĞLU	4
YALAMAOĞLU	1	YUMUKOĞLU	1
YETİMOĞLU	2	ZAHİRECİ OĞLU	1
YÖRÜKOĞLU	2	ZAKİROĞLU	1
YUNUSOĞLU	1	ZARALIOĞLU	1
ZOR OĞLU	1	ZİLELİOĞLU	1
ZURNACI	1	TENEKECİOĞLU	1

EK. 20 Zile temettuat defteri, Alaca Mescid Mahallesi giriş kısmında yer alan ifade örneği.

سیداس ابانسیک مالک اطرفی فصاروز نید فاشقان دافنک کاشه الیجکرمک اهابیونا
املاک و اراضی و شیخانیک مضاف

Sivas eyâletinin hâvî olduğu kazalardan Zile kaîmakamlığı dâhilinde kâ'in Alaca Mescid Mahallesi ahaliyenin emlak ve arazi ve temettuatının mikdarı.

EK. 21 Zile temettuat defterinde Alaca Mescid Mahallesi'nde hane reisinin sahip olduğu gayrimenkuller ve vermiş olduğu vergileri gösteren kayıt örneği.

سیداس ابانسیک مالک اطرفی فصاروز نید فاشقان دافنک کاشه الیجکرمک اهابیونا
املاک و اراضی و شیخانیک مضاف

مردمیک جفرقی منفسنه
شیخانیک

بڈاغب

مضافت منفسنه
ابنک راس
۱۵

باغبان
۵

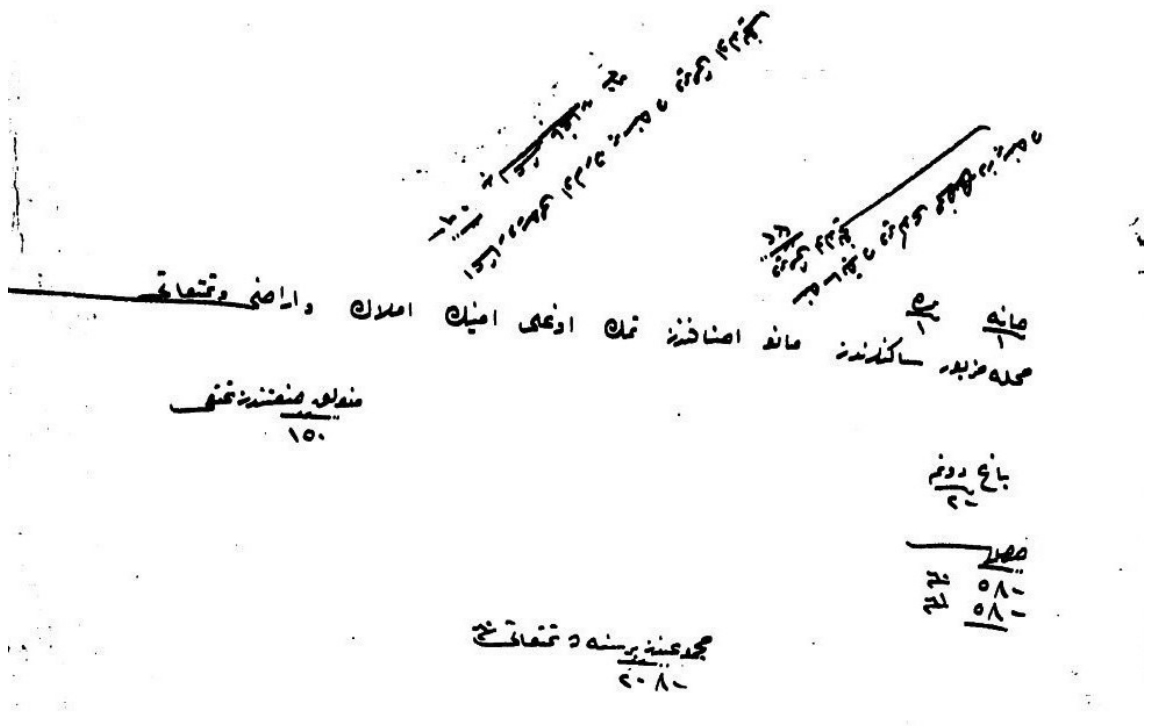
۱۸۰
۱۸۰
۳۶۰

مجموعه منفسنه بر سنه ده سماع
۴۸۵

Sene-i s'abıkada virgü-yü mahsûsadan bir senede virmiş olduğu 165 guruş			
Öşr-i bâğât 2 guruş (sene 60)			
Hâne 1/Numru 1			
Mahalle-i mezbûr sâkinlerinden Çıkrıkçı Ahmed'in emlak ârâzi ve hayvanât ve temettu'âtı			
Bâğ	Sağmâl karasığır	Buzağı	Merkûmun çıkrıkçı
Dönüm	ineği	1	san'atından
5	Re's		temettu'âtı
Hasılât	1		300 guruş
Sene 60 180	Hasılât		

Sene 61. 180 360 guruş	15 guruş		
Mecmû 'undan bir senede temettu'âtı 495 guruş			

EK.22 Zile temettuat defterinde Zincirli Mahallesi'nde hane reisinin sahip olduğu gayrimenkuller ve vermiş olduğu vergileri gösteren kayıt örneği.

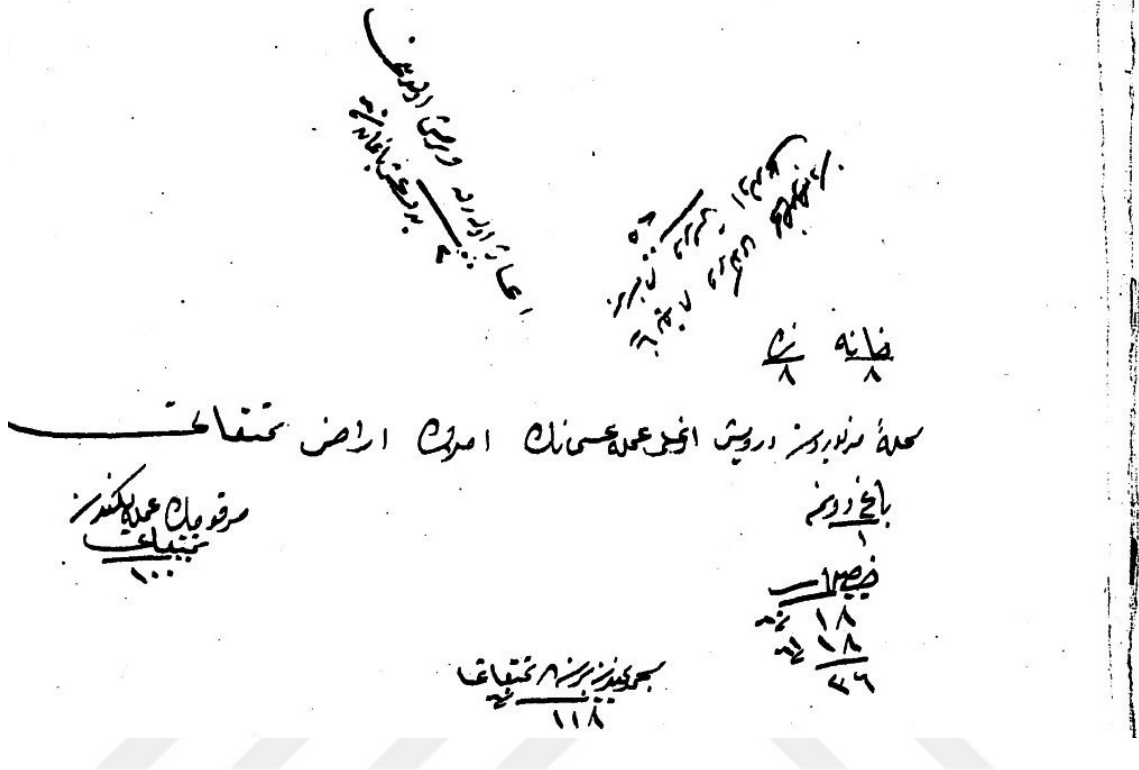

Sene-i s'abıkada virgü-yü mahsûsadan bir senede virmiş olduğu 32 guruş			
Âş'ar virgüsü olarak bir senede vermiş olduğu 6,5 guruş			
Hâne 1/Numru 1			
Mahalle-i mezbûr sâkinlerinden manav esnafından Temek oğlu Emin'in emlak ârâzi ve hayvanât ve temettu'âtı			
Bâğ Dönüm 2,5 Hasılât Sene 60 58,5 Sene 61. 58,5 360 guruş			Manavlık san'âtından 150
Mecmû 'undan bir senede temettu'âtı 208,5 guruş			

EK. 23 Zile temettuat defterinde Yazıcı Mahallesi'nde hane reisinin sahip olduğu gayrimenkuller ve vermiş olduğu vergileri gösteren kayıt örneği.

<p>سنه 60 9 دونه باغ 1 دنه 31 گوروش ویرگی یو ماہسوسدان بئر سندنه ویرمیش اولدوہی 31 گوروش</p> <p>سنه 61 4,5 دونه باغ 1 دنه 360 گوروش ویرگی یو ماہسوسدان بئر سندنه ویرمیش اولدوہی 360 گوروش</p> <p>سنه 60 9 دونه باغ 1 دنه 31 گوروش ویرگی یو ماہسوسدان بئر سندنه ویرمیش اولدوہی 31 گوروش</p> <p>سنه 61 4,5 دونه باغ 1 دنه 360 گوروش ویرگی یو ماہسوسدان بئر سندنه ویرمیش اولدوہی 360 گوروش</p> <p>سنه 60 9 دونه باغ 1 دنه 31 گوروش ویرگی یو ماہسوسدان بئر سندنه ویرمیش اولدوہی 31 گوروش</p> <p>سنه 61 4,5 دونه باغ 1 دنه 360 گوروش ویرگی یو ماہسوسدان بئر سندنه ویرمیش اولدوہی 360 گوروش</p>			
<p>Sene-i s'abıkada virgü-yü mahsûsadan bir senede vermiş olduğu 31 guruş</p>			
<p>Sene-i s'abıkada âş'ar virgüsü olarak bir senede vermiş olduğu 1 guruş bağ öşrü</p>			
<p>Hâne 25/Numru 25</p>			
<p>Mahalle-i mezbûr sâkinlerinden Kûlahcı İsmali'in emlâk ve temettu'âtı</p>			
<p>Bâğ Dönüm 1 Hasılât Sene 60 9 Sene 61. 4,5 360 guruş</p>			<p>san'âtından 100 guruş</p>
<p>Mecmû 'undan bir senede temettu'âtı 9 guruş</p>			

EK.24 Zile temettuat defterinde Derun-i Kıl'a Mahallesi'nde hane reisinin sahip olduğu gayrimenkuller ve vermiş olduğu vergileri gösteren kayıt örneği.

Sene-i s'abıkada virgü-yü mahsûsadan bir senede virmiş olduğu 25 guruş			
âş'ar olarak vermiş olduğu 2 guruş öşr-i bağ /60			
Hâne 8/Numru 8			
Mahalle-i mezbûr sâkinlerinden Dervişoğlu Amele Osman 'ın emlâk arazi temettu'âtı			
Bâğ Dönüm 1 Hasılât Sene 60 18 Sene 61. 18 36 Guruş			Merkum'un amelelikden temettu'âtı 100 Guruş
Mecmû 'undan bir senede temettu'âtı 118 guruş			

EK.25 Zile temettuat defterinde Minare Mahallesi'nde hane reisinin sahip olduğu gayrimenkuller ve vermiş olduğu vergileri gösteren kayıt örneği.

Handwritten Ottoman tax record (temettuat defteri) for Minare Mahallesi. The document is written in Arabic script and includes several columns of text. At the top, there are three vertical lines of text, likely indicating the date and location. The main body of the document contains a list of land parcels (Mezru Tarla, Bağ, Yeni gars olunan bağ, Karasığır ineği) with their respective areas (Dönüm) and yields (Hasılat) for the years 60 and 61. The total yield for 61 is 180 gurus. At the bottom, there is a summary of the total yield (358 gurus) and the name of the owner (Çerçi Hasan).

Virgüsü 87,5			
Virgü-yü âş'arı hinta 0,5 2 guruş			
'Öşr-i bağat 10 guruş (Sene 60) (Öşr toplamı 12 guruş)			
Hâne 31/Numru 31			
Mahalle-i mezbûr sâkinlerinden Sıraclı oğlu Çerçi Hasan 'ın emlâk ve arazi temettu'âtı			
Mezru Tarla	Bağ Dönüm	Yeni gars olunan bağ	Karasığır ineği
Dönüm	3	Dönüm	Re's
1,5	Hasılat	0,5	1
Hasılat	Sene 60. 90	Hasılat	
Sene 60. 180	Sene 61. 90		
Sene 61. 00	180		
00			
Çerçilikten			
150 guruş			
100 guruş karındaşının amelelikden			
250			
Mecmû 'undan bir senede temettu'âtı			
358 guruş			

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Musa DEMİR

Doğum yeri ve Tarihi: : Tarsus/ 1990

Eğitim Bilgileri

Lisans: : Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (2011-2015)

Yüksek Lisans : Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (2016-2018)

Yabancı Dil : İngilizce, 75.

İletişim Bilgileri

Telefon : 0507 524 60 75

e- posta : 63musa33@gmail.com